Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SUNNE KYRKA

genom tiderna

Kulturfragment samlade av

V. S.

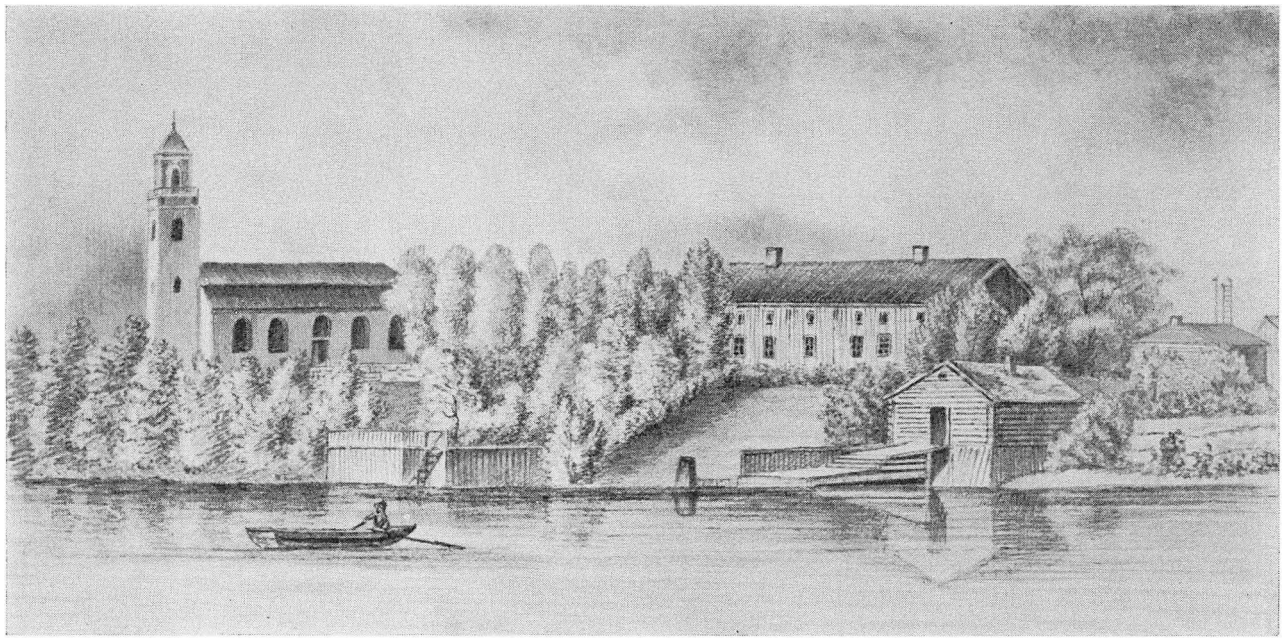

Sunne kyrka och prästgård. Blyertsteckning av Eva Fryxell, av henne skänkt till Christian Molbech vid hans besök hos Anders Fryxell 1851. Kungl. Biblioteket.

FÖRORD

Sedan kyrkoherde V. Rydinge och adjunkt Gösta Nordén på uppdrag av Kyrkorådet hos framlidne komminister Vitalis Svenssons sterbhus utverkat tillstånd att kostnadsfritt få disponera för tryckning och spridning pastor Svenssons efterlämnade arbete *Sunne kyrka genom tiderna* samt Kyrkorådet anvisat medel till tryckningskostnader m. m., hava undertecknade i egenskap av redaktionskommitté efter infordrande av kostnadsförslag låtit Ramströms Tryckeri, Sunne, utföra tryckningen och vad därmed sammanhör.

Anskaffandet av bildmaterial har åvilat undertecknad Hedin, som tillika sammanställt ett *personregister* till underlättande av sökandet efter visst namn, medan undertecknad Nordén upprättat ett *sakregister*, det sistnämnda mera summariskt, då historiken saknar kapitelrubriker. Även personregistret har måst starkt förenklas, bl. a. har titlar utelämnats, men med utsättande som regel av födelse- och dödsår torde identifieringen ej erbjuda större svårigheter ens i de fall där såväl för- som efternamn är lika.

De brister och ofullständigheter som kommit att vidlåda registren liksom den av kostnadsskäl begränsade bildutsmyckningen beklagas av redaktörerna, som likväl våga hysa förhoppningen att boken genom sitt rika innehåll men även i någon mån genom de nämnda kompletteringarna skall visa sig bli en uppskattad uppslagsbok för varje Sunne-bo liksom för envar med intresse för det centrala Fryksdalens utvecklings- och personhistoria.

Sunne i maj 1959

Nathan Hedin *Gösta Nordén*

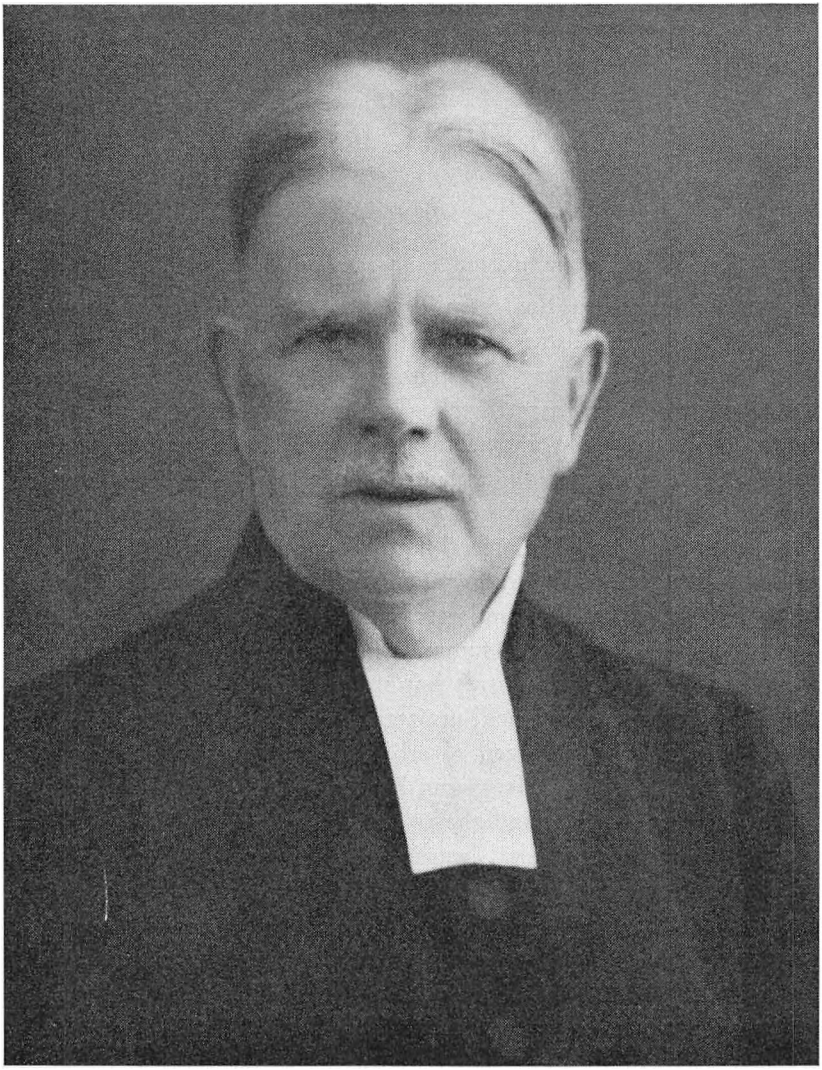

VITALIS SVENSSON

* 25/7 1855 † 15/3 1936

VITALIS SVENSSON

Mannen och gärningen

Om författaren till föreliggande historik *Sunne kyrka genom tiderna* skriver en hans ämbetsbroder vid hans bortgång bl. a. följande: "Med komminister *Vitalis Svensson* förlorade Fryksdalen en av sina mest utpräglade personligheter liksom Karlstads stifts prästerskap en av sina mest uppmärksammade medlemmar . . ."

Omdömet är träffande och riktigt, ty pastor Svensson *var* en personlighet, vilket också satte sin prägel på all hans gärning. Men han var tillika mycket annat och mera, även om den särpräglade personligheten flitigast och mest kom till synes i hans förkunnargärning. — Han var bland mycket annat en framsynt skolman, aktiv kommunalman, ledamot av kyrkoråd, v. ordf. i skolråd, ordförande i styrelsen för Sunne kommunala mellanskola och Sunne högre folkskola, församlingens ombud vid vägstämmor, revisor av de kommunala förvaltningarnas räkenskaper liksom av vägstämmans förvaltning och räkenskaper, ledamot av municipalnämnden samt municipiets ordförande. Därtill var han som kommittéledamot den drivande kraften när det gällde att skaffa Sunne eget vattenverk. Han var med ett ord en starkt *levande* människa, därtill en i hög grad *nyttig* människa, en människa som satte djupa och varaktiga spår i bygdens liv och historia. Till hans sjuttiårsdag skrev en tidning bl. a.: "En sjuttiårshyllning innebär i de flesta fall hyllningen till en avslutad eller åtminstone i allt huvudsakligast utformad livsgärning. — — — Det är endast några få förunnat att vid den åldern fortfarande orka sitta till rors i hög sjö, skapande nya livets äventyr. Pastor Svensson hör dock till de få." — — —

"Pastor Svensson är en bondpräst i ordets allra ädlaste betydelse, med alla sin själs rötter fästa i bygdens jord . . . *Hans samlande av Fryksdalens minnen i kulturföremål och uppteckningar är en oskatt-*

bar pionierbragd. Han har stått absolut ensam som den gamla bondekulturens vakne gårdvar under en tid, då förstörarna ryckte an i horder . . ."

Pastor Svensson var ute "i behaglig tid", i en tid då det ännu fanns gott om goda traditionsbärare, och han var angelägen att noga ta tillvara allt av värde. Som präst hade han därtill förmånen av daglig tillgång till ett rikhaltigt kyrkoarkivs alla handlingar innan dessa ännu indragits till centrala arkiv. Så kom Sunne kyrkas historia till, först i form av smärre tidningsartiklar, som han på ålderns dar sammanförde till en väldisponerad historik.

Uppe i den gamla Tingsgården finnas två rum ägnade komminister Svenssons minne. De är fyllda av kulturföremål ur de svenssonska samlingarna.

Föreliggande historik, som av pastor Svenssons arvingar välvilligt ställts till förfogande för publicering genom kyrkorådets försorg vittnar vältaligt om en annan och ännu mera betydelsefull sida av den märklige mannens aldrig slappnande samlarmöda. Den berikar på ett lyckligt sätt vår kunskap om bygden och människorna men först och framförallt om *"kyrkan vid sundet"*, Fryksdalens centrala helgedom och om dess öden genom en lång räcka av sekler.

Sunne kyrka genomgick år 1934 en genomgripande inre renovering, vilken gav åt kyrkorummet en helt ny utformning. Härom berättas i en år 1956 utgiven kort historik, tryckt som folder att utdelas bland intresserade. Vid denna nydaning var Vitalis Svensson den verkligt drivande kraften, som med sin starka vilja och sitt säkra omdöme långa stycken gav sin personliga prägel åt den nya kyrkointeriören. Främst gäller detta om utsmyckningen och bildvalet till läktarbröst och predikstol. Det var vidare på hans tillskyndan som de fyra minnestavlor i sten kom till som nu ses under de båda sidoläktarna. Där igenfinnas namnen på kyrkans präster och klockare genom tiderna så långt dessa är kända, men där möta också namnen på en rad bemärkta prästfruar, allt vittnande om komminister Svenssons levande intresse för Sunne kyrka, som han tjänat utan avbrott i trettiåtta år, men ett vittnesbörd tillika om flitig forskning och mångsidigt kunnande.

Till kyrkorummets prydande överlämnade pastor Svensson i samband med nyinvigningen den vackra sjuarmade silverkandelaber från Guldsmedsbolaget — enligt uppgift ritad av Jacob Ängman — som numera fått sin plats under krucifixet vid södra korväggen, men som var avsedd som altarprydnad. Medel härtill hade pastor Svensson själv skaffat genom insamling.

Vitalis Svensson föddes i Ämål 25/7 1855 och dog på Torsby lasarett 15/3 1936. Han blev student 1876, prästvigdes 1880 och tjänstgjorde dels som pastorsadjunkt, dels som vice pastor i Ämål, Millesvik, Ö. Ullerud, Edsleskogs och Mo församlingar, valdes till ordinarie komminister i Vårvik 1891 och till 2:dre komminister i Sunne 1898, vilken sistnämnda tjänst han innehade till sin död 1936.

NATHAN HEDIN

Tid, som från oss flytt
Under årens lopp,
Träd för mig på nytt
Utur skuggan opp!
Öppna för min syn
Fädrens gömda värld
Och med väldig röst i dagen kalla
Åter fram dess liv och bilder alla!

ANDERS FRYXELL

Under medeltiden och efter reformationen intill den 1 maj 1821 var Fryksdalen e t t pastorat. Sista kyrkoherden i detta vidsträckta gäll var doktor Adolf Fredrik Kjellin, son av kyrkoherden i nämnda pastorat Erik Kjellin, sonson till underofficeren Brynolf Kjellin från Vårviks socken.

Omkring sex à sju århundraden torde Sunne socken och Sunne kyrka varit Fryksdalens moderförsamling och moderkyrka, en stor och krävande uppgift, då det ju gällde att utbreda och befästa det kyrkliga arbetet i det omfattande pastoratet.

Att frukten av seklers arbete trots otaliga svårigheter, mänsklig brist och svaghet blivit en rik skörd för evigheten, tro vi förvisso.

I Fryksdalen funnos under den katolska tiden fyra församlingar, Emtervik, Sund, Lysvik och Fryksände, vardera med egen församlingskyrka, belägna vid Emtans utlopp, vid Lyseälv, vid Sundet och på Notnäset. I vilken ordning de uppförts är omöjligt att nu av-

göra. De voro samtliga små oansenliga trähus måhända stavkyrkor. Relikter efter en sådan lär ha påträffats i Lysvik.

Ingen känner, när dessa kyrkor byggdes. Fernow säger sig i "Fryksdalshärads Domb. 1685, pag. 72" inhämtat, att Sunds kyrka 1323 fick lagmansdom på Bolåsen eller Ransjöskog (s. 15). Är denna uppgift pålitlig, tyder den ju på att ordnat kyrkligt arbete anno 1323 i Sund var en gammal känd sak. Hur som helst är det mycket sannolikt, att omnämnda fyra kyrkor under tolvhundratalet funnos på ovan angivna platser.

Ungefär fyra mil från Röjdåns (Torsbyälvens) utlopp i Fryken bildar sjön ett längre smalt sund, enda brostället vid dess åttamila vattenväg.

Att denna omständighet under många århundraden varit av stor betydelse för samfärdseln mellan innebyggarna i vidsträckta områden, på ömse sidor om sundet, ligger i öppen dag, och att den varit avgörande för de vördade män, som hade att utse lämplig och värdig plats för kyrka och griftegård, tro vi förvisso.

Redan i förkristen tid gav sannolikt sundet namn åt den bygd, som i kristen tid officiellt kallades Sunds församling ända till långt in på adertonhundratalet. I senaste tid bär församlingen officiellt namnet Sunne, törhända en återgång till det namn, folket sedan sekler givit sin bygd.

"Sundsbron" forna tiders robusta och hedervärda förbindelse mellan "öst och väst", väl inpassad i landskapsbilden, är nu en saga blott. Dess ersättare, den orätt placerade och ledsamma järnbron, (riven 1952 och ersatt med ny bro), pryder sannerligen ej sin plats. Folkhumorn har döpt den till "Smala vägen" och "En ung mans väg till ena pigo".

Ett stycke höger om östra brofästet höjer sig den platå, varpå Sunne nuvarande kyrka är byggd.

Den, som är förtrogen med bygden och haft tillfälle att se och beundra denna plats, innan den fula och banala bebyggelsen inkräktat på och vandaliserat denna Sunne församlings minnesrikaste och dyrbaraste egendom, har nog kommit till den slutsatsen, att skönare och lämpligare kyrkplats för de vidsträckta områdena kring sundet ej står att finna. Med Anders Fryxell delar han därför den övertygel-

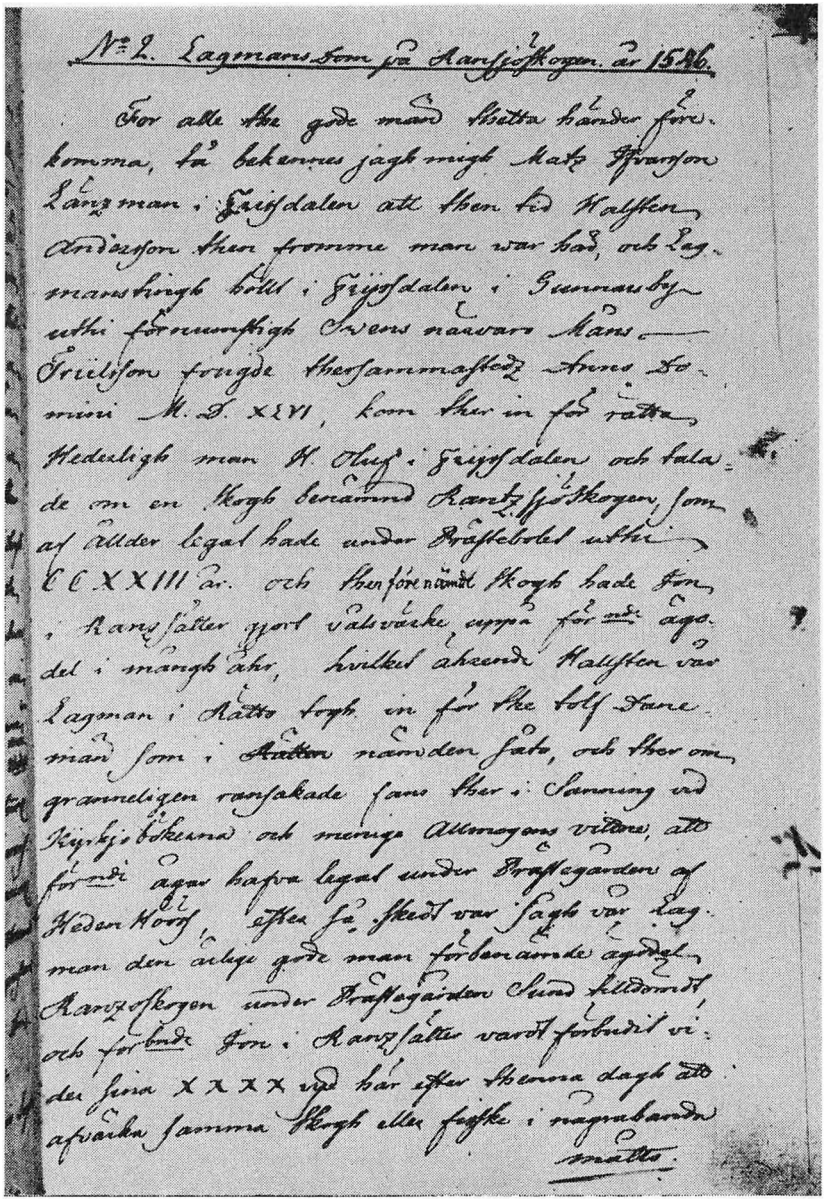

Avskrift av 1546 års brev rörande Bolåsen efter Fryksdals härads dombok 1685 i Göteborgs landsarkiv.

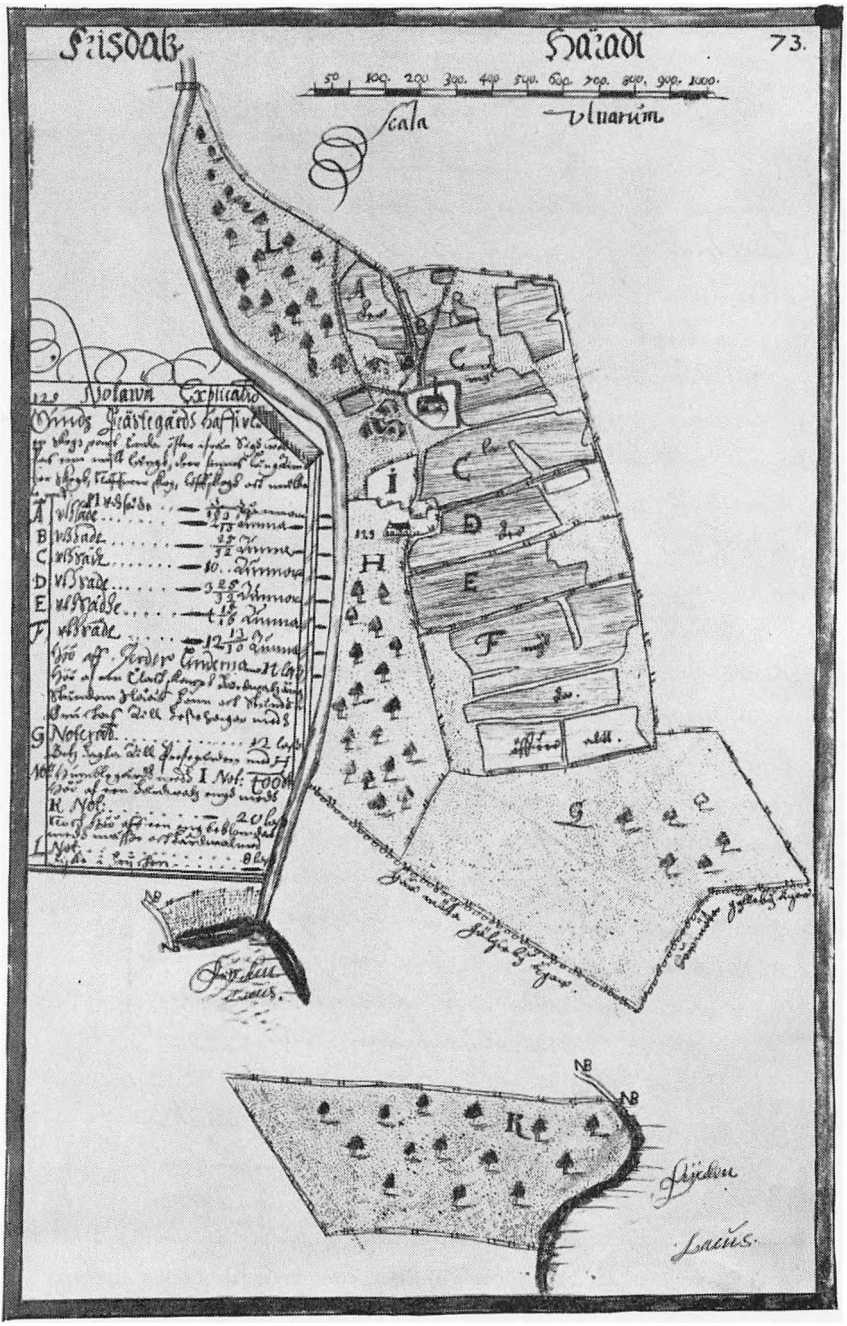

Karta över ***Sunne prästgård*** av H. Arfvedsson 1645.
(Originalet i Lantmäteristyrelsens arkiv i Sthlm).

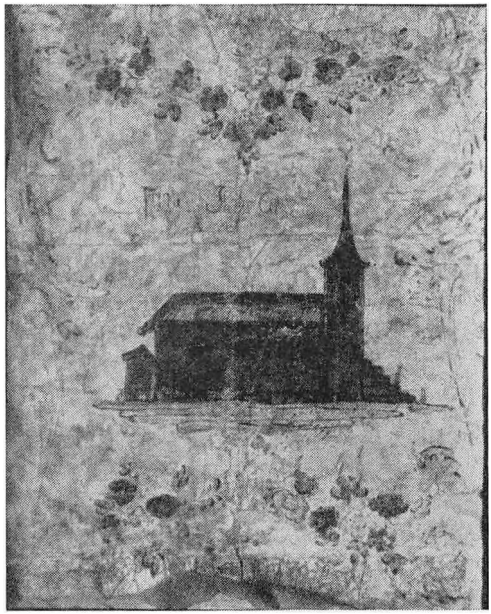

"SUNE KYRKA" på målad tapet från Boberg, Sunne.
Troligen från mitten av 1700-talet enl. prof. Kjellin.

sen, att Sunne kyrka alltid stått på denna plats. Talet i detta sammanhang om Rottneros synes icke böra vinna någon tilltro.

Fernow säger, att Sunne första kyrka var "liten och bygd af träd". Hammarin anger, att "hon var i förstone af träd och flera gånger blifvit ombyggd".

Om Emterviks, Lysviks och Fryksände kyrkor uppger Fernow att de voro redkyrkor. I Teofon Säves artikel "Den kyrkliga utvecklingen i Värmland i äldre tider" säges: "Under den av Fernow använda benämningen redkyrkor anses stavkyrkor dölja sig".

Det är mycket sannolikt, att Sunne församlings första tempel var en stavkyrka "med väggar bildade av intill varandra nåtade plankor eller stockar". Denna kyrka har sedermera tillbyggts och slutligen ombyggts till blockhuskyrka. Vi veta intet om hennes mått eller utseende. Sin tjänst gjorde hon under mer än 300 år såsom katolsk hel-

gedom och omkring 100 år tjänade hon evangelisk gudstjänst. Anno 1640 var hennes saga all, ty året därpå invigdes Fryksdalens första stenkyrka.

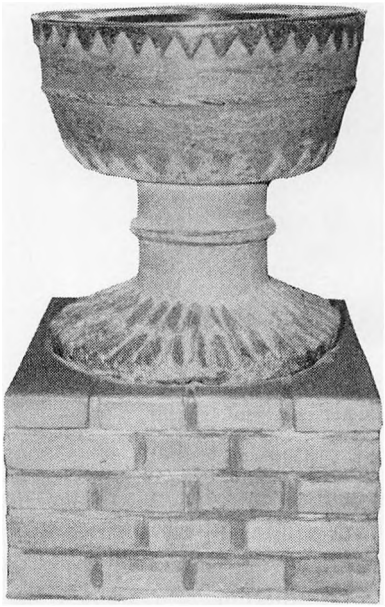

Dopfunten från 1200-talet.

Ha vi några minnen kvar från träkyrkotiden? Det kan icke vara mycket, då större delen av det, som från gamla kyrkan fördes över till nya, spolierades vid kyrkobranden anno 1699. Några föremål ha dock räddats undan förgörelsen nämligen dopfunten, ett altarskåp, en gravhäll och en tennkanna.

1. Dopfunten av täljsten tillhör den grupp, som Helge Kjellin i sitt arbete" Kyrkliga minnesmärken i Värmland" på grund av orneringen kallar "flikmönstriga" och lär vara typisk för Smaalenenes amt i Norge. Den torde föreskriva sig från tolv- à trettonhundratalet. Locket förskriver sig nog från nyare tid.

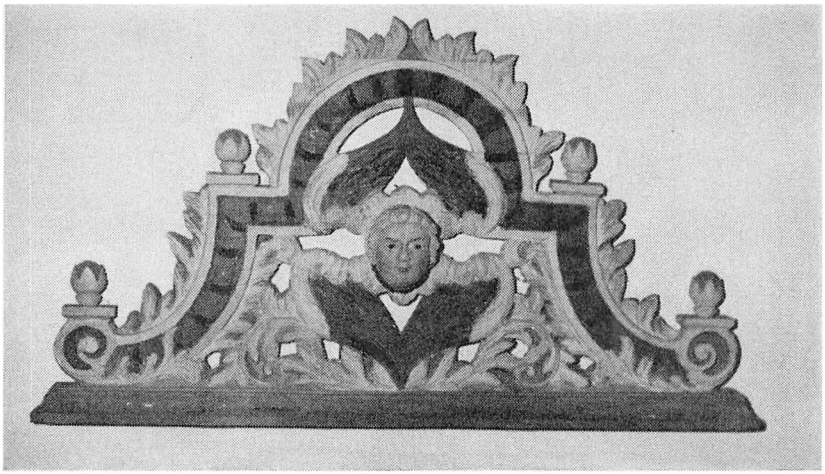

Dörröverstycke och kyrkängel från den första stenkyrkan.

Det medeltida altarskåpet som tillhört Sunne kyrka.
Nu i Stat. Hist. Museum.

2. Altarskåpet befinner sig i Statens historiska museum. I sitt ovan nämnda arbete säger Helge Kjellin, att nära ett tiotal från Värmland äro bekanta. Han uppdelar dem i tre grupper eller "mästare". Han antar, att nu berörda altarskåp är det äldsta och anser det som det konstnärligaste och enastående. Han uppger vidare, att flyglarna (de över mittdelen stängbara dörrarna) äro försedda med målningar, som påminna om finska medeltidsmålerier. En vacker bild av altarskåpets mittstycke är införd i det mycket intressanta arbetet. En sak tycker antecknaren icke om, att han kallar skåpet "Gräsmarksaltarskåpet", ty rätteligen bör det heta "Sunnealtarskåpet". Det tyder på katolskt ursprung. I Gräsmark har katolsk kyrka aldrig funnits. Den första kyrkan där byggdes i början av 1660-talet och avlöstes av nuvarande vackra stenkyrka, som invigdes mikaelidagen år 1738.

Det ifrågavarande altarskåpet har tillhört Sunne gamla kyrka antagligen ända från sen medeltid. När denna kyrka fick giva plats för Sunne stenkyrka, överfördes altarskåpet och förblev där till år 1679, då nytt altarverk i tidens smak anskaffades. Det gamla altar-

Gravhäll över Petrus Jonae, död 1623. Nu i kyrkans mittgång.

skåpet överlämnades någon tid därefter till Gräsmarks nya kyrka och torde även intill år 1753 prytt den år 1738 invigda kyrkan, där det förstnämnda år avlöstes av det altarverk, som nu i restaurerat

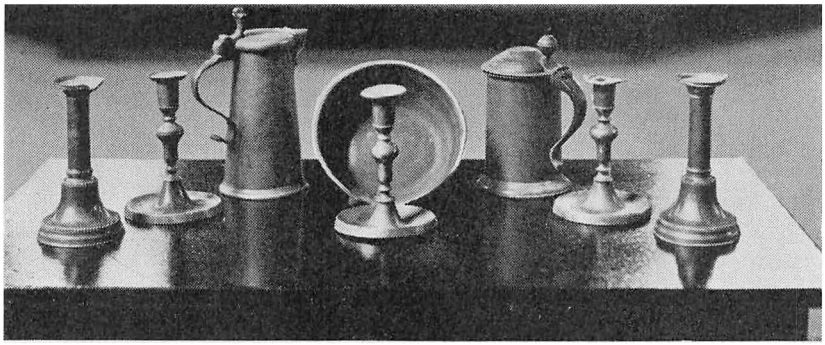

Dopskål, tennkanna och ljusstakar.

skick återfinnes i Gräsmarks kyrka. Det var den kände Isak Schullström (d. 1778 i Svanskog), som förfärdigade detta kyrkoinvetarium.

Riksdagsman Jan Magnusson i Gräsmark torde vara den som överantvardat det gamla Sunnealtarskåpet i Statens historiska museums vård. Vid senaste restaurering sökte gräsmarksbor förgäves återbörda denna klenod till sin kyrka.

3. Den ornamentsprydda kalkstenshäll, som upprests vid "Prästgraven" å Sunne kyrkogård, har nog genomgått växlande öden. Den låg från början i den gamla kyrkans kor, överflyttades sedan till den nya kyrkan och skadades vid kyrkbranden 1699. När den hamnade vid sin nuvarande plats, har antecknaren icke lyckats reda ut.

Nu några ord om den vördnadsvärde präst, vars stoft vilat under den nötta hällen.

Petrus Jonae (f. 15 . ., d. 1623) var son till Fryksdalsgällets andre ev. luter. kyrkoherde Jonas Nicolai (d. 1569). Prästvigd år 1562, biträdde fadern i ämbetet till dennes död och utnämndes år 1569 till dennes efterträdare. Han avled år 1623, sedan han, såsom gravskriften anger, under 61 år tjänat Guds församling. År 1565 fick han åse att norska strövkårer plundrade och brände prästgården i Sunne.

4. En tennkanna med årtalet 1607 inristat. Typiskt 1600-talsarbete. Då Petrus Jonae ofta haft den i sina händer, anse vi att denna relik må få bära namnet "mäster Pers stop".

SVEN ELFDALIUS - Camoenius

Anno 1641 stod Fryksdalens första stenkyrka färdig att mottaga den gudstjänstfirande menigheten, uppförd under pågående krig, som krävde många tunga offer av Sveriges folk. Vi bör tacksamt minnas detta men också de ledande krafterna vid denna kyrkans tillkomst främst bland dem Fryksdalens dåvarande kyrkoherde Sven Elfdalius (f. 1588, d. 1666), sedermera vårt stifts superintendent. Anders Fryxell kallar honom Värmlands apostel. Ett latinskt gravminne över honom, författat av magister Andreas Brandt (d. 1672), torde i översättning lyda ungefär så: "Camoenius har i denna grav lagt sina ben till ro. Han var för sitt sörjande fädernesland en stor prydnad. En fridens man, av ett blitt väsen, värdig och välvillig samt rättvis och uppfylld av kärlek till Gud. Sedan han sett sin ålders höst, har hans ande farit till himlen, dess hem."

Sentida beundrare ha ärat hans minne med en vacker byst i närheten av stiftsstadens kyrka och dess ålderdomliga lärdomsskola. Bildhuggaren Carl Eldh har skapat konstverket.

Elfdalius' kyrka uppfördes av gråsten, och dess bastanta murar, som trotsat tvenne förödande eldsvådor, ingå till stor del i den nuvarande. Någon avbildning av dess yttre utseende eller dess grundplan torde icke finnas. Den kopia av en målad tapet från "Där öst" i Boberg, Sunne (se sid. 17), vilken nu hänger i Sunne kyrkas torn-

kammare, kan omöjligt återgiva bilden av det tempel, den storvulne Elfdalius och hans fryksdalingar uppförde. Med hjälp av tillgängliga arkivalier och de slutledningar, vartill dessa kunna föranleda samt, varför icke, en smula fantasi, torde det kanske vara möjligt framkonstruera en något så när riktig bild av Sunne kyrka vid den tidpunkt (år 1647) Elfdalius tillträdde superintendentsysslan.

I kyrkoarkivet har följande anteckning påträffats rörande Elfdalius' kyrka: "Höjden 11 alnar och 3 kvarter, bredden 25 alnar och längden 52½ alnar. Lorentz Jansson i Askierby och Christin Svänsdoter i Åmbärgh och Oluf Pafvelson i Hastersby och Sigrin Jansdoter från Aplungstorp i Emterviiks soken voro the första Brudhfolk som vigdes i Suns nya stenkiörkia."

Strax söder om kyrkoplatsen finns en backe, som än i dag kallas "Stappersbacken", vilket tyder på, att en klockstapel fordom stått på kyrkplatsens sydvästra krön under tid gamla kyrkan fanns. Då denna kyrka revs, fick stapeln med sina klockor kvarstå, därför att man vid nya kyrkans uppförande icke mäktade med en tornbyggnad. Detta framgår tydligt av arkivalierna, som förtälja, att tornet restes några årtionden senare. Dessa källor visa även, att läktare och sakristia byggts något årtionde efter invigningen av kyrkan. Angående kyrkans koravslutning har antecknaren icke kunnat finna någon skriftlig antydan. Men skäl finnas som tala för den meningen, att Elfdalius' kyrkas koravslutning, liknat nuvarande kyrkas.

I ovan åberopade arbete "Kyrkliga minnesmärken i Värmland" säger Helge Kjellin: "Under 1600- och 1700-talen nybyggdes helt eller delvis ett stort antal av landskapets kyrkor, och de hava sedan bibehållit sin typiska form: ett väldigt långhus med ett 3-sidigt avslutat kor i direkt följd samt med ett fyrkantigt torn, vilket oftast är försett med en lyktliknande överbyggnad (lanternin)."

Då Sunne kyrka sista åren av 1700-talet tillbyggdes 40 fot i öster med 3-sidigt avslutat kor, vilket ingår i nuvarande kyrka, är det mycket sannolikt, att 1600-talsformen bibehölls, vilket traditionen från 1800-talets början synes bekräfta.

Att Sunne stenkyrka från början intill 1700-talets slut saknat ingång från norra sidan, framgår av "Dessein till Sunne kyrkas utvidgande i Wermland", som för någon tid sedan påträffades i Sunne

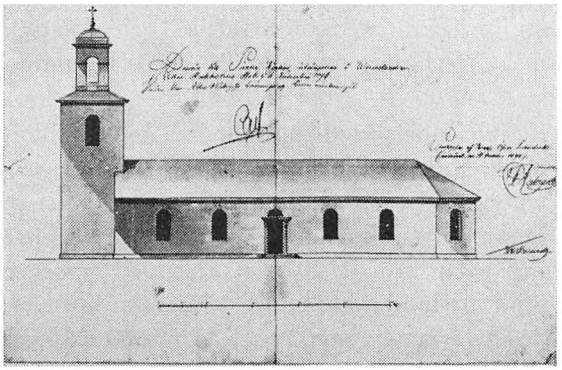

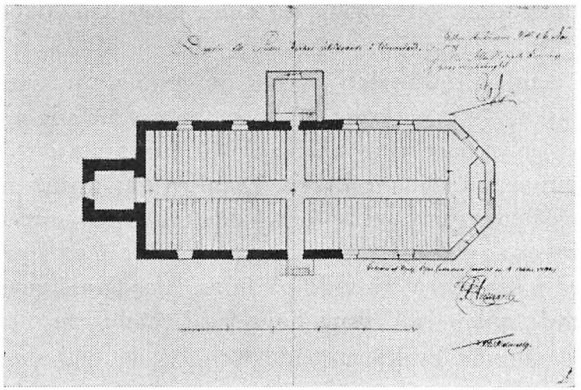

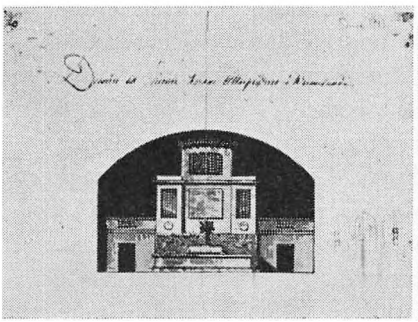

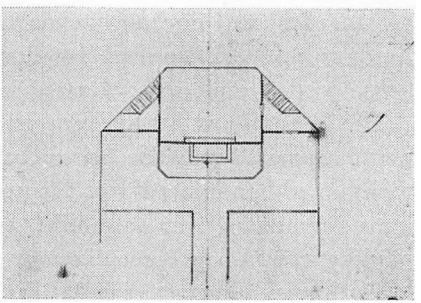

"Dessein till Sunne kyrkas utvidgande i Wermland".
Originalet i Landsarkivet, Göteborg.

kyrkoarkiv. Handlingen är undertecknad "Stockholm af Kungl. Intendents Contoiret den 14 oktober 1794" och gillad "Stockholms slott d. 6 Nov. 1794 Under min aller Nådigste Konungs och Herres Minderårighet Carl".

Nämnda aktstycke och de vid eldsolyckan år 1886 blottade kyrkomurarna visa, att fönster och dörröppningar alltifrån 1600-talet intill senaste ombyggnad varit rundbågiga, att yttertaket på 1600- och 1700-talets kyrka varit rakröstat, före kyrkobranden 1699 sannolikt brattröstat men sedan intill 1700-talets slut med omkring 90 graders nockvinkel samt att innertaket under 1700-talet intill ombyggnaden åren 1886—1888 varit tunnvalv av trä. Att 1600-talskyrkan haft sådant innertak, kan numera icke bevisas men torde vara sannolikt. Om 1600-talskyrkan haft ingång på södra långsidan, är omöjligt att nu avgöra.

En liten detalj i 1600-talets kyrkas utrustning bör kanske räddas undan glömskan. För omkring 30 år sedan påträffade antecknaren en relikt av en ekport, som i långa tider förvarats i en bondgård såsom ett minne från Sunne kyrka. Detaljen var typisk för den tid Sunne första stenkyrka byggdes och ledde till den slutsatsen, att dess ytterdörrar voro av ek på yttersidorna beklädda med i kanterna fasade plattor i rombform fästade på mitten med inslagna på innersidorna nitade spikar med stora huvuden i rombform.

Då mera nämnda kyrka saknade torn, är det väl sannolikt, att samtidigt med långhusets uppförande ett vapenhus av mindre bredd och höjd men med samma röstning som långhuset tillkommit vid västfasaden med nocken nående till undre sidan av den rundbågiga ljusöppning, som finnes i fasadens ursprungliga murverk och som också torde funnits på två av korets väggar.

Det är antagligt, att kyrkans yttervägg varit spritputsade och innerväggarna slätputsade och vitkalkade. Yttertaken voro antagligen täckta med handgjort tjärat furuspån. Golvet i vapenhuset och i kyrkans huvudgång var sannolikt av i sick-sack lagda tegelstenar, i bänkkvarteren och koret däremot av trä.

Av anteckningarna framgår att kyrkan saknade särskild sakristibyggnad. Hur man löste denna svårighet, vet antecknaren icke. Det är dock sannolikt, att det skett genom en med kyrkointeriören har-

monierande avskärmning av korets östligaste del med dörröppningar intill kyrkorummet, vilken avskärmning således bildade bakgrund för altare och altarskåp. Att sakristian haft dörröppning utåt på östra eller sydöstra korväggen, torde ock kunna få antagas.

Benedictus Svenonis Caméen 1635–1704

Med hjälp av ovanstående uppgifter och antydningar torde läsaren få en aning om, hur storhetstidens sunnekyrka såg ut. För antecknaren synes det otvivelaktigt att de storvulna män och kvinnor, som närmast hade att svara för denna kyrkas stil, inrede och utsmyckning, klart åsyftade, så långt ekonomien medgav, ett tempel värdigt den stora församlingen, den krävande platsen och framför allt dess höga syfte.

Det var nog en känsla av glädje och stolthet dåtidens sunnebo erfor varje gång han på avstånd skymtade den vita enkla och kraftiga helgedomen, och det var nog sällan han saknades på kyrkoväg, då klockorna kallade till gudstjänst.

Sven Elfdalius' medhjälpare i fryksdalspastoratet intill avflyttningen till stiftsstaden voro Sunne-Emterviks-kaplanen Magnus Petri Schivedius (f. 1605, d. 1674), gift med Catharina Brunius (d. 1663), och Andreas Torberni Thermander (d. 1658), kaplan i Fryksände-Lysvik samt gift med Christina Falk (d. 1700).

Elfdalius hustru Sara Erlandi (f. 1598, d. 1651) var dotter till prosten i Nor Erlandus Gudmundi (f. 1544, d. 1630).

Dessa tre prästhustrur blevo mödrar och stammödrar till en skara framstående män och kvinnor.

Fru Sara blev mor till supreintendenten över Karlstads stift Benedictus Svenonis Caméen (f. 1635, d. 1704) och farmor till biskopen i Västerås Sven Caméen (f. 1667, d. 1729). Hennes dotter Anna (f. 1621, d. 1697) blev gift med faderns efterträdare i Sunne Magnus Svensson.

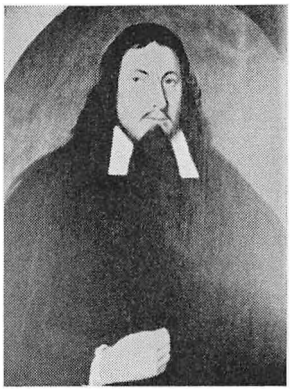

DANIEL LAGERLÖF
1651–1718

MAGDALENA HOFSTENIA
1648–1691

Fru Catharina fick här i Sunne flera framstående söner bland dem Petrus (f. 1648, d. 1699) och Daniel (f. 1651, d. 1718). Petrus blev professor och rikshistoriegraf, en av sin tids mest framstående män. Hans namn finna vi under 328 och 332 i vår svenska psalmbok. Daniel blev prost och kyrkoherde i Arvika. Genom honom blev fru Catharina farmor till superintendenten i Karlstad Nils Lagerlöf (f. 1688, d. 1769) och stammoder till doktor Selma Lagerlöf, som på gamla dagar också kan räknas till andliga ståndet. Hon är ju teologie hedersdoktor.

Fru Christina slutligen blev genom omgifte med sin avlidne mans efterträdare i kaplansysslan moder till superintendenten i Karlstad senare biskopen i Linköpings stift Torsten Rudén (f. 1661, d. 1729). En annan av hennes söner Sven Rudén (f. 1669, d. 1728) blev kyrkoherde i Brunskog.

År 1640 vigdes i Sunne gamla träkyrka skolrektorn i Mariestad Magnus Svensson med Sven Elfstadius' förstfödda barn den 19-åriga Anna (f. 1621, d. 1697).

Anno 1648 tillträdde Magnus Svensson f. 15 . ., d. 1679) Fryksdals pastorat. Hans barn kallade sig Hasselbom efter prästgårdens namn. Vi nämna här två av dem döttrarna Ellika och Sara. Ellika Hasselbom (f. 1642, d. 1697) vigdes den 3 augusti 1665 i Sunne nya kyrka med teologie lektorn i Karlstad Johannes Iser. Sara Hasselbom (f. 1647, d. 1733) valde även det äkta ståndet, såsom av det följande framgår.

Magnus Svensson var en "i flera vetenskaper grundlärd man, from, saktmodig, gudfruktig och allmänt vördad och älskad". Han erbjöds biskopstjänst och superintendentssyssla men avböjde. Utan tvivel var han en av 1600-talets bästa och ädlaste värmlandspräster.

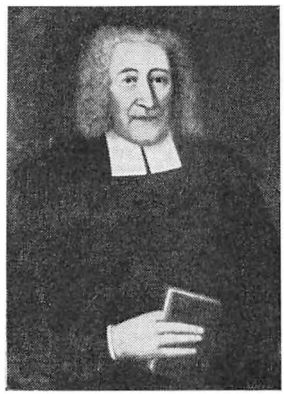

OLOF MORELL
1682—1755

Magnus Svenssons medarbetare voro den ovan nämnde Magnus Schivedius och efter dennes död Erik Öhman (f. 1644, d. 1724), som genom giftermål med företrädarens andra hustru Margaretha Risell blev innehavare av komministraturen Sunne Emtervik. Efter Öhmans död fick Emtervik egen kaplan. Förste innehavaren av denna syssla blev bondsonen från Mårbacka Olof Bryntesson Morell (f. 1682, d. 1755). Hans hustru Catharina Hesselgren var syster till kyrkoherden i Fryksdalen Lars Hesselgren. Deras fader kyrkoherden i Steneby Nils Hesselgren (d. 1700) var son till kyrkoherden i Hesselskog Brynolf Mattskål (f. 1592, d. 1674), Silfverstolparnas stamfader.

Olof Morells porträtt hänger i Ö. Emterviks kyrka, restaurerat på Selma Lagerlöfs bekostnad.

Medarbetare i komministraturen Fryksände-Lysvik voro förutnämnde Andreas Thermander och efter dennes död Håkan Rudenius (d. 1697), vilken genom gifte med Thermanders änka blev kaplan

i Fryksände-Lysvik. Anno 1730 fingo Fryksände och Lysvik egna kaplaner.

En annan medarbetare i församlingslivet bör icke förbigås nämligen klockaren. I ett sockenstämsprotokoll av "a:o 1678", det äldsta i kyrkoarkivet bevarade, står i § 6 följande: "— — — Peder Jönsson klåckare bekommer ock halfannan tunna korn för sin stora flijt som han bevisjt hafver och ytterligare bevijsandes varder medh up skrifnande och annoterande på kijrkians saker". Klockaren hette således Peder Jönsson. Hans hustru var Margareta Elofsdotter. Namn på någon av dem, som före honom innehaft klockarsysslan i Sunne, är icke känt. Av andra källor har antecknaren inhämtat, att Peder klockare hade flera barn, som kallade sig Frykner. Sonen Sven Frykner (f. 1670, d. 1734) blev präst och gift med Catharina Lagerlöf, dotter till Magnus Schivedius samt att hans son Magnus Frykner (f. 1698, d. 1765) blev prost och kyrkoherde i Visnums pastorat. Sonen Magnus Frykner blev officer, dottern Sara gifte sig med komministern i Lysvik Andreas Bergius (f. 1671, d. 1742) och dottern Maria med faderns efterträdare Bengt Olsson Vigelius, varom mera längre fram.

En dotter till ovannämnde pastor Sven Frykner Maria blev sunnekomministern Magnus Eriksson Öhmans (f. 1676, d. 1741) hustru.

År 1656 inflyttade på Gylleby kaptenen vid Närkes och Värmlands regemente Jonas Hansson Spetz (f. 1609, d. 1679). Han blev major 1657, överstelöjtnant 1659, adlad Gyllenspetz 1660, överste 1669 och generalmajor vid infanteriet 1676.

Hans andra hustru Gunilla Faxell (f. 1631, d. 1676) var dotter till kyrkoherden Sven Faxelius (f. 1589, d. 1664) i Kila pastorat och Catharina Erlandi (f. 1604, d. 1647), dotterdotter till prosten Erlandus Gudmundi i Nor. Magnus Svenssons och Magnus Schivedius' hustrur voro även dotterdöttrar till nämnde Erlandus Gudmundi.

Jonas Hansson Spetz erhöll år 1650 Gylleby och Åmberg såsom kronans erkänsla för mod och tapperhet under trettioåriga kriget. Sedan Helgeby år 1651 eldhärjats, sökte och erhöll han rätt att tillbyta sig sistnämnda gård mot Åmberg. Gylleby fick år 1660 säterirätt och Helgeby erhöll sådan år 1668.

Hur Gylleby såg ut, då Spetz mottog gården, framgår av följande

utsago i "Bibliotheca Wermelandica": "Där fanns då ej ett hus eller en gärdesgård, åkern låg i linda, och all äng var skogbeväxt." Att Spetz under rådande krigstillstånd kunde under mindre än ett årtionde förvandla ett ödehemman och ett närliggande vanhävdat till ett av Fryksdalens bästa gods, var sannerligen ett storverk.

Gunilla Erlandis äktenskap blev liksom fränkornas i Östanås och på Hasselbol barnrikt. Ett par av hennes barn omnämnas här.

Peter (f. 1662, d. 1691) blev officer och innehavare av stamgården. I sitt äktenskap med Christina Plenningsköld hade han två söner Jonas och Mattias. Jonas (f. 1682, d. 1737) blev officer. Deltog i slaget vid Poltava, där han tillfångatogs och efter långvarig fångenskap återkom till fädernehemmet. Andre sonen Mattias (f. 1684, d. 1767) blev även officer och övertog stamgården. Tog avsked från militärtjänsten och ägnade sig åt jordbruk och bruksdrift. Hans hustru Eleonora Carlheim (f. 1690, d. 1769) skänkte honom icke mindre än 17 söner och döttrar.

Gunilla Erlandis dotter Maria (f. 1664, d. 1723) blev gift med översten Lars Granfeldt från Dal (f. 1651, d. 1722). Makarna blevo begravna i Kils dåvarande kyrka. "Han visade, särdeles vid belägringen av Gröningen och anfallet på Couverden, många prov på mandom och skicklighet, och deltog med lika tapperhet i fältslagen vid Halmstad, Lund och Landskrona."

Medlemmar av ätten funnos i Sunne omkring två århundraden. Ättens siste här innehade det vid sjön Rottnen belägna Ribbenäs. Antecknaren såg under sin gymnasietid i Karlstad en dotter av en Gyllenspetz på Ribbenäs Maria Lovisa Sofia (f. 1825, d. 1892), gift med lektorn vid Karlstads högre allm. läroverk doktor Gullbrand Elowson.

Enligt Elgenstiernas "Den introducerade Svenska Adelns Ättartavlor" ha Jonas Hansson Gyllenspetz (d. 1679), Peter Gyllenspetz (d. 1691) och Jonas P. Gyllenspetz (d. 1737) blivit begravna i Sunne kyrka.

Under 31 år ledde Magnus Svensson med hjälp av dugande manliga och kvinnliga medarbetare det andliga kulturarbetet i den bygd där han älskade sluta sin långa arbetsdag. Skriftliga eller andra minnen erinrande om hans arbete ha genom eldsolyckor och vårdslöshet

nästan totalt utplånats. Några obetydliga fragment har antecknaren dock lyckats uppspåra.

Redan under Elfdalius' tid hade inom de avlägsna delar av Sunne som nu utgöra Gräsmarks socken önskan uttalats om egen kyrka. Anno 1661 anhöll Magnus Svensson därom i domkapitlet, som resolverade att kyrka finge byggas på Uddhedens mark. År 1662 var Gräsmarks första kyrka färdig, en liten träbyggnad 24 alnar i längd och 18 alnar i bredd.

En sägen rörande detta kyrkbygge må här inflyta: Man tvistade om plats för den nya kyrkan. Fyra förslag förelågo, Stensrudsheden, Granbäck, Trötviksbackarna och Uddheden. Superintendenten Sven Elfdalius besåg de olika platserna och bestämde, att kyrkan skulle uppföras på Uddhedsområdet. Men då även där två ställen ifrågasattes, avgjorde Elfdalius denna nya tvist så, att han bad var och en av menigheten att gå till den plats, han ansåg lämpligast. Tallheden norr om sjön Udden, dit flertalet begav sig, blev så utsedd och bygget påbörjades. Under dess fortgång inträffade emellertid flera olyckor, varigenom några arbetare skadades. Man drog därav den slutsatsen, att platsen icke gillades av Gud. Man enades om att utkasta en stock i sjön Udden och bygga kyrkan, där stocken tog land. Så skedde, och stocken landade vid den förut föreslagna platsen på sjöns södra sida, där kyrkan sedan lyckligt uppfördes och tjänstgjorde till år 1738, då nuvarande kyrka, byggd av Haller i Karlstad, intog dess plats och blev Fryksdals pastorats andra stenkyrka.

Lysviks gamla träkyrka undergick år 1670 en omfattande reparation i samband varmed en ny storklocka anskaffades. Denna kyrka ersattes år 1753 av ett gråstenstempel (den nuvarande), pastoratets tredje kyrka av sistnämnda material. På nyssnämnda klocka fann antecknaren Magnus Svenssons namn och torde inskrifterna på densamma härstamma från honom. På klockan kallar han sig Mariestadius. Inskriptionen lyder så: "Gloria in excelsis deo et interra pax. Laudate dominum in cymbalis, in cymbalis bene sonantibus.

Holmice me fundebat Johan Meyer

Anno MDCLXXI

Campana templi Lysvikensis.

MDCLXX Magnus Mariaestadius Past. et Praep. Frisdal. Haq. Rudenius Comminister Frisd." Denna latinska inskrift torde kunna översättas ungefär så: "Ära vare Gud i höjden och frid på jorden. Loven Herren på cymbaler, på välljudande cymbaler. Gjuten i Stockholm av Johan Meyer år 1671. Lysviks kyrkklocka år 1670. Magnus Mariestadius pastor och prost i Fryksdalen, Haqvin Rudenius komminister i Fryksdalen."

Klockan är nu omgjuten med bibehållande av nämnda inskrift med undantag av inskriftens sista ord "Frisd.", som uteslutits. Varför? Jo, den som författat klockans nuvarande inskrift menade, att Magnus Mariestadius orätt kallat Haqvin Rudenius komminister i Fryksdalen, " ty han var komminister i Fryksände-Lysvik". Magnus Svensson visste nog vad han gjorde. Själv var han pastor i Fryksdalen, hans båda medarbetare voro pastoratets komministrar, den ene med Sunne-Emtervik den andre med Fryksände-Lysvik till arbetsfält. Inskriften borde bibehållits oförfalskad.

Fryksdalspastoratets sydligaste socken var Emtervik med kyrka öster om sjön Fryken. Då västsjöingarna icke utan livsfara särdeles höst och vår kunde besöka sin kyrka, hade den förhoppningen hos allmänheten uppstått, att en kyrka måtte uppföras även på västra sidan Fryken. Prosten Måns Svensson tog frågan under behandling och utverkade domkapitlets medgivande att bygga kyrka på den plats, befolkningen önskade. Medgivandet ankom år 1672, och det efterlängtade templet kunde redan år 1673 invigas.

Fernow meddelade därom följande: "En hustru Brita i Kisterud får här odödligt namn, för det hon var den förnämsta, som pådref denna kyrkobyggnad, ity att hon red dagligen till arbetsfolket och uppmuntrade dem med både ord och välfägnad, så att kyrkan stod fullt färdig 47 alnar lång och 20 bred på en sommar 1673, hvilket årtal ock står till åminnelse på ett litet fönster öfver västra dörren. Bonden Måns Jonsson var byggmästare, och ligger han begrafven under en upprest sten och ett järnkors litet söder om tornet, hvilken plats han själv utsett." I en not under anförda uppgifter utbrister Fernow: "Det är nästan otroligt hvad enighet finnes hos fryksdalingarne, när de skola företaga sig något med samnad hand."

Antecknaren vill gärna kalla denna kyrka Magnus Svenssons av

skäl, som ligga när till hands. Under ett och ett halvt sekel var hon för västemtingarna en kär och dyr tillflykt. Den 3 augusti 1815 antändes hon av åskeld och nedbrann.

I en grå och fattig tid byggdes snart ett nytt tempel, det femte i ordningen av Fryksdalens stenkyrkor, vilket invigdes i maj 1821.

Nutidens västemtingar ha med dryga offer gjort denna sin helgedom till en pärla bland Fryksdalens kyrkor.

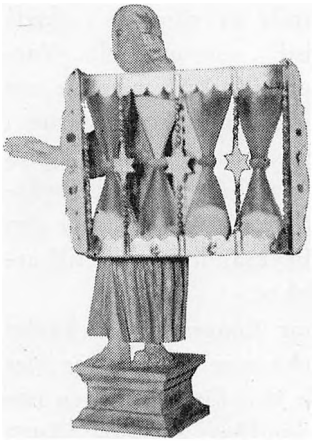

Timglas

Sunne kyrkas yttre torde icke undergått någon omgestaltning under Magnus Svenssons dagar. Angående kyrkans inre synes det som om en mindre läktare skulle uppförts sannolikt på västra väggen. En ny mässkrud, en större malmljuskrona, ett dopfat och ett nytt timglas ha tillkommit. Kanske vi i dessa föremål ha att se de Gyllenspetzka "vackra föräringarna". Timglaset med dess änglagestalt räddades undan förstörelsen anno 1699 och har intill kyrkbranden år 1886 haft sin plats på Sunne kyrkas predikstol, då det för andra gången räddades. Det torde ännu en gång i föryngrad gestalt återfå sin plats på Sunne kyrkas predikstol. Timglaset har vid senaste restaureringen återfått sin gamla plats på predikstolen.

År 1670 upphörde den gamla predikstolens tjänstgöring i Sunne. Borgmästaren i Kristinehamn Gustavus Ekebom (f. 1617, d. 1682) och hans hustru Anna Roman skänkte då en förnämare och tidstrognare predikstol till Sunne kyrka. Varför? Törhända berodde det därpå att superintendenten Sven Elfdalius genom sin andra hustru Maria Roman, dotter till Anders Persson Roman på Vestervik var Ekeboms svåger. Predikstolen ifråga, ett vackert typiskt 1600-talsarbete tjänstgjorde icke längre än till 1700-talets andra eller tredje årtionde. Den återfinnes nu i något skymundan i Lekvattnets kyrka.

Men vår gamla vördnadsvärda predikstol, vart tog den vägen, frågar sunnebon. Antecknaren skall söka besvara den frågan. Erik

Frykman (f. 1652, d. 1720), bondson från Rådom i Fryksände, utnämndes 1683 till kyrkoherde i Väse härad. Samma år finnes i Sunne kyrkoarkiv denna anteckning: "Then 19 augustij vigthes then ehrevurthige jungfrun, jungfru Sara Månsdoter Hasselbom i Sunds prestegård". Vigseln förrättades av svågern Johannes Iser, bördig från Väsehärad och nu kyrkoherde i Fryksdalen. År 1714 nedbrann Ö. Fågelviks kyrka. En ny av sten uppfördes och invigdes 1716 av fryksdalingen komministersonen Torsten Rudén, då superintendent i Karlstad sedan biskog i Linköping. I skriften "Östra Fågelviks kyrka" av Erik Palin lämnas uppgiften "en predikstol, hade man lyckats erhålla från Sunne". Den enkla predikstol, från vilken Petrus Jonae, Laurentius Victorius, Sven Elfdalius och Magnus Mariestadius m. fl. vördade ordets förkunnare talat, prydde Ö. Fågelviks nya kyrka från 1716 till 1730, då "en värdigare och vackrare predikstol än den provisoriska, som man hade fått 1716 erhölls alldeles gratis" — "Det säges att ingen mindre än Luther skulle ha predikat i den."

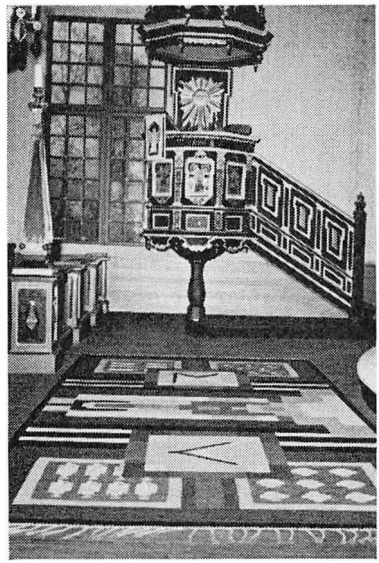

Lekvattnets kyrkas predikstol. Tillhört Sunne 1600-talskyrka.

Om sunnedottern änkeprostinnan Sara Månsdotter Frykman (d. 1733) var närvarande i Ö. Fågelviks kyrka, då dess nya förnämliga predikstol, kring vilken "legenden spunnit sina skimrande trådar", invigdes vet antecknaren icke. Men att hon vid ombytet med vördnad, tacksamhet och vemod ledsagat det henne dyrbara och minnesrika kyrkoinventariets gång mot förintelsen, därom är antecknaren viss.

Ett sockenstämsprotokoll från Magnus Svenssons tid, det äldsta dokument av detta slag, som bevarats till våra dagar, återgives här så långt som möjligt i dess gamla dräkt. Sekreterare vid stämman var prostens son Gabriel Månsson Hasselbom, då student, sedan regementspastor vid livgardet.

"A:o 1678 d. — julij vardt ord. sockenstämpna hållen medh församblingen af Sunds s. her i Frisdahl af Ehrevyrdighe och höglärdhe mag. Magno Mariaestadio för tijden dess Pastore och omliggande församblingars lijdimenterade Praeposito, nährvarande H:de Theol. lectore uthi Carlstad Johannes Iser och ordinarie loci Cominstro.

Thesse eftherföljande casus blevo ordinarie uthi kyrkan uptagne, afhandlade och resolverade.

1. Et repetitio catechetica eller catechismi förhör skal alla predikodagar hålas och ijdkas medh ungdomen, för än ordinarie gudhstiensten begynnes, strax efther thet är sammanringdt, då ock the gamble så af qvinfolket som manfolket böra vara tilstädes att höra der upå. Och skal thetta pietatis exercitia på sådant sätt anställdt varda, at hela församblingen delas uthi vissa classer eller rootar och en roota hvar gången (eller der för myket ungfolk finnes i rooten, at predikanten ej hinte til dem alla examinera, thå dela up den samma) komer fram, medh hvilken icke hela catechismus, hvilket fast omögligt, uthan alenast et styke skal förhandlas, ja och thet delas, och sedan et annat ingalunda begynnas, för än thet första är medh hela Sund omgånget och altså conseqventer till catechismi ände. Och thetta vid våhrens begynnelse continue alt intil hösten, då dagarna bliva korta. At inom the intervallia catechismi må thenna hel och hålen igenom läsas, uthan til kunnas, och medh sina spörsmålet grundeligen förstås. Och skal thet grundliga der vid observeras och noga i acht tagas, at ingen poike eller flicka admitteras til herrans nattvardh för än the hafva varit hos predikanten och af honom der til låf får.

Samma lag vare medh them som velo gifva sig i echtenskapet.

The som treskas at koma fram skola af sina föräldrar framhavas, och der thet inth skier få sättas i ståcken för olydno, kan ej heller thet hielpa, så anklagas in fore civili och skiutas uthur församblingen såsom putida incorrigiblia membra (= skämda och oförbätterliga medlemmar).

2. Hvad officiales vidkomer såsom kyrkverdar och thes sexmän höls rådeligt at emedan the medh stort besvär och möda förenas theras tienst och arbete blifr ambulator och antingen på et åhr eller så — lejte, thå sedan, thesse entledigas och andra träda til, där ordningen är omgången, vid hvilken mutation the som mottaga — inth inställas uthi tiensten för än the hafva aflaggt sit juramentum fidelitatis eller sin trohetsed.

3. Besvärade sig högehrevyrdige Probsten och the andra presterna öfver then stora och grofva förargelse gemenligen skier i kyrkian medh thet mykna uth och in löpande af poikarne, såsom ock the gamble, hvar i genom et stort buller i stolar och kyrkiodörar skier tilijka medh anat stimmande af the unga under predikan, och thet otijdiga sqvallandet och snacket som skier uthe på kyrkegården der the stå och håla sit onyttiga taal, medan en stor deel af gudhstiensten går förbij, predikanten til stor harm och förtret.

Blef altså resolverat, at sådane nääsvihse poikar skola strax insättas i ståcken, när gudhstiensten är ändat. Men the äldre böta til kyrkian 1 öre smt, så ock then som uthan laga hinder inth inkomer för än tron siunges böte sammalunda.

At nu medh thetta tilbörlig upsicht och execution skie måtte, blefvo Gunnar i Åhros och Nils i Brårudh medh församblingens samtycke tilsatte och der til lön 2 tr korn tilslagne medh tredie delen af böterna.

4. Thet vanliga kyrkekornet, som årligen gifves til kyrkian, skal ofehlbart och oemotsegliga af alla i Sund uthgiöras nästkommande Andersmesso, och hvad then gambla resten för några åhr bortåt vidkomer, som fast stoor är, och til en stoor deel trolikast pröfias vara af tresk och motvillighet, skal af kyrkians sexmän, efther uthdragen längd af hvart åhr, så mögligast som skie kan uthagas, them undantagandes som för alt för stoor fattigdom inth kunna åstadkoma. Men medh innevarande åhrs korn blifr ingen förskont, uthan then som icke lefrerar Andersmesso af them skola kyrkians sexmän strax efther juhl uthpanta och medh forderligaste uthaga.

5. Kyrkians pgr skola vid alla giörliga tilfellen sökas at tilvexa och förökas, til hvilken ände the som them til låns begera skola, der the inth sielfva finnes goda nog, ställa skriftligh caution för sig och låta

penningarne sedan medh någon lijten fördeel koma tilbaka på föreställt dag eller termin. Och emedan salig Nils i Tåsbärgh fordom kyrkoverd icke hade gjort reckning för sin död besynnerligen första åhrets pgr, som fuller på kornet vore uptagne men nu inth uthi kyrkians förvahr findes, ty pålades hans eftherlefrska giöra der för reda och reckenskap.

Uthi sal. Nilses stelle blef Måns i Soneby kyrkioverd och strax aflade sit juramentum fidelitatis eller trohetseed.

6. Kyrkians sexmän beviljades til löhn uthom thet the tilförne fåt hade 1 t. korn. Men kyrkioverdarnes löhn förökades medh en half tunna, så at hvar nu bekommer halvannan tunna korn, til then ända at the skola vara des flijtigare och trognare i sit embete.

Peder Jönsson klåckare bekomer ock halvannan tunna korn för sin stoora flijt som han bevijst hafver och ytterligare bevijsandes varder med up skrifvande och annoterande af kyrkians saker.

8. Vardt slutit at then som inth hafver sin kyrkbalk ferdig (efther the äro uthdelthe socken millan) til nästkomande Mikaelis 1679, skal böta til kyrkian 3 öre smt.

11. Funnos p. t. uthi kyrkian reda pgr vidh pass 285 d. 16 öre kmt.
Tantum hac vice in Domino."

Då Magnus Svensson höll ovan antydda sockenstämma, kunde han se tillbaka på ett trettioårigt mödosamt andligt odlingsarbete i Fryksdalen. Av den närmaste vänkretsen kvarlevde hans trognaste hjälp Anna Elfdalius, Gyllenspetz och den duktige och flitige "Peder Jönsson klåckare". Catharina Brunius på Östanås hade år 1663 skattat åt förgängelsen, hennes man Magnus Schivedius gick bort år 1674 och Gunilla Faxell på Gylleby avsomnade år 1676 och fingo troligen sin sista vilostad i Sunne kyrka. Säkert är att Gunilla Gyllenspetz och hennes tre barn Carl f. 1660, Elisabet f. 1665 och Carl f. 1666 jordades i den i Sunne kyrka tillredda grav, som sedan fick mottaga även generalens och flera hans avkomlingars stoft.

De båda stridsmännen prosten och generalen avledo på samma år nämligen 1679, prosten senior cleri (stiftets äldste).

Anna Elfdalius kvarlevde till år 1697 (enl. Hammarin). Elgenstierna uppgiver 1692 som dödsår.

Den 3 augusti 1665 firades, som förut nämnts, bröllop i "Sunds prestegård". Teol. lektorn i Karlstad Johannes Iser och Ellika Månsdotter ingingo då i det hel. äkta ståndet.

Den 19 augusti 1683 är det åter bröllopshögtid i Hasselbol. Bondsonen från "Därfram", Rådom i Fryksände Erik Jonsson Frykman (f. 1652, d. 1720) samma år utnämnd till kyrkoherde i Väsehärad, vigdes då vid sin ungdomskärlek avlidne prosten Magnus Svenssons dotter Sara Månsdotter Hasselbom (f. 1647, d. 1733). Vigselförrättare är Saras svåger Johannes Iser, nu kyrkoherde i Fryksdals pastorat. Vi återgiva Isers anteckning om tilldragelsen.

"Then 19 augustij vigthes then ehrevyrthighe och höglerdhe magister Erich Frykman, kiörkioherden i Väsehärat, och then ehreborna och gudfruchtiga jungfrun, jungfru Sara Månsdoter Hasselbohm her i Sunds prestegård."

Johannes Iser, kallad d. ä. (f. 1630, d. 1689) var komministerson från Alster. Fadern Johannes Iser (f. 1582, d. 1669) av tysk härkomst hade i äktenskap med Märta Svensson Ekeblad, kyrkoherdedotter från Istorps pastorat i Göteborgs stift, bland andra sönerna Mathias (f. 1645, d. 1725) biskop i Västerås och ovannämnde Johannes. Inom släkten Iser var följande tradition gängse.

Johannes Iser d. äldres fars ("Hans i Skål") morbrors (Haraldus Johannis) svågers (Arvidus Haqvinus) andra hustru (Bengta Grotte) blev andra gången gift med kyrkoherden i Rångedala Paul Ravingius (d. 1673), vilkens systers (Catharina) sondotter skall ha varit kejsarinnan Catharina av Ryssland.

Den 7 augusti 1678 erhöll Iser Carl XI:s fullmakt på domprostsysslan i Göteborg. Konungen kallar honom i denna handling "domprost i Karlstad". Den 20 februari 1679 återkallas utnämningen och samma år ankommer kungl. fullmakt på kyrkoherdebefattningen i Fryksdalen, vilken befattning tillträddes år 1680. Domprosttiteln behöll Iser till livets slut.

"Han omtalas", säger Hammarin, "som en mycket lärd, försiktig och myndig man."

Av Isers barn anteckna vi här dottern Sara (f. 1668, d. 1697) och sonen Johannes (f. 1672, d. 1737).

Hans svärfaders senaste medarbetare Erik Öhman och Håkan Rudenius upphålla fortfarande sina kaplanstjänster. Båda överlevde Iser.

Av anteckningarna framgå, att prosten Magnus Svensson året före sin död påbjöd, att söndagliga katekesförhör skulle hållas med ungdomen från "våhrens begynnelse Continue alt intil hösten" för att höja allmogens kristendomskunskap och främja dess religiöst sedliga fostran.

Att Iser, en man i sin kraftigaste ålder och utrustad med framstående undervisningsgåvor, med kraft och nitälskan själv och genom sina medtjänare fortsatte, vad hans företrädare påbörjat, därom bära visitationsakter från tiden närmast efter hans bortgång vittnesbörd genom att påpeka fryksdalsallmogens goda kristendomskunskap och rena seder.

Iser torde varit den förste fryksdalskyrkoherde, som förde register över födda, döda och vigda. Ett sådant register omfattande tiden 1680 — 1689 meddelas här:

År	Födda	Döda	Vigda
1680	42	30	21
1681	69	32	22
1682	89	33	29
1683	85	47	20
1684	103	38	28
1685	90	67	12
1686	84	51	25
1687	97	44	18
1688	95	52	26
1689	106	55	44
Summa	860	449	245

Hur hemmansnamnen i Sunne skrevos av Iser och samtida framgår av följande förteckning hämtad ur omnämnda register:

"Askiersby, Askerudh, Arvidztorp, Backa, Backetorp, Biörke, Biörsrudh, Bryggegården, By, Boolåsen, Brårudh, Bråstorp, Bäck, Bärgia, Eed, Eedsbiörke, Gyttergården, Getenäs, Getekiärn, Gylleby, Gunnarsby, Gunnerudh, Gårdsiö, Ingebyfiolen, Ingersby, Huseby, Hällebärgh, Hälserudh, Högen, Holmby, Hviteby, Håån, Karsbohl,

Kiöstersby, Löfåsen, Maggeby, Mälby, Persby, Rebbenäs, Rådom, Råmyra, Råtneros, Röbärgh, Skieggebärgh, Skinnergården, Skinnersbacka, Skogsbärgh, Skrötingsrudh, Spillenäs, Svartzrudh, Tomte, Toneby, Torsby, Tåsebärgh, Ulsby, Wennerwijka, Västansiö, Ålleby, Åhs, Åmbärgh, Ångersby, Åhrnäs, Önsby, Östanbiörke, Borgeby och Arneby."

I början av 1680-talet gjorde Sunne kyrkokassa följande utbetalningar:

"Tornresaren d. 99; tornresaren bekommit af kyrkian 153; kors 82; 2 arbetskarlar 7.16; kopparslagaren för koppar 22.16; frakt för iärnspiran ifrån ransäter hammar 9; timberkarlarna 51; tornresaren 13.16; glasmästaren för fenster 24; Anders snickare bekomit för arbete 24; tornresaren räst af kyrkian 114.23; till fenstren i tornet 15 d. — 6 brudstolar — 6.24 d."

Detta lilla arkivfragment omtalar för oss, att det var prosten Iser och hans samtida, som för tvåhundrafemtio år sedan försåg Elfdalius' kyrka med ett torn, vars fasta murar trots "tidens tand" och tvenne eldsolyckor ännu i dag se ut att kunna bestå under århundraden. Vid andra ljusöppningen nedifrån äro väggarna 1,90 meter tjocka.

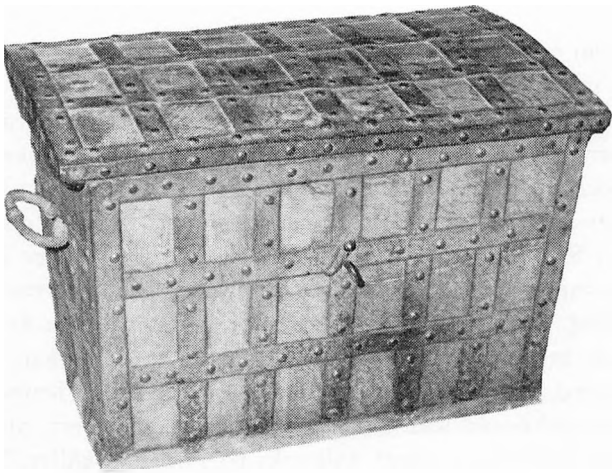

Gammal kollektkista. Nu åter i Sunne kyrka.

Hur Isers torn i sin helhet såg ut, vet numera ingen. Att det varit försett med en hög och smäcker spira, som syntes vida omkring, det är vad de gamla hörde sina gamla berätta.

Iser d. ä. avled år 1689 och begrovs sannolikt i Sunne kyrka. Hans änka Ellika Hasselbom avled först 1697.

"A:o 1689 then 28 julij begrofs then ährevyrdighe och höglärdhe herren magister Johan Iser fordom kiörkioherde och domprost her i fryksdaln." Märk domprosttiteln.

Prosten Isers högtidliga jordafärd i Sunne skedde som ovan sagts den 28 juli 1689. Samma dag hölls också bröllop i Hasselbols prästgård, såsom av nedanskrivna utdrag från Sunne sockens vigsellängd framgår:

"A:o 1689 d. 28 julij vigdes den ährevyrdighe och höglährdhe m:r Sveno Vigelius kiörkioherde her i Suns socken och den äreb:na jungfruen jungfru Sara Iser her i Suns prestegårdh."

Begravning och bröllop i samma hem på samma dag förefaller ju litet underligt. Men varför icke? Den 29-årige brudgummen var Isers efterträdare Sven Vigelius (f. 1660, d. 1719) och bruden Isers 21-åriga förut nämnda dotter Sara. Hon avled vid 29 års ålder och efterträddes av en Sara n:o 2, en sondotter till superintendenten Sven Elfdalius. Denna Sara överlevde Vigelius i 26 år. Hon dog nämligen år 1745.

Men vem var då denne man, som vid 29 års ålder lyckades få fullmakt på stiftets största pastorat?

Han föddes på en bondgård Berg i Väse socken. Föräldrarna voro Oluf Björnsson och Ingeborg Andersdotter. Magistergraden tog han år 1688 och lät samma år prästviga sig för tjänstgöring vid livgardet. Under studietiden var han informator i ett rikt och ansett köpmanshus i Stockholm. Han förlovade sig där med en av döttrarna men förlovningen upplöstes så gott som genast genom fästmöns oförmodade död. Han förlovade sig snart med systern, men även denna förbindelse bröts av den oblidkelige liemannen. Hur han sammanträffade med den då tjugoåriga Sara Iser och vann hennes hjärta, det kan antecknaren icke räkna ut, men ett är säkert, att han på våren anno 1689 hade kungl. fullmakt på Fryksdalsgället. Nog kunde Sven Vigelius säga om sin Sara, vad den från Sunne bördige

ärkebiskopen Anton Niklas Sundberg en gång lär ha sagt om sin hustru: "Det är hon, som gjort mig till det jag är."

Antecknaren omnämner här blott två av Sven Vigelius barn döttrarna Helena och Sara Beata.

Helena Vigelius (f. 1691, d. 1771) Sven Elfdalius' dotters dotters dotters dotter. "A:o 1691 christnades Helena Svänsdoter Vigelius then äre-vyrdige och höglärdhe kiörkioherdens doter här i Fryksdaln och Suns socken faddr. voro manhaftighe leutnanten Jonas Brant, leutnanten O:p. s i Bärgia, Sven Pedersson Frykner, ädel- och välborna frun på Gylleby Kirstina Pleningskiöld, hustru Sigrin i Småris och moor Kirstin Iser."

Helena Vigelius är en av de mest intresseväckande kvinnor våra anteckningar omnämna. Hon blev gift med en den tidens rikast utrustade präster adjunkten hos fadern senare kyrkoherden i Väsehärad Elof Fryksell (f. 1684, d. 1754), och därigenom stammoder för släkten Fryxell. Fem av hennes åtta söner blevo kyrkoherdar, en av dem Johan i Fryksdalen. En dennes son Axel och sonson Anders blevo kyrkoherdar i Sunne pastorat.

Sara Beata Vigelius (f. 1709) blev hustru till regementskvartermästaren Magnus Adolf von Kiessel (f. 1703). Dessa makar bodde på Kolsnäs. Här föddes barnen Lotta Katarina (f. 1736), Anna (f. 1737), Brita Beata (f. 1739), Jonas (f. 1741), Ulrika (f. 1743) och Magnus (1745). Jonas dopattest meddelas här: — "Anno 1741 d. 25 junij föddes qvartermästaren h. Magnus Kiessels och Fru Sara Beata Vigelia' barn af ährliga Föräldrar, döptes d. 25 af herr kyrkioherden Hvalström och kallades Jonas. Mansvittnen voro h. assessor Johan Borgström och bruks-patron h. Olof Myhrman, qvinsvittnen voro Fru Lisa Cajsa Bratt, som bar barnet, och henne följde Fru Eva Christina Bratt".

Christoffer Myhrman d. ä. 1712—1775

Assessor Johan Borgström torde varit den, som lånte men aldrig återlämnade en av Sunne kyrkaskyrkoklockor, varom mera framdeles.

Fru Eva var överkrigskommissarien Jonas Bratts (f. 1683, d. 1737) på Rottneros då 21-åriga dotter vid 18 års ålder gift med ägaren av Rämens och Liljendals bruk Kristofer Myhrman (f. 1712, d. 1775). Fru Eva Myhrman (f. 1720, d. 1752) var farmor till biskop Esaias Tegnérs ungdomskärlek och maka Anna Maria Gustafva Myhrman (f. 1785, d. 1853).

Sunne kyrka har ett gammalt vackert oblatskrin av silver med Kristofer Myhrmans och Eva Christina Bratts namn och årtalet 1742 ingraverade på locket.

Ovannämnda officersfamilj arrenderade tydligen kyrkans egendom Kolsvik. När familjen flyttade från Sunne, ser det ut som om kyrkans rättmätiga egendom på något underligt sätt gått upp i en nybildad gård Sundsberg. Antecknaren torde längre fram bliva i tillfälle att lämna några meddelanden i denna delikata fråga.

Sven Vigelius' medarbetare voro den förut nämnde kaplanen Erik Öhman, som levde kvar till år 1724 och kaplanen Håkan Rudenius. Denne avled år 1697 och efterträddes av Johannes Ågren (f. 1664, d. 1730), gift med företrädarens dotter Christina Rudén.

Efter komministraturernas delning komma anteckningarna i regel blott att omnämna ordinarie prästerliga befattningshavare inom Sunne församling.

En vårdag år 1696 firades ett ståtlig bröllop i "Peder klåckares" hem i Sunne. — "Anno 1696 d. 26 maij vigdes Bengt O. S. Vigelius och Maria p. d. i Suns klåckergård."

Brudgummen var den vackre Bengt Olsson Vigelius och bruden den fagra Maria Persdotter Frykner. Den förnämsta bröllopsgåvan var naturligtvis klockaretjänsten i Sunne. Vigselförrättare var givetvis brudgummens broder den ståtlige prosten Sven Vigelius.

Klockaren Bengt Vigelius (f. 1670, d. 1736) och hustrun Maria Frykner fingo flera barn bland dem Olof och Anders. Olof Bengtsson Vigelius (f. 1705, d. 1758) blev läroverkslärare i Karlstad. Hans son Sven Vigelius (f. 1756, d. 1821) blev prost i Bolstad på Dal och gift med Engel Abelin (f. 1770, d. 1831). Deras dotter Jenny (f. 1804)

blev moder till "Pelle Ödman" (N. P. Ödman) och dottern Hilda (f. 1811) blev gift med socken adjunkten i V. Emtervik senare kyrkoherden i Sillerud Emanuel Laurell (f. 1801).

Sonen Anders Bengtsson Vigelius (f. 1710, d. 1771) blev med tiden sin faders efterträdare på klockarestolen i Sunne.

År 1690 antogs ärkebiskop Olof Svebilius' katekes, år 1693 en ny kyrkohandbok samt år 1695 biskop Jesper Svedbergs psalmbok. Genom Sven Vigelius och hans ämbetsbröders försorg blevo katekes och psalmbok snart spridda till de många hemmen i de vidsträckta fryksdalsbygderna.

Det finnes nog mången i våra dagar, som föraktligt ler, blott orden katekes och psalmbok nämnas. Men kunde de föreställa sig, hur mycken vederkvickelse, vägledning och hjälp dessa enkla folkböcker lämnat tusen och åter tusen arbetande och betungade själar i de undangömda boningarna här i Fryksdalen skulle hånleendet möjligen försvinna.

———

Under Sven Vigelius' tid fingo fryksdalssocknarna särskilt Sunne mottaga en rätt talrik inflyttning av följande anledning: År 1667 utkom en kungl. förordning att träkolen i bergslagen skulle sparas för järnförädlingsverk och malmsmältning samt att de spridda stångjärnshamrar, som menligt inverkade på skogstillgången skulle nedläggas. På 1680-talet tillsåg Karl XI, att förordningen, som hittills icke av vederbörande efterlevts, trädde i kraft med påföljd, att icke mindre än 40 stångjärnshamrar inom en enda bergslag nedlades.

Ett stort antal bruksidkare och smeder måste söka sig utkomst på annat håll, och så kom det sig, att en del av dem slogo sig ned i Fryksdalen, vars vattenfall och stora skogar de började exploatera. Enligt Fernow anlades Rottnaholm år 1691, nedre Bada år 1692, Oleby, Torsby och Rottnadal år 1693, Gårdsjö år 1694, Skarped samma år och Björke år 1695.

Detta nya befolkningselement ofta av vallonskt ursprung blandade sig så småningom med Fryksdalens gamla innebyggare och tillförde dem väl någon vinst i intellektuellt avseende men möjligen också något av den sedliga omgestaltning, varom senare tiders förhållanden bära ett ganska sorgligt vittnesbörd.

Det var Sven Vigelius och hans samtida, som fullbordade storhetstidens sunnekyrka och slutförde dess tidsenliga och värdiga inre utsmyckning.

"Anno 1690 in junio vart ordinarie sockenstämma hållen med Sunds socken, närvarande då nys introducerade pastore loci Svenono Vigelio och samptlige almogen, då eftherföljande vart afhandlat.

1. Efter kyrkian begynte bli myket trång, och derigenom ofta förorsakades buller och förargelse var beviljat at följande vinter skulle framskaffas nödigt verke til en — läktare, som följande sommar i verket ställas skulle." —

"Anno 1691 d. 26 juli — — —

2. Vart accorderat med snickarn för then förfärdigade läktarn om 180 d. kpmt, the och honom strax clarerade blef." —

(Läktaren byggdes efter hela västra väggen troligen med trappuppgång från kyrkans inre.)

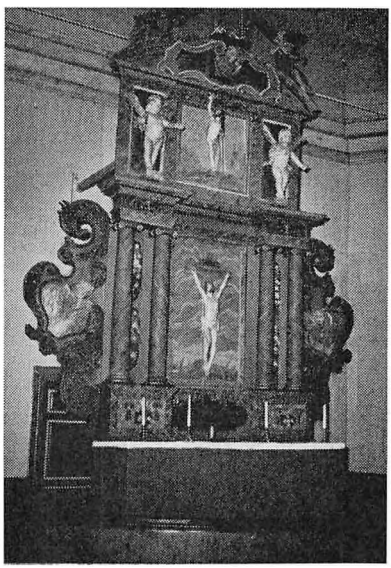

"3. Vart omtalt en altartafla som skulle beställas, och efther kyrkians medel til des inlösande ej förslå kunde, samtykte almogn gifva til mans 12 ör kpmt dåk således at the fattige med halfparten mindre förskonas". —

Nämnda altarprydnad, som drog en kostnad av 600 d. och vars mästare icke är känd, uppsattes i kyrkans genom den tillfälliga sakristians undanröjande frigjorda kor år 1697.

Altartavlan från 1697, nu i Lekvattnets kyrka.

Den bestod av tre avdelningar.Om den nedersta vet antecknaren blott att dess mittparti upptog föl-jande inskrift: "Under Carl XI:tes 25:te och sista Regements Åhr —superintendent Mag:r Bened. Cameen, kyrkoherde Mag:r Sven Vigelius. Anno 1697." Mellersta avdelningens mittfält Kristus på korset hade på var sida två släta pelare och ytterst bevingade änglahuvuden. Tredje avdelningens mittparti Kristiuppståndelse hade två släta pelare på var sida och mellan dessa pelarpar stående bevingade änglar. Överst ett fält med inskriften "Soli Deo Gloria" med en liggande bevingad änglagestalt på var sida. För övrigt en ornamental utsmyckning helt olika den, som fram på 1700-talet blev den vanliga.

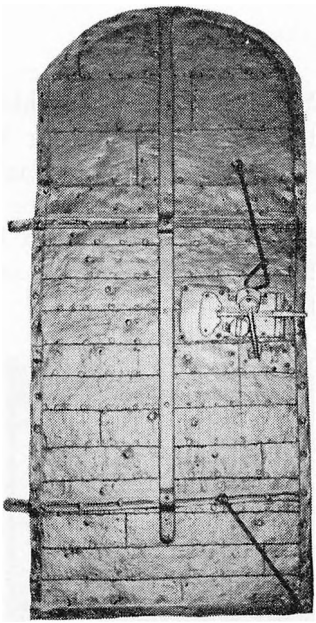

Gamla sakristidörren.

Denna altarutstyrsel tjänstgjorde i Sunne till fram emot 1740-talet. Efter växlande öden befinner den sig nu ehuru i defekt form i Lekvattnets kyrka här i Fryksdalen.

"A:o 1694 d. 4 sept. var almenerlig sockenstämma hållen i Sund, närvarande Past. L. Sven Vigelio sampth församblingen.

1. Omtaltes Sacristians byggande der til en hop sten nu var framkört à 4 lass til mans, och beviljades att des byggning nästkomande vår, der til och the resterande — skola sin andel framskaffa vid vijte af 2 ör sölfmt.

2. Pålade hvar roote en biälke och et bräde på hvar man. Utlofvades och til mans spån 40."

"A:o 1695 d. 10 Martie. — — —

2. Samtyktes att Sacristian skal muras efther Pärmässe och kalk förskrifvas från Västergiötland — — —."

År 1695 var sakristian uppmurad, täckt med tjärat spåntak och kalkrappad utan och innan med dörr inåt kyrkans kor och ingång från söder samt fönster i öster. Någon ändring i läge och form ägde

icke rum före kyrkoutvidgningen sista åren av sjuttonhundratalet. Nuvarande sakristians järndörr, gammal redan på Vigelius tid, lät han sköta upptill och använde till sakristidörr antingen inåt koret eller till ytterdörr mot söder, det senare sannolikast.

En gammal sägen vill veta, att dörren i forna tider tillhört någon av Björkegodsets första ägare.

Antecknaren håller det mycket troligt, att sakristian haft den absidform, som Ö. Emterviks kyrkas sakristia troligen lånat av moderkyrkan och i sin ordning lånat åt V. Emtervik, vars sakristia har liknande absidform.

"A:o 1694 d. 4 sept. — — —

5. Tog vår gambla kyrkiokalk, som för oss är för lijten och updrog then på gräsmarken för 5 ö. sölfmt lodet, och belöp som han vog 16 lod d. 97 kpmt skolandes en ny för thenna beställas." — — —

"A:o 1695 d. 10 Martii — — —

1. Framvijstes then nya kalken medh patenet alt uthan och inan förgyltha, vägande til samman 66¾ l. à 5 d. lodet, d. 333,24 öre kpmt — — —".

Kyrksilvret m. m.

Den gamla kalken med patén, ett ärevördigt och dyrbart gammalt kyrkligt minne, gick nog förintelsen till möte, då brukspatron Carl Henrik Herveg för Gräsmarks räkning bortbytte den mot en ny kalk med patén vägande 64½ lod.

Den nya kalk med patén, som Vigelius den 10 mars 1695 visade sockenstämman, har Sunne kyrka ännu i behåll och vittnar om fädernas offervilja under hård tid. Trots 237 år förflutit, sedan de "alt uthan och inan förgylthes", äro de lika prydliga och strålande, som om de förfärdigats för några år sedan.

Ett kyrkligt minne, som med stor sannolikhet förskriver sig från Sven Vigelius' tid, bör i detta sammanhang icke glömmas. Intill 1920-talet har i Sunne kyrkoarkiv förvarats en kalkduk, som för längesedan upphört att användas vid nattvardsbordet. Duken var

av vitt siden med broderier i guld och silke i vinrankemotiv. Den var nog mycket sliten, men broderierna voro icke värre åtgångna, än att en renovering var möjlig. Att den kommit till i samband med det nya vackra altarsilvret, har antecknaren varit förvissad om, möjligen genom Sven Vigelius' första maka eller genom någon av hans döttrar. Nu synes det gamla minnet vara spårlöst försvunnet. Det vore önskvärt, att det återfunnes och överlätes till Liciums-behandling.

"A:o 1690 — — —

2. Besvärade sig almogn öfver en hoop obetänktes löpande som obudne koma i giästabud och gemenligen oliud förorsaka, blef derför samtykt, at then som dädan efther obuden löpande komer, skal böta til kyrkian 3 ör smt, och deruthan des buller af honom förspörjes medh slagsmåhl och skälsord angifves uthan förskonande inför verldslig rätt.

3. Förmantes almogn at flijtigt sig infinna vijd Catechismi förhör, så framt the undvijka ville thet them på lagda straf i Kongl. Maijts Kyrkio-ordning.

Tautum hac vice."

A:o 1691 — — —

1. Beklagades then stora olyka, som i junio tillförene skied var ity en tiuf brutit sig in i kyrkian och der borttaget i pant och pgr vijd pass d. 70 kpmt af hvilken man alt dertil ingen spaning eliest bekomet. — — —

4. Var en noga omfrågan anstält, om någon förargelse i församblingen föröfvades medh oförlijkligheet emilla echta folk, barn och föräldrar, grannar etc. el. om någon i andra grofve synder lefde. Men om sådant hade man ingen kundskap at inhämta."

"A:o 1694 — — —

7. Erich Olufson påstod än vijdare at hans syster Karin, bägge i tåsbärgh hema, sålt bränvijn under giustiensten, thy blef thet nu som för til verldslig rätt remiterat."

"A:o 1695 — — —

3. Gambla skulden omtaltes — och tilsades kyrkiones sexmän at the antingen panta uth af the skyldige el. the bli pantade.

Sattes sista dag til Dom. 1 post Pasco (= 1:de sönd. efter påsk).
4. Förmantes alvarligen at afklipa håret och behålla then gambla vackra vanan. Item at skägget klipes upå munnen, då the gå til h. nattvard.
5. Til at afskaffa then oseden at löpa in och uth af kyrkian tilsattes *kyrkiones sexmän* at hvar sin söndag vackta kyrkiodörn.
6. Fick Oluf Bängtson afskied från vaktarembetet på läktaren och i des ställe sattes Oluf Håkason i vennervijka."

Den i paragraf 5 nämnda anordningen fortgick i Sunne församling under de två följande århundradena och upphörde först ett stycke in på 1900-talet. Det var icke på initiativ av allmänheten utan genom otrevliga manipulationer från annat håll denna av allmogen genom sekler välvilligt bibehållna och utökade vakthållning upphörde, utan att någon annan åtgärd i den gamla förordningens syfte vidtogs.

En sensommardag anno 1697 var den nya altaruppsatsen äntligen färdig och uppställd på sin plats samt därav betingat snickeri-, målnings- och dekorationsarbete utfört. Vid nästa söndags högmässogudstjänst hade församlingen tillfälle att se och beundra sin kyrkas nysmyckade vackra och stämningsfulla koravdelning.

Vilka känslor det var, som denna högtidsdag fyllde prästerskaps och menighets hjärtan, vet givetvis ingen. Omständigheter finnas dock, som peka på att djupt vemod präglade dagens sammankomst i helgedomen.

Året 1697 var ett ödesdigert år i vårt folks historia. Den 5 april avled konung Carl XI. Den 7 maj lade en häftig eldsvåda den gamla kungaborgen i aska, varvid kungafamiljen och konungens lik med nöd räddades undan lågorna. Ett femtonårs barn blev landets konung.

Dessa tidender mottogos helt visst med sorg och bekymmer i vida kretsar av vårt folk särskilt av allmogen och prästerskapet, som i den avlidne ägt ett starkt värn och en god beskyddare.

Läsa vi i sådant sammanhang inskriptionen på det år 1697 invigda altarverket "Under Carl XI:tes 25:te och sista Regements Åhr" torde vi ana en djupare innebörd bakom de alldagliga enkla orden.

Under sorge- och klagoåret 1697 avledo två av Sunne sockens ädlaste kvinnor änkeprostinnan "ehreborna moor Ällika" Iser i en ålder av 55 år och hennes dotter prostinnan Sara Vigelius, Sven Vigelius' hustru, 29 år gammal, den sistnämnda några veckor efter förut nämnda invigningshögtid. Båda fingo sannolikt sitt sista vilorum i kyrkan.

Vid 1697 års slut funnos sannolikt i kyrkans koravdelning gravkamrar för familjerna Petrus Jonae, Gyllenspetz, Magnus Svensson, Johannes Iser d. ä. och Vigelius. Gravkamrarna torde varit täckta med ornaments- eller bildprydda kalkstenshällar.

Den 7 juni 1698 ingick Sven Vigelius nytt äktenskap med Sara Cameen (f. 1670, d. 1745), dotter till sekreteraren i Göta hovrätt Erland Cameen, son till superintendenten Sven Elfdalius och broder till superintendenten Benedictus Cameen, född i Sunne den 5 maj 1635.

Ett vill antecknaren i detta sammanhang fastslå, att Sunne kyrka vid 1600-talets slut var både i yttre och inre avseende ett fullbordat verk, värdigt dess höga syfte och den stora församlingen.

Att detta byggnadsverk icke framtrollats i den rivande fart, Fernow talar om beträffande andra kyrkobyggen i Fryksdalen, är dess bättre sant. Det dröjde nämligen 56 år, innan den ursprungliga planen hunnit realiseras.

De män och kvinnor, som under nämnda årtionden mer än andra nitälskat för detta kyrkobygge, voro Sven Elfdalius och hans hustru Sara Erlandi, Magnus Svensson och hans maka Anna Cameen, Johannes Iser och dennes hustru Ellika Hasselbom samt Sven Vigelius och hans fru Sara Iser.

Alla dessa utom Sven Elfdalius och Sara Erlandi fingo sitt sista vilorum inom de murar, som än i dag utgöra Sunne kyrkas värdefullaste del.

En minnestavla upptagande nyss uppräknade namn borde uppsättas på lämplig plats i nutidens kyrka.

"O Gud, det är en hjertans tröst,
När til dit hus man kommer,
Der vi få höra dina röst
Och lära dina domar.
Hur' väl det i dit tempel går,
Hur' helgedomen härlig står,
Det är stor lust att skåda.

I dino huse är en dag
Fast bättre til at blifva,
Än alt det nöje och behag,
Som verlden har at gifva.
Fullkomlig glädie hos dig är
Uti din boning, Herre kär,
Der du dig uppenbarar."

(N:o 231 v. 1, 2 i Sv. Ps. 1695)

———————

Man skrev anno 1699 — ett mörkt och dystert slut på ett stort och märkligt sekel. Verkningar av den fruktansvärda hungersnöd, som senaste åren hemsökt stora delar av riket, gjorde sig ännu kännbara. En enväldig 17-års yngling i spetsen för landets styrelse. Åter och åter uppdykande rykten, att Danmark, Polen och Ryssland under hemligt samförstånd rustade för att rikta ett dråpslag mot svenska väldet.

Ingen undrar på, om oro och ängslan spordes i rikets alla delar, även i Fryksdalen.

För Sunne socken blev året dessutom ett olycksår, som vi kunna förstå av följande anteckning sannolikt av Sven Vigelius i en dop- och dödbok från ifrågavarande tid:

Sällsamma händelser:

Anno 1699 d. 9 julij timade then olykeliga händelse med Sunds kyrkia, at hon förmedels åskeld blef lagd uthi aska, uthaf eldens häftighet blefvo båda torn klåckorna försmälte, alt träverke så upå

som inuthi kyrkian upbränt, undantagande predikstolen och altaretaflan, som dock af hastigheten at uthagas blefvo skadde.

Många lijk, som lågo in uthi kyrkian i sina grafvar, blefvo af elden förbrända."

Blott två år fingo Sunne församlingsbor fira sin gudstjänst i den kyrka, de med så stora offer fullbordat och prytt.

Under några timmar aftonen den 9 juli nyssnämnda år spolierades snart sagt allt, storhetstidens sunnebor mäktat åstadkomma för sitt tempels värdiga utformning och utsmyckning.

Kyrkans starka murar räddades dock undan förödelsen.

Det var förvisso ett mycket hårt slag, som denna sommarafton drabbade våra vördade fäder, så mycket hårdare som tiden var ond, brandstod icke kunde lyftas eller möjlighet att kasta mindre eller större del av bördan på en kommande generation icke förelåg.

Men låtom oss dem till heder komma ihåg, att det hårda slaget träffade människor, som voro vana att bära tunga bördor och lida svåra förluster och som lärt sig att i allt söka tillflykt, tröst och hjälp hos Gud.

Snart äro de i färd med att söka försätta den härjade kyrkan i någorlunda brukbart skick.

———————

Av förenämnda anteckning angående branden 1699 torde framgå att antagandet att familjen Gyllenspetz och några prästfamiljer hade gravar i Sunne kyrka vilar på god grund.

En gammal sägen förtäljer, att en kyrkklocka någon gång under 1600- eller 1700-talet skulle ramlat ned från kyrktornet och hamnat i Sundet strax väster om kyrkan. Somliga säga, att det skett vid nyssnämnda brand, andra att det inträffat vid mitten av 1700-talet. Ovan anförda anteckning lämnar den upplysningen, att "utaf eldens häftighet blefvo båda tornklockorna försmälte" och gör således slut på första versionen. Angående den andra, skall antecknaren beröra det i ett annat sammanhang.

En annan sägen, som är förknippad med meranämnda eldsolycka, anse vi oss ej ha rätt att förbigå. Antecknaren hörde den berättas av framlidne kyrkoherden i Sunne Johan Nordenson:

"Gamle general Jonas Gyllenspetz hade sin familjegrav i kyrkan och hans lik var bland de många, 'som blefvo av elden förbrända'. En bonde från sydöstra Sunne skall från generalens förbrända hand ha stulit en dyrbar guldring och sedan blivit grubblande hela sitt liv.

Enligt folktron skall den gyllenspetzka klenoden finnas i Sunne än i dag. Men den lär vara en underbar tingest. Om den ock för yttre välstånd till innehavaren, förgör den dock hans själsfrid och förståndsgåvor."

Det är denna sägen, som givit Selma Lagerlöf första uppslaget till hennes bok "Löwensköldska Ringen".

Ännu en sägen om Sunne kyrka återgives här: "Två resor skall hon härjas av eld. Tredje resan skall hon vandaliseras av fiender, som skola använda henne till stall." Under unionskrisen år 1905 sa' gamla sunnebor: "Nu stundar den gamla sägnens sista uppfyllelse".

Sägnen torde vara flera kyrkors tillhörighet.

———————

Senare delen av år 1699 och 1700-talets första år voro Sunne sockenbor sysselsatta med att på bästa görliga sätt återuppbygga vad elden raserat. Allt yttre och inre grovarbete på kyrkan var sistnämnda år färdigt.

Tornet hade nu försetts med en lyktliknande korskrönt överbyggnad lik den, som avslutar Östra eller Västra Emterviks nutida kyrktorn, och kvarstod till århundradets slut, då en lämpligare och vackrare överbyggnad ersatte den gamla.

Av räkenskaperna framgår, att nya kyrkklockor redan anno 1700 kallade sunneborna till gudstjänst. "Anno 1700 giöt klåckgiutaren Böök i Göteburg om klåckmalmen."

År 1707 i september visiterades fryksdalspastoratet av superintendenten Jonas Arnell (f. 1642, d. 1707). Han åtföljdes av utnämnde kyrkoherden i Elfdalen Andreas Piscator (f. 1659, d. 1729) och konsistorienotarien senare kyrkoherden i Bolstad Petrus Kjellin (f. 1662, d. 1720), född i Källsvikens vackert belägna hemman i det fagra Vårvik på Dalsland. Kjellins son Erik och dennes son Adolf Fredrik blevo båda innehavare av fryksdalsgället.

Vid denna visitation var nog kyrkan återuppbyggd och efter förmåga prydd och smyckad. Den enda hjälp socknen utifrån erhållit var en kollekt, upptagen i Värmlands kyrkor, vilken inbragte 29 dal. 2 ör smt.

Visitationen var sannolikt den sista Arnell förrättade, ty han avled i november 1707. Han var gift med en dotter till värmlandssonen ärkebiskop Olof Swebilius.

Det enda minne av visitationen, antecknaren kunnat påträffa, är följande egenhändigt undertecknade intyg i en räkenskapsbok:

"Då jag a:o 1707 d. 15 sept. tillika med underskrifne visiterade i Sunds försambling, äro des kyrkas räkningar sådane befunne, desa här ofvan skrifne stå.

Utsupra
J. Arnell

A. Piscator Petrus Kiellin
Consistorii Carolst. Notar."

En sommardag år 1710 fick prostfamiljen på Hasselbol besök av magister Elavus Fryksell (f. 1684, d. 1754), senare kyrkoherde i Väsehärads pastorat. Här sammanträffade den 26-årige mannen med den 19-åriga Helena Vigelius. De vigdes år 1711 på Hasselbol och hade sitt första hem i den flygelbyggnad som ännu finns kvar på prästgården. I april 1712 lät Elavus Fryksell prästviga sig och tjänstgjorde en tid som Sven Vigelius' biträde i ämbetet.

Elavus Fryksell och Helena Vigelius äro den Fryxellska släktens stamföräldrar.

"Anno 1712 d. 4 maji föddes H:r Mag. Frykseli son, som christnades samma dag och kallades Johan, af H:r Magnus Öhman. — Mans-vittnen voro Högehrevyrdige Probsten Vigelius, H:r Leutnant Math. Gyllenspetz och studios. Nic. Edström; qvinsvittnen välborna fru Maria Eleonora Carlheim, mohr Maria Fryckia från Östanås och mohr Ellika Ullberg i Gunnarsby." —

Denne son blev senare kyrkoherde i Fryksdals pastorat.

"Anno 1714 d. 3 maij föddes Mag. Fryksells tvenne barn av mad. Helena Vigelia, vid namn Sven och Olof kallade, när the döptes af högehrevyrdige Probsten Sven Vigelius den 6." —

"Mansfaddr. voro för then äldste Sven Leutnanten ädle och välborne Mathias Gyllenspetz samt Regements-qvartiermäst. Magnus Skepsgård tillika med M. Zach. Petræus. Qvinfolksfaddr. voro fruu Maja Stina Cederholm och jungfrun Cari Milander. Madam Maja Iser bar barnet."

"Mansfaddr. för Olof den yngre voro fendriken ädle och manhaftige Casper Larsson och Petter Rudén samt klåckaren Bengt Olsson. Fru Lisa Fernell bar barnet, och Abelo Verner och Maja Andersdotter voro faddr."

Sven dog snart och en år 1716 född gosse fick upptaga hans namn. Både Olof och Sven blevo i nu nämnd ordning faderns efterträdare i Väsehärads pastorat.

Olof blev gift tre resor, andra gången med Elisabeth Aurivillius, dotter av superintendenten Magnus Aurivillius och dennes hustru Margaretha von Numers, samt syster till Ulrika Aurivillius, en gång husfru på Hasselbol såsom Johan Fryxells maka. Olofs tredje hustru blev Helena Iser, dotter av prosten i Fryksdalen Johannes Iser d. y. och änka efter kyrkoherden därstädes Gabriel Hvalström.

Mer än någon annan byggnad i Karlstads stift torde den gamla flygelbyggnaden vid Sunne prästgård förtjäna att bevaras och vårdas såsom Fryxells minne. Flöjeln vid nämnda flygel har uppsatts av Johan Fryxell och bär hans namn.

Det ser ut som skulle allmogen ansett den mindre av mäster Böös klockor för liten, ty år 1716 upphängde man i tornet en större och med storklockan bättre samljudande. Av räkenskaperna framgår, att man anno 1717 slutlikviderade den nya klockan.

Sunne kyrka ägde således vid denna tidpunkt tre klockor och hade sannolikt bruk för den minsta vid skriftermål eller såsom böneklocka. Stöd för detta antagande finner antecknaren i det förhållandet, att allmogen trots hård tid icke ville nedsmälta eller sälja ifrågavarande kyrkoinventarium.

Antecknaren har förut nedskrivit följande förmodan: "Assessor Johan Borgström torde varit den som lånte men aldrig återlämnade en av Sunne kyrkas klockor" och utlovat att återkomma med vidare upplysningar.

Genom kungligt brev daterat Ystad d. 11/1 1716 erhöll bruks-

patron Erik Borgström på Borgviks bruk rätt att för bruksfolket och 8 11/12 hemman av Grums socken uppbygga en kyrka. Kyrka av gråsten byggdes år 1716 och invigdes år 1718.

Sonen Johan Borgström (f. 1695, d. 1763) stod nämnda tid i intim förbindelse med herremännen i Sunne och blev sannolikt den, som förmedlade Sunne kyrkoklockas underbara vandring till Borgviks kapells torn.

Då superintendenten Magnus Aurivillius år 1739 visiterade Fryksdals pastorat uppmanade han socknemännen i Sunne att igenfordra "den klåcka som intygades vara lånt till Borgvik". Vid visitationen härstädes av superintendenten Nikolaus Lagerlöf år 1751 intyga socknemännen med anledning av visitators förfrågan om meranämnda kyrkklocka, att den "ej kunnat återfås".

Att Sunne socken senare fått någon ersättning för sin rättmätiga egendom är icke troligt. Men att allmogen var missnöjd med bruks-patronernas sätt att handskas med kyrkans lösa och fasta egendom förefaller sannolikt.

Sven Vigelius' tjänstetid i Fryksdals gäll sammanföll i det närmaste med Karl XII:s regering.

Man har ju sagt, att vårt folk vid denne konungs död var i högsta grad utarmat och så decimerat, att det utgjordes av endast gubbar, kvinnor och barn. Att vårt land under tolvte Karls dagar var mycket hårt prövat, är obestridligt. Antecknaren håller dock före, att tillståndet dock ej var så gränslöst eländigt som ofta gjorts gällande. Åtminstone torde Sunne socken rett sig någorlunda att döma av det räkenskaper och andra handlingar ha att säga.

Under Sven Vigelius tid gjorde folket större offer för den andliga odlingen än under dagar, som ansetts i alla avseenden större.

De kyrkliga inkomsterna, som alltifrån reformationstiden till stor del utgingo i frivilliga gåvor vid barndop, begravningar, bröllop och andra familjetilldragelser, voro större under Vigelius tid än under Iser d. ä:s dagar och större mot slutet än i början av Sven Vigelius' tjänstetid. Under det att gåvor och "pungapängar" de sista år-

tiondena av 1600-talet renderade en årlig summa av 20 à 50 daler, finna vi med förvåning, att de åren 1717 och 1718 belöpte sig på respektive 162 daler 21⅔ öre och 195 daler 29⅓ öre.

Vid studium av vigselböckerna, särskilt den tid krigslyckan vänt Karl XII ryggen, överraskas man av de för denna tid ganska ansenliga belopp, brudarna fingo i morgongåva. Det vanliga för bondfolk var "16 lod sölf", men de funnos som gåvo 20, 30, 50 ja 60 lod. För ståndspersoner växlade morgongåvorna mellan 50 och 100 rdr, ibland "100 daler silfvermynt".

Det var också mot slutet av Karl XII:s regering Sunne socken kunde utbyta den mindre av sin kyrkas klockor mot en större och utlåna denna mindre till Borgviks kyrka.

Angående decimeringen av befolkningen kan antecknaren icke helt gilla den gängse uppfattningen åtminstone vad angår Sunne socken. För den som vill göra sig en föreställning om saken meddelas härmed några med rätt stort besvär hophämtade siffror från tidsperioderna 1684—91 och 1712—19, beträffande antalet födda och vigda i Sunne socken. Folkmängden okänd.

År	Födda	Vigda	År	Födda	Vigda
1684	103	38	1712	100	22
1685	90	12	1713	110	42
1686	84	25	1714	104	20
1687	97	18	1715	78	30
1688	95	26	1716	82	26
1689	106	44	1717	108	49
1690	108	19	1718	121	27
1691	100	23	1719	109	31
Summa	783	205	Summa	812	247

Antecknaren medger villigt, att Sven Vigelius och hans samtida mången gång hade bördor att bära och svårigheter att övervinna, varom vi vekliga och missnöjda nutidsmänniskor knappt kunna göra oss en fullt riktig föreställning.

Sven Vigelius avled den 28 april 1719 och begrovs sannolikt i Sunne kyrka.

Redan år 1719 erhöll theologie lectorn och domprosten i Karlstad Johannes Iser d. y. (f. 1672, d. 1737) kunglig fullmakt på Fryksdals pastorat, vilket han tillträdde år 1720. Det var icke en främling, som nu slog sig ned i den gamla prästgården vid sundet. Från detta hem och från de vackra trakterna kring Fryken hade han sina bästa barna- och ungdomsminnen.

Vid 17 års ålder stod han här vid sin faders Johannes Iser d. ä:s grav. Åtta år därefter ledsagade han sin moders, Ellika Hasselboms och systers, Sara Isers stoft till deras grifter i Sunne kyrka.

Det är nog sannolikt, att Johannes Iser, då han efter en omkring 30-årig bortovaro från Hasselbol åter slog sig ned där, i sitt stilla sinne suckade: O, vad det känns skönt att vara hemma igen.

Han kom icke ensam. Sedan år 1713 var han gift med Brita Beata (Maria) Noreenius (f. 1692, d. 1746), dotter av kyrkoherden i Nor Erlandus Noreenius (f. 1641, d. 1697), Erlandus Gudmundi sonson. Hon var följaktligen Sven Elfdalius' hustrus brorsons dotter. Vid sin inflyttning på Hasselbol hade makarna två minderåriga barn, Mats och Helena. Mats blev "Capten vid Fortification och Riddare af Svärds-Orden". Helena blev efterträdarens maka.

På Hasselbol fingo makarna döttrarna Elisabeth, Maria och Margaretha. Den sistnämnda gifte sig med prosten i Nor Petrus Ekman (f. 1708, d. 1777).

Antecknaren meddelar här födelse- och dopboks utsago rörande Elisabeths inträde i denna värld och i kyrkans sköte.

"A:o 1720 Den 8 septemb. kl. half til 10 efther middagen föddes Probstens högehrevyrdige H:r mag. Johannis Isers och Probstinnans Britta Beata Noreens lilla dotter, och döptes d. 9 ejusdem i Suns kyrka af H:r Magno Öhman, och kallades i dopet vid namn Elisabeth.

Manfolk-vittnen voro: Hr Eric Öhman i Östanås, Hr And. Bergius i Lysvik och Hr Hq. Bergenhem från Elfedalen.

Qvinfolksvittnen Fru Maria Nora Carlheim i Gylleby, Madam Maria Frykia i Östanås och moor Maria Frykner i Klåckaregården."

Johannes Isers hustru kallas här och överallt i födelse- och dopböcker Britta Beata. Hammarin kallar henne Britta Maria. Kanske

hade hon ock namnet Maria. Om icke, så är "herdaminnets" uppgift oriktig.

Isers ämbetsbroder Erik Öhman, avled i Östanås år 1724 vid 80 års ålder.

Hans son Magnus Öhman (f. 1676, d. 1741) var länge sin faders biträde i ämbetet och valdes till hans efterträdare. Tillträdde tjänsten 1725. Magnus Öhman var gift med Maria Frykner, dotter av komministern i Tössö Sven Frykner, sunneklockaren Peder Jönssons son.

Makarna fingo 9 barn, 2 gossar och 7 flickor. Två av flickorna Sofia (f. 1707) och Christina (f. 1714) gifte sig under Isers tid, Sofia år 1727 med fältväbeln Georg Patrik Gråberg och Christina år 1737 med bokhållaren Anders Fredsberg. Döttrarna Anna Maja (f. 1718), Elisabeth (f. 1721) och Maria (f. 1722) ingingo också i det äkta ståndet. Men därom något längre fram i tiden.

Vid klockartjänsten kvarstår ännu Bengt Vigelius. Han avled dock år 1736 och efterträddes av sonen Anders Vigelius (f. 1710, d. 1771).

Anders Vigelius tillträdde klockarbefattningen år 1736. Med sin hustru Maria Nilsdotter (f. 1712, d. 1782) hade han flera barn, bland dem sonen Johan Gabriel, som senare blev hans efterträdare.

Under Iser d. y:s tid uppträder här en hittills ej omnämnd kyrklig befattningshavare på "organistbostället", även det hittills okänt. "Organisten Peter Faber" (f. 1709, d. 1768), så skrevs han. Han ingick här äktenskap med Christina Lindgren (f. 1707, d. 1782).

År 1736 erhåller trumslagaren Johan Bengtsson "för det han dragit urgeverket 10 dal. smt."

Att orgel av något slag vid denna tid funnits i Sunne kyrka, torde framgå av det nu anförda.

"Anno 1728 beslöts at kyrkioskrifvaren skal bekoma en årlig lön af 10 dal. smt — och kyrkiovärdarne hvardera 4 dal."

Kyrkoskrivaresysslan blev icke gammal. Den lades ju snart kostnadsfritt på prästerskapet, och det var nog väl att så skedde.

Under åren 1720—38 uppgingo de årliga gåvorna till kyrkan 50 à 130 dal. smt. Morgongåvorna samma tid växlade mellan 10—30 lod silfr bland allmogen och mellan 50—150 dal. smt bland ståndspersoner. En och annan herreman ståtade dock med större belopp. Då brukspatron Jonas Bratt år 1726 vigdes med sin andra hustru

Anna Elisabeth Hiertzell gav han henne "4.000 dal. smt" i morgongåva. Auskultanten Carl Henrik Hervegh överlämnade, då han anno 1738 på Gylleby firade bröllop, till sin brud Maria Eleonora Gyllenspetz såsom morgongåva "100 dukater i guld".

Någon gång fanns det en bonde, som icke stod adelsmän och brukspatroner efter. Eller vad tycks om följande anteckning i Sunne sockens vigsellängd för år 1738:

"Anno 1738 d. 11 junij sammanvigdes dräng Olof Jönsson i S. Soneby och enkan Ingeborg Svensdotter i Jettetiärn. Morgongåfv. var 1020 Lod Silfr."

Prosten Iser tillkommer främst utformandet och förverkligandet av beslutet om ny kyrka av sten i Gräsmark. Arbetet pågick under åren 1737—38 och leddes av byggmästaren Christian Haller från Karlstad. Invigningen skulle förrättats av Iser, som dessförinnan avlidit, men föll på efterträdarens lott.

Anno 1737 d. 14 febr. avled på Gylleby major "Jonas Gyllenspetz till Gylleby" (f. 1682) och begrovs d. 6 mars i Sunne kyrka (se Elgenstierna).

Major Gyllenspetz var sonson till generalmajor Jonas Gyllenspetz och dennes maka Gunilla Faxell. Han var med vid Riga, Klissow, Thorn, Fraustadt, Malatitze och Poltawa. Vid sistnämnda plats blev han av ryssarna tillfångatagen och bortförd till Saranski, därifrån han år 1722 hemkom till Gylleby efter 13-årig hård fångenskap. En äkta karolin, tapper, from och redbar, högt skattad av hjältekonungen.

"Åhr 1737 d. 10 april afled hans ährevyrdighet Hr Probsten Johan Iser, begraf d. 12 junij 61 åhr 9 m."

Den hädangångnes vänner och fränder prostarna Axel Noreen i Nyed och Elavus Fryksell i Väsehärad torde ha tjänstgjort vid begravningshögtiden.

Iser d. y. var utan tvivel en av stiftets lärdaste präster. Av dess prästerskap var han omfattad med så stort förtroende, att han tvenne gånger tilldelades förslag till superintendentsysslan. Vi taga nog ej miste, då vi häri läsa ett intyg om hans egenskaper såsom församlingslärare och ledare.

Den allvarliga gudsfruktan och storvulenhet, som kännetecknade hans vördade fader och övriga lutherska företrädare i Fryksdals gäll, torde även präglat Iser d. y:s person och prästerliga gärning.

Det år 1726 daterade konventikelplakatet, som han och hans samtida ämbetsbröder hade att delgiva Fryksdalens församlingar, har icke, så vitt antecknaren kunnat finna, föranlett till någon åtgärd under Iserś dagar.

———

År 1737 d. 28 april avled på Rottneros överkrigskommissarien Jonas Bratt (f. 1683) och begrovs den 19 juni samma år.

Jonas Bratt ägde Rottneros, Rottna, Rottnaholm och Öjervik och var nog Fryksdalens största arbetsgivare. "Ehuru fullgiltiga bevis ännu ej kunnat presteras, torde han härstammat från Nils Svensson Brath, som år 1456 adlades av konung Karl Knutsson. Denne Nils Brath ärvde Rottneros i Sunne efter Lindorm Mattsson (Läma).

Jonas Bratt var med Karl XII i Turkiet och hemkom år 1713. Han slapp således betydligt lättare undan än kamraten Jonas Gyllenspetz. Den tappre karolinen på Gylleby. Bratts studentkamrat och ungdomsvän prosten i Väsehärad Elavus Fryksell förrättade jordfästningen och höll likpredikan med ämnet: "Menniskans förelagda tid och föresatta mål',' tryckt i Stockholm 1737.

———

Helena Iser (f. 1717, d. 1775), dotter av Johannes Iser d. y., hade flera inflytelserika släktingar i Stockholm och Stockholmstrakten, söner och döttrar av den rike biskopen i Västerås Mattias Iser (f. 1645, d. 1725). Hos dennes son Carl Olof Iserhielm (f. 1681, d. 1748) torde Helena under sommaren 1737 en tid vistats.

Samma tid tjänstgjorde vid Stockholms storkyrka e. o. prästmannen Gabriel Hvalström, officersson från Västmanland.

Hur det gick till, att Gabriel och Helena sammanträffade, och att den senare återvände till Fryksdalen och Hasselbol med trolovningsring på vänstra ringfingret, det hör nog till de ting, om vilka ord-

språksbokens 30: 18 säger: "Tre ting äro mig för underbara, och fyra kan jag icke utforska."

Att en knappt 20-årig Sunnejänta kunde förmå Fryksdalens allmoge att rata tre föreslagna kända och högtmeriterade prästmän och till fjärde provpredikant kalla en okänd främling med påföljd, att han vid årets slut har kunglig fullmakt på sysslan, det tycks böra rubriceras under det där gamla ordspråket: "Vad Gud och kvinnan vill, det sker."

Gabriel Hvalström (f. 1701, d. 1742) blev magister i Uppsala år 1730 och prästvigdes samma år i Västerås domkyrka. Tillträdde Fryksdals pastorat år 1738. "Han var en käck och drifvande man uti embetet och kyrkodisciplinen."

En av hans första angelägenheter framgår av följande anteckning i vigselboken:

"A:o 1738 d. 21 martij sammanvigdes af Hr kom. Ekelund efther 3 föregångne lysningar som skiedde d. 15—22 och 29 januarii, kyrkioherden ährevyrdige och höglärde Magister Gabriel Hvalström samt högähreborna Jungfrun, Jungfru Helena Iser på Sunds prestegård."

Den 21 sept. år 1738 firades på det vackra Rottneros en storstilad högtid, då två av den förra året avlidna överkrigskommissarien Jonas Bratts döttrar med första hustrun Eva Hervegh (f. 1697, d. 1725) den 20-åriga Agneta Maria och 18-åriga Hedvig vigdes, den förra med hovjägmästaren Gustaf Uggla till Kroksta och den senare med notarien i Bergskollegium Gustaf Lundstedt.

Det vimlade av gäster hos änkefru Anna Lisa Bratt f. Hiertzell vid detta högtidliga tillfälle.

Antecknaren skall söka identifiera några av de talrika bröllopsgästerna.

Där igenfinnes den ungdomlige nye kyrkoherden magister Gabriel Hvalström och hans hustru den duktiga och energiska Helena Iser.

I samtal med dem ses assessor Johan Borgström (f. 1695, d. 1763). Samtalet kan väl ej röra sig om den lånfångna sunneklockan? Visst

inte. Den 43-årige änklingen sitter helt visst i giftastankar, och det torde vara den vackra och rika änkan-värdinnan, som upptar hans sinne.

Se där upptäcka vi värdinnans bror krigskommissarien Johan Henrik Hiertzell och hans unga fagra hustru Elisabeth Catharina Bratt, brudarnas syster.

Och därborta ha brudarnas rätte morbror Carl Henrik Hervegh och hans maka Maria Eleonora Gyllenspetz slagit sig ned. De äro ju nygifta. Bröllopet stod på Gylleby den 14 mars i år. Fru "Mari-Eleonor" fick då 100 blanka dukater i guld som morgongåva.

Nu inträder ett ståtligt par och i dess sällskap tre ungdomar. De gå fram och buga sirligt för värdinnan. Mannen kysser vördnadsfullt hennes hand. Det ser fint och tilltalande ut. Åh, nu vända de sig om. Det är ju socknens och Fryksdalens noblaste herrskap, den 54-årige Mattias Gyllenspetz (f. 1684, d. 1769), hans 48-åriga hustru Maria Eleonora Carlheim (f. 1690, d. 1769), 20-årige Fredrik Olof, 17-årige Axel och 15-åriga Christina.

Hennes nåd Maria Eleonora Carlheim hade den 27 maj i år fött sitt adertonde barn Otto Magnus (d. 1809 på Ribbenäs i Sunne), livdrabant och brukspatron.

Och dessutom en hel del frälse och ofrälse herrar och damer, som antecknaren har svårt att identifiera, och för övrigt icke hinner att taga notis om, så mycket mindre som vår högt värderade vän "klockar-Anders" just nu synes i färd med att inleda vigselakten med psalmsång.

Den 1 oktober 1738 invigde Gabriel Hvalström Gräsmarks nya kyrka. Altartjänsten förrättades av Magnus Öhman och Laurentius Hedén (f. 1706, d. 1743). Invigningstalet hölls av kyrkoherden med anslutning till detta bibelord: "Detta måste vara en helig plats, här bor förvisso Gud, och här är himmelens port" (1 Mos. 28: 17).

Några data m. m. rörande denna kyrka meddelas i detta sammanhang.

Man tvistade även nu om kyrkans läge. Denna tvist slöts enligt sägnen på följande sätt: Man lastade ett stenblock på en släde, för vilken ett par oxar spändes. Oxarna fingo styra kosan efter behag, och där oxarna stannade skulle kyrkan byggas.

Oxarna stannade på den plats, där kyrkan nu ligger. Stenblocket lär sitta i kyrkväggen ungefär på den plats, där predikstolen nu befinner sig.

Tornmuren rappades först år 1745. Nuvarande överbyggnad på tornet tillkom först år 1838. Detta arbete verkställdes av klockaren Nils Olsson i V. Emtervik. Kors och glob förfärdigades av koppar år 1839. J. Lidström i Hökhult, Sunne, erhöll för denna "skönt förgyllda tronprydnad" 99 Rdr 40 sk. B:co.

Altaruppsatsen anskaffades år 1753 och predikstolen år 1762. Bildhuggaren Schullström är mästaren.

Kyrkans inre målades år 1770. Sockenadjunkten Lars Alster (f. 1737, d. 1798) yrkade ivrigt, att kyrkan skulle vitmenas. Allmogen önskade lika ivrigt figurmålning, och det senare förslaget segrade. Arbetet utfördes av Erik Jonaeus från Karlstad för en kostnad av 900 dal. smt jämte fritt vivre.

Orgel fick kyrkan år 1858. Den byggdes av klockaren Karl Peter Sjöholm från Sunne. Priset var satt till 2000 Rdr Rmt men höjdes något.

År 1844 spräcktes vid kungsringning socknens år 1794 gjutna kyrkoklocka. Ringkarlen fick betala 100 Rdr för besväret, en hård dom synes det.

De nya klockorna bära dessa inskriptioner:

(Den större) "Denna klocka blef under Konung Oskar den I:s regering gjuten af C. A. Norling i Stockholm år 1849."

"I folk. Bären fram Herranom hans namns äro; Kommer i hans gårdar och tillbeder honom i helig prydning. Ps. 96 v. 8—9."

(Den mindre) "Förfärdigad av C. A. Norling i Stockholm år 1849. Vi Vilje komma och gå in uti dina gårdar, Herre, och tillbedja inför din fotapall, ty vi hafve dins hus' boning kär, och det rum, der din ära bor. Ps. 132 v. 7. Ps. 26 v. 8."

Kyrkans längd 127½ fot. Bredd 48½ fot.

Till sist ett par historier.

En novembernatt anno 1794 stals kyrkans silver. Tjuvarna bröto ett hål i sakristimuren. De grepos och befunnos vara "Staffan från Lekvatten", "Christian från Norge" och "Rallo-Britta i Berg". En del av silvret återficks.

År 1820 spåddes, att kyrkan en viss söndag skulle sjunka. Folket dröjde den söndagen länge ute på kyrkogården, innan man vågade inträda i kyrkan.

Under åren 1738—39 synes Sunne kyrka genomgå en betydlig omgestaltning både i yttre och inre avseende. Tiden var i ekonomiskt avseende bättre än på länge. Gabriel Hvalström var en ung ivrare, "en käck och drivande man". Många hans sockenbor hade goda inkomster. Allt detta gör, att en kyrkoförbättring under förutnämnda tid med god framgång kunde beslutas och verkställas.

Vad kyrkans yttre angår blevo murarna in- och utvändigt omsedda och helt nyrappade. Fönstren förstorades och yttertaket omtäcktes sannolikt med skiffer, enär kyrktaket vid 1700-talets slut var täckt med skiffer.

Dessa arbeten leddes av Christian Haller.

Beträffande kyrkans inre utsmyckning torde redan under år 1738 nytt altarverk och ny predikstol i den nya tidens smak beställts, varför icke med starkt ekonomiskt bidrag av socknens många förmögna ståndspersoner.

Vad bildmästaren hetat, torde ingen nu veta. Måhända Isak Schullström, som senare förfärdigade altarverket i Gräsmark, även utfört altarverk och predikstol i Sunne 1700-talskyrka.

Under år 1739 målades Sunne kyrkas inre. Att taket och läktarens bröstvärn då erhöllo ungefär den utsmyckning, som nu pryder tak och läktarbarriär i Gräsmarks kyrka, är tämligen säkert.

Målaren var sannolikt den i Brårud i Sunne denna tid bosatte "conterfejaren Olof Enberg" (f. 1690, d. 1750), som senare lär målat det inre av den i Fryksände år 1745 uppförda nya träkyrkan.

Antecknaren har starka skäl för ovan gjorda uttalanden i de relikter både beträffande bildverk och målningar, som strax före sista eldsolyckan funnos i Sunne kyrka och iakttagits av många ännu levande sunnebor.

År 1739 d. 29—30 september blev Gabriel Hvalström högtidligt installerad i ämbetet och samtidigt visitation förrättad i Sunne och Gräsmark.

"D. 29/9". Bland de närvarande märktes superintendenten Magnus Aurivillius (f. 1673, d. 1740), prosten över Fryksdals kontrakt Bengt

Piscator (f. 1693, d. 1776), kyrkoherden i Elfdalens pastorat, lektorn senare kyrkoherden i Karlskoga Erland Faxell (f. 1696, d. 1754) och konsistorienotarien senare kyrkoherden i Gillberga Haqvin Rudeen (f. 1699, d. 1752). Rudeen var född i Gunnarsby i Sunne och son till biskop Rudeens kusin Peter Rudeen och hans hustru Abelona Verner.

Flertalet av Fryksdals pastorats präster, ombud från de olika socknarna och särskilt inbjudna honoratiores från hela Fryksdalen samt en talrik menighet fyllde templet till sista plats.

Organisten Peter Faber inledde högtiden med ett vackert preludium. Om trumslagaren Johan Bengtsson även denna gång svarade för "vädret", känner antecknaren icke.

"Den ordinarie gudstiensten blef först förrättad af Comminister Magnus Öhman, hvilken uppbyggeligen afhandlade närvarande högtidsdags Evangelium."

"Ther efther trädde under psalmen: 'Kom helge Ande, herre god' introducendus mag:r Gabriel Hvalström i messekläderna för altaret tillika med 2:ne sina comministrar herr Magnus Öhman och herr Olof Morell in albis."

"Hvarefther superintendenten högährevördige herr Doctor Magnus Aurivillius, kyrkoherden i Elfvedalen mg:r Bengt Piscator, Lector Aeloqvent. Erl. Faxell och Consistorii notarien herr Haqvin Rudeen följde."

Härpå höll superintendenten ett till denna "act tienligt thal i anledning af Ebr. 13 v 17" (varen edra lärare hörsamma och lyden dem; ty de vaka för edra själar, såsom de där skola avlägga räkenskap; på det att de må göra detta med fröjd och icke med suckan, ty detta är eder icke nyttigt), "hvarefter sedan hans Kongl. Majt:s nådiga fullmakt för Mag:r Hvalström af den 4 nov. 1737 blifvit upläst, välb:te magister under böner och händers påläggning introducerades och invigdes till Fryksdals församlingars kyrkoherde, som sedan slöts med sång, derunder förberörde afträdde."

Vid därefter företagen stämma med Sunne socknemän förekom intet anmärkningsvärt.

Ett par små frågor torde dock här böra återgivas:

"Vid kalkens upvisande förmantes klåckaren att hålla de kärilen

rena, som till heligt bruk hafvas, på det ingen må deraf hafva någon förargelse."

"Then klåckan, som intygades vara lånt till Borgvik, tilsades socknemännen, at the böra igenfordra."

Från besöket i Gräsmark d. 30 september, där superintendenten inledde förhandlingarna med ett uppbyggelse- och förmaningstal, meddelas här följande ur protokollet:

"På eftherfrågan berättades, det intet något sällsamt här förelupit. Men thet förargeliga exempel var at öfverklaga, at i gräsmarken skulle vara en man, Pelle i Uddheden vid namn, som snart på 20 år icke gåt til herrans nattvard, och på många giorda försök, varningar och förmaningar icke velat låta sig dertil beqväma, uthan skal sagt erna sig deremot förhärda.

Herr kyrkioherden undfick til eftherrättelse, at thenna saken angives i Consistorium efther sina omständigheter, hvilket derefther skal söka thetta onda rätta och bättra."

"Tienlig påminnelse om en fattigstugbyggnad i socknen gafs ock, ehuruväl socknemännen dertil icke funno sig kunna samtycka."

"Likaledes förestältes, huru nödigt ville vara, at en siukstuga för the af någon smittosam siukdom inficierade blefve uprättad, såsom hvarigenom siuka lättare kunna hielpas, och vidare utspridande af sådana siuka genom Guds nåd förekomas."

"Förhören efther predikan proponerades såsom högst nödiga och nyttiga, och til deras handhafvande och flitiga bedrifvande förmantes.

Som lofvades så hädan åt som hertil skola skie."

Räkenskaper och protokoll äro egenhändigt så underskrivna:

"M. P. Aurivillius
Superint. Carolstad.

B. Piscator Erl. Faxell Haq. Rudeen".

Det dröjde nog länge, alltför länge, innan man i Gräsmark och övriga Fryksdalens socknar lärde sig inse, huru goda och framsynta den fromme och varmhjärtade superintendentens "påminnelse" och "föreställning" vid visitationen i Gräsmark voro.

Vad den 22-åriga prästfrun på Hasselbol veckorna före och tiden under och närmast efter nu berörda kyrkliga högtid hade att ombesörja för att på allra bästa sätt kunna mottaga, undfägna och härbärgera sina många gäster av alla fyra stånden, är icke lätt att nu uppskatta. Men att hon väl bestod det ganska krävande provet, finnes ingen anledning att betvivla.

Superintendenten Aurivillius avled år 1740. Hans dotter Ulrica blev framdeles värdinna på Sunne prästgård.

"Anno 1739 d. 9 junii föddes then ährevyrdige och högvällärde herrens Hr kyrkioherdens Mag. H. Gab. Hvalströms och Fru Helena Isers barn af ährliga Föräldrar och döptes d. 11 af Hr Magnus Öhman och kallades Birgitta Christina. Mansvittnen voro velborne Matthias Gyllenspetz och H:r Commissarien Johan Hind. Hiertzel samt Svante Fryxell. Qvinfolksvittnen Fru Sara Remmer, som bar barnet till dopet."

Fru Helena Isers lilla Britta-Stina (f. 1739, d. 1774) blev 27-årig gift med lektorn och kyrkoherden Erik Eurén (f. 1722, d. 1793), son till Jöns Persson i Östmarks by och sonson till Per Bondesson i samma gård.

Den 1 juni 1740 firades ett ståtligt dubbelbröllop i det enkla men trevliga prästhemmet i Östanås. Gamle komministern Magnus Öhman bortgifte denna dag sina döttrar Anna Maria (f. 1718) och Elisabeth (f. 1721) med prästerna Johannes Wermelin (f. 1714, d. 1778) och Jonas Ekelund (f. 1712, d. 1784).

Johannes Wermelin var bondson från S. Soneby i Sunne socken. Han blev slutligen kyrkoherde i Holmedals pastorat.

Jonas Ekelund var "länsmansson från Jössehärad". Prästvigdes år 1735 och biträdde därefter Magnus Öhman i ämbetet. Öhman slöt sina dagar år 1741 den 24 januari. Anno 1742 blev Jonas Ekelund ord. innehavare av komministersysslan i Sunne socken. Jonas Ekelunds svägerska "Maria Öhman (f. 1722) blev år 1741 gift med brukspatron Johan Biörkman".

År 1739 gifte sig förutnämnde assessor Johan Borgström (f. 1695, d. 1763) med den "rika änkan" Anna Lisa Bratt f. Hiertzell (f. 1700, d. 1745). Herrskapet Borgström synes ha residerat på Rottneros under tiden 1739—47. Sedan försvinna de från Sunne. Här föd-

des dem d. 9/9 1740 dottern Maria Ulrika, den 24/8 1742 dottern Britta Lovisa och den 21/12 1743 sonen Erik Adolf.

Assessor Borgström blev år 1743 adlad med namnet Adelheim. "Genom giften och eget arbete en av Värmlands och Dals mera betydande bruksägare." År 1755 ingick assessorn sitt tredje gifte med friherrinnan Christina Magdalena Roos (f. 1719, d. 1784), änka efter ryttmästaren Johan Magnus Svinhufvud (f. 1705, d. 1754).

Bergsrådet Adelheim avled den 17 mars 1763 på S. Dingelvik i Steneby socken på Dal; "sedan han dagen förut uppbränt alla sina manuskript i magia naturalia" (Elgenstierna).

De här i Sunne födda barnen:

Maria Ulrika Adelheim (d. 1796) blev gift med löjtnanten Johan Gustaf Hård af Segerstad, vilken hon skänkte 15 barn; Britta Lovisa Adelheim (d. 1764) ingick äktenskap med kaptenen Carl Hästesko af Målagård och Erik Adolf Adelheim (d. 1778) hovjunkare, gränskommissarie. Dennes son Johan Fredrik (f. 1777, d. 1806) avsade sig på riksdagen i Norrköping 1800 adelskapet och återtog namnet Borgström. Härigenom upphörde adliga ätten Adelheim.

Våra bekanta från dubbelbröllopet på Rottneros krigskommissarien Johan Henrik Hiertzell och hans hustru Elisabet Catharina Bratt, vigda på Rottneros den 27 december 1737, och vilka den 5 juli fingo en dotter Britta Johanna, född på Rottneros, ha sedan 1740 innehaft Öjervik och bo där ännu 1744.

Makarna ha där fått följande barn:

Den 16 juli 1740 Eva Elisabeth, den 7 sept. 1741 Anna Fredrika och den 21 januari 1744 Gustaf Jonas.

Fru Elisabeth var, som vi känna, dotter till överkrigskommissarien Jonas Bratt och hans första hustru Eva Henrici Hervegh (f. 1697, d. 1725). Hennes far Henrik Hervegh var handlande och brukspatron i Filipstad. En broder till Eva var brukspatron Carl Henrik Hervegh på Högfors och Kymsberg i Gräsmarks socken. En annan broder Gustaf Henrici Hervegh blev lektor i Karlstad och kyrkoherde på Hammarön. Han var född 1686 och avled 1721. I sitt äktenskap med Sara Elisabeth Tilas hade han en son Daniel. Denne Daniel Hervegh (f. 1720, d. 1787) blev biskop över Karlstads stift

år 1773. Han dog i Mo socken på Forsbacka bruk. Han var stadd på visitationsresa.

Fru Elisabeth på Öjervik var således kusin till biskop Daniel Hervegh.

Under åren 1738—41 synes Gabriel Hvalström ha med nit och kraft handhaft sina ämbetsåligganden. År 1742 förekommer hans namn sällan i samband med kyrkliga förrättningar, vadan han detta år torde dragits med någon svår sjukdom. Hans tjänst upprätthålles detta år av en magister Uddo Ullman.

"Anno 1742 d. 7 Decemb. föddes Kyrkioherdens Hr Mag. Hvalströms samt Fru Helena Isers barn af högt förnäma och ährliga Föräldrar och döptes d. 7 af Hr Mag. Ullman och kallades Sara Elisabeth."

"Mansvittnen voro Hr Mattias Iser och Doktor Hamnerin. Qvinsvittnen voro Fru Anna Elisabeth Hiertzell, som bar barnet, och henne följde Fru välborna Maria Eleonora Carlheim."

"Mattias Iser" den förutnämnde kaptenen vid fortifikationen är fru Hvalströms broder. "Doktor Hamnerin" är läkaren Per Hamnerin (f. 1712, d. 1766). Hans son Nils Hamnerin (f. 1751, d. 1806) blev kyrkoherde i Morup av Göteborgs stift och är känd för av honom författade en tid mycket använda andaktsböcker.

"Anno 1742 d. 8 Decemb. dödde Then ehrevyrdige och höglärde kyrkioherden H:r Mag. Gabriel Hvalström."

(Hammarins uppgift "Dog i novemb." är tydligen oriktig.)

Den 7 december skänkte Helena Iser livet åt en dotter. Den 8 i samma månad var hon änka med två faderlösa små.

Mången liknande tilldragelse kan Sunne prästgårds annaler nog förtälja men sällan någon mer ömmande än denna.

———————

Här en uppgift om vigda, födda och döda under åren 1737—43:

År	Vigda	Födda	Döda
1737	26	97	155
1738	42	141	77
1739	32	116	119
1740	35	106	284
1741	27	93	164
1742	34	72	206
1743	48	89	174
Summa	244	714	1179

Under flera av i tabellen upptagna år förrättades i kyrkan massvigslar annandag jul.

År 1737 vigdes nämnda dag 16 par, år 1740 21 par och år 1741 19 par, de sistnämnda dock den 28 december.

Vad som var orsaken till den höga dödlighetsprocenten, har antecknaren icke kunnat utröna, ej heller varför dessa massvigslar förekommo (törhända en gammal kyrklig sed).

Följande dopnamn under tiden 1737—42 torde intressera läsaren av dessa anteckningar:

"Anders, Anna, Annika, Aron, Arvid, Bengt, Birgit, Brigitta, Britta, Bryngel, Carl, Catharina, Christina, Christopher, Daniel, Dordi, Elin, Elisabeth, Ellika, Elof, Erik, Gabriel, Giertrud, Greta, Gunilla, Gustaf, Halfvard, Henric, Helena, Hagqvin, Håka, Håkan, Ingeborg, Ingemar, Ingierd, Ingri, Ingrid, Jon, John, Johan, Johanna, Jonas, Jordan, Jöns, Kari, Karin, Kirstin, Kerstin, Lars, Lisken, Maria, Marit, Maja, Magnus, Margaretha, Mickel, Måns, Märta, Nils, Olof, Oluf, Otto, Pehr, Petter, Peter, Påhl, Påfvel, Sara, Sigri, Sigrin, Sigrid, Sven, Valborg och Torbjör."

Under Gabriel Hvalströms sjukdom och Helena Isers nådår sköttes pastoralvården av förutnämnde magister Ullman.

Hans namn var Uddo Ullman (f. 1712, d. 1781).

Då denne nådårspräst i Fryksdalen blev stamfader för en framstående prästsläkt med utgreningar i både Karlstads och Göteborgs stift, anser sig antecknaren här böra meddela några data m. m. rörande honom och hans avkomlingar, särskilt göteborgsutgreningen.

Pastor Ullmans far Gustaf Ullman var rådman i Kristinehamn. Magister år 1736. Prästvigd år 1739. Kyrkoherde i Torps pastorat år 1746. Han ingick år 1747 äktenskap med Sara Maria Nordberg, dotter till kyrkoherden i Gillberga Erik Erlandus Nordberg (f. 1685, d. 1731), en avkomling av prosten i Nor Erlandus Gudmundi. En av Ullmans söner Magnus (f. 1762, d. 1826) blev kyrkoherde i Onsala av Göteborgs stift, dennes son Magnus (f. 1798, d. 1842) blev kyrkoherde i Uddevalla och far till Uddo Lechard Ullman (f. 1837) biskop i Strängnäs stift. Biskopens broder Magnus Ullman var kyrkoherde i Varberg. En den sistnämndes son är författaren Gustav Ullman.

Pastor Ullmans svärfader följde såsom bataljonspredikant med armén till Polen, blev där sårad, fången vid Poltava och förd till Sibirien och hemkom efter 13-årig hård fångenskap.

Klockaren Anders Vigelius och hans hustru Maria Nilsdotter fingo bland andra barn en son Johan Gabriel, vilket ägde rum år 1743.

"Anno 1743 den 27 octob. föddes klåckarens And. Vigelii och hans hustru Maria Nilsdotters barn af ährl. föräldrar och döptes d. 28 af M:r Ullman, kallades Johan Gabriel.

Mansvittnen Leutnanten Välborne H:r Matthias Gyllenspets och Capellan H:r Jonas Ekelund.

Qvinsvittnen Jungfru Greta Iser, som bar barnet. Med henne följde Ingrid Greta Nyqvist."

Den som möjligen inbillat sig, att Sunneklockarn förr i världen icke räknades till "ståndspersonerna", torde möjligen av anförda attest låta föra sig på bättre tankar.

Av sist anförda utdrag framgår, att klockarfolket redan dagen efter sonens födelse lät döpa honom. Att så skedde var grundat på en djupare religiös uppfattning, än den nutidens människor i allmänhet äga.

Samma uppfattning i denna angelägenhet som klockarfolket hyste i regel alla både ståndspersoner och allmoge.

Antecknaren anför här några exempel från pastor Ullmans arbete, tagna bland de förnämaste familjerna och typiska för hela socknen:

— År 1742 d. 24 augustij föddes Assessor Johan Borgströms och fru Elisabeth Hiertzells dotter Britta Lovisa — — — döpt d. 27 samma månad. —

— År 1743 d. 21 dec. föddes Assessor Johan Borgströms och fru Elisabeth Hiertzells son Erik Adolf — döpt d. 22 samma månad.

— År 1744 d. 21 jan. föddes krigskommissarien Johan Henrik Hiertzells och fru Lisa Cajsa Bratts son Gustaf Jonas, döpt den 23 jan. samma år. —

— År 1744 d. 23 julij föddes auskultanten Carl Henrik Herveghs och fru Maria Eleonora Gyllenspets' dotter Anna Christina — döpt d. 24/7. —

Den 31 april 1745 torde pastor Ullmans säkerligen dugliga och uppskattade arbete i Fryksdalen upphört. Om den sannolikt begåvade prästens sammanträffande med den inflytelserika Johan Borgström Adelheim haft någon inverkan därpå, att hans egentliga prästerliga gärning kom att förläggas till Dal, därom är det nu omöjligt att döma.

I Sunne socken avlidna under tiden 1682—1748, som uppnått en ålder av 100 år och därutöver, månader och dagar uteslutna.

Födelsedata saknas.

Dödsdag		Namn och hemvist	Ålder
1690	9/11	"Såne i Askiersby", Askersby	111
1737	20/10	hustr. Marit Svensdoter, Hökerudh	101
1738	3/5	Lars Olsson, Åhros	100
1738	20/6	Nils Svensson, Sätter	106
1739	27/1	hustrun Ingegierd, Gunnerudh	140
1739	2/4	Karin Svensdoter, Åhros	100
1739	26/12	Gustaf Persson, Edh	105
1740	3/2	Annika Larsdoter, Högen	105
1740	11/8	hustrun Christina Larsdoter, Skieggeberg	100
1740	29/10	hustrun Britta Nilsdoter, S. Arneby	100
1741	27/10	hustrun Kerstin Andersdoter, Spelnäs	100
1742	13/1	Elin Andersdoter, Östanbjörke	100
1742	13/5	Bengt Toreson, Hvittebytorp	100
1742	9/8	Sigrid Bryntesdoter, Åmberg	100
1743	13/4	Ingeborg Månsdoter, Edsbjörke	100

År	Vigda	Födda	Döda
1744	45	108	—
1745	34	105	—
1746	40	119	—
1747	28	121	—
1748	45	103	—

Dödssiffror för 5-årserioden 1744—1748 saknas. Hur de försvunnit eller om dylika siffror för dessa år aldrig funnits, är ej gott att avgöra. Med år 1749 bliva åtminstone födelse-, vigsel och dödslängder någorlunda fullständiga.

———

År 1744 erhöll teologie lektorn i Karlstad Laurentius Hesselgren (f. 1686, d. 1755) kunglig fullmakt på Fryksdals pastorat. Han utnämndes samma år till prost i Fryksdals kontrakt. Pastoratet tillträddes den 1 maj 1745.

Hesselgren var dalslänning. Hans fader och farfar Brynolf Mascoll ja även farbroder voro kyrkoherdar på Dal, de två senare i Hesselskog, av vilken socken namnet Hesselgren tagits. Farbroderns son Gudmund Hesselgren blev år 1751 adlad med namnet Silfverstolpe.

En syster till prosten Hesselgren Catharina blev gift med Emtervikskomministern Olof Morell (f. 1682, d. 1755). Han var bondson från Mårbacka och sannolikt med finskt påbrå.

En av Hesselgrens första angelägenheter här var det pågående kyrkobygget i Fryksände.

På den plats, där gamla kyrkogården nu befinner sig, uppfördes år 1745 socknens tredje kyrka, en rymlig korskyrka av liggande kärnvirke försedd med ett spetsigt torn samt helt och hållet täckt och fodrad med tjärad handgjord furuspån.

Kyrkans inre var målat i tidens smak sannolikt av "conterfejaren" Olof Enberg i Brårud i Sunne socken.

Det vackra altarverk, som pryder nuvarande tegelkyrka och den praktfulla predikstolen i sistnämnda tempel, äro relikter från 1700-talskyrkan, predikstolen blev tyvärr stympad, då den uppsattes i den senaste kyrkan.

Såsom gymnasist tjänstgjorde antecknaren både från altare och predikstol i 1745 års egendomliga och stämningsfulla helgedom.

Nog handlade Fryksände sockens stöttepinnar bra kortsynt och pietetslöst, då de raserade fädernas vördnadsvärda och minnesrika tempel. Att altarverk, predikstol och andra dyrgripar, varmed fromma människor kärleksfullt smyckat sin kyrka, räddats undan förstörelsen, torde berott på en lycklig tillfällighet.

Anno 1762 fick kyrkan en ny kyrkoklocka med inskription:

"År 1762, då Fryksende församling för des vidd och aflegsenhet från moderkyrkan sökt blifva ett särskilt Pastorat omgiöts denna klåcka uppå kyrkans bekostnad och socknemännens omsorg under då varande capelan Hr Joh. Kiellgren i Örebro af P. Petræus.

———

"Kom att höra
Tro och göra,
Hvad Gud i sitt ord befalt
Sky för verlden,
Synd och flärden,
Sök Guds rike fram för alt,
Så når tiden
Är framliden
Evigt lif tu ärfva skalt."

En andra klocka erhöll kyrkan år 1791 med denna inskription:

"År 1791
då varandes Prost och Kyrkoherde i Fryksdalen Magister Adolph Fred. Kiellin och Comminister i Fryksände Carl Joh. Althar
Blef denna klåcka guten i Örebro af Olof Kiulander.
Hörer till alt folk, ackter häruppå Alle I som pa thenna tid lefven, Både then menige man och Herrar, Både rike och fattige.
Ps. 49 v. 1, 2"

Den egendomliga inskriptionen på 1762 års klocka torde tarva en utredning.

"Anno 1698 d. 9 sept. då Visitation hölltz i Fryksdahls härad ok Lyssevijks kyrkia af Superintendenten högvördige ok högl. Magist. Benedict Cameen, närvarande probsten högehrevördige och höglärde Mag. Bened. Aureen, kyrkioherden Mag. Sven Vigelius samt vice pastorn i Elfvedahlen Mag. And. Piscatore med vederbörande sex män ok kyrkiovärdar, blef förhördt, efterfrågat, funnit och slutit som följer

15. Olof Elofsson i Ransby begärte kyrkioherre för dhe 2:ne församblingar Fryksende ok Lyssvijk sägandes dhe andre församblingens lemmar ok sådant önskade.

Men thå dhe tillspordes der om, voro ganska få som det tillstodo, förnimmandes man at han är i församblingen en uppstutsare till åtskillig oenighet. Blef han derföre vederbörligen tilltalt med sina adhereuter ok varnadt göra buller i församblingen samt förmanter till skicklighet, gudelighet ok ett redeligt lefverne.

16. Till slut förmante Praeses församblingen, at ledamöterna hvar och en måtte beflijta sig om gudachtighet och lydno emot sina siählsörjare, ingalunda väckandes något missförstånd, vetandes at när Läraren måste göra sitt Embete med suckan, är them sådandt intet nyttigt.

Omsijder slöt han med H. Vällsignelse och en andäktig Salm samt anropade Gud om bijstånd emot hans tienares ok församblingens förföljare.

Bened. Cameen
Supint. Carlst.
Bened. Aüreen
P. et P. Elfved

Sven Vigelius P. loci — And. Piscator

Olaus Piscator
Conisisto et Visitat. notarius."

Så avspisades den gången ett välgrundat och framsynt kyrkligt förslag, framburet av allmogens talesman.

Av inskriptionen på 1762 års kyrkoklocka framgår, att Fryksändeallmogen samma år utan framgång hos höga vederbörande begärt detsamma, som Olof Elofsson i Ransby år 1698 var nog oförsynt att föra på tal inför superintendenten och hans följeslagare.

Olof Elofsson han teg visligen, men 1762 års Fryksände inristade sin harm på kyrkoklockan. Det ser nästan så ut som skulle oviljan adresserats till fryksdalsprosten Johan Fryxell, eftersom hans namn mot gängse sed ej fått plats på det märkliga kyrkoinventariet.

Den av allmogen alltsedan 1600-talet önskade tudelningen av det alltför omfattande pastoratet förverkligades äntligen genom kungligt brev den 2 april 1814.

Storklockan i Fryksände sockens 1700-talskyrka har, som vi minnas, även denna inskription: "Uppå kyrkans bekostnad och sockensmännens omsorg".

På nutidens ståtliga Fryksände-tempel, sådant det ter sig efter senaste kostsamma omgestaltning, torde "caplan Hr Joh. Kiellgrens" ord "Uppå kyrkans bekostnad och socknemännens omsorg" också kunna tillämpas.

———

Från reformationstiden intill år 1745 var Fryksdals gäll realiter ett familjegods, som gick i arv från far till son eller blev en prästdotters hemgift. I stort äger ett liknande förhållande rum beträffande pastoratets övriga ordinarie prästsysslor samt långt in på 1800-talet med klockarbefattningen i Sunne socken.

Prosten Hesselgren bryter den långa släkttraditionen.

Då Hesselgren inflyttade på Hasselbols prästgård, åtföljdes han av maka och 5 barn.

Prostinnan Hesselgren (f. 1700, d. 1769) var kyrkoherdedotter från By i Värmland. Hon skulle nog kunnat berätta om underliga saker från ungdomsåren, då pappa Lars Kaarberg (f. 1650, d. 1728) var kyrkoherde i By pastorat, där år 1720 trolldom och blåkullafärder grasserade värre. Hon mindes nog den dag, då superintendenten Ingemund Bröms jämte en del vördiga ledsagare besökte hennes hem och hjälpte hennes far att få ett slut på det förskräck-

liga otyget. Men prostinnan Hesselgren hade nog bättre saker att berätta för sina kära.

Barnen voro Anna Cajsa (f. 1725), Nils (f. 1727), Stina Greta (f. 1730), Britta Maja (f. 1731) och Elisabeth (f. 1733). En liten skara unga således med många, många jämnåriga på gårdarna runt om i Sunne och det övriga Fryksdalen. O, så härligt . . .

Under större delen av Hesselgrens tjänstetid i pastoratet biträddes han i ämbetet av pastorn magister Jonas Brink (f. 1711, d. 1767). Hammarin uppger födelseåret till 1712. Husförhörslängden, sannolikt förd av honom själv, uppger 1711. Brink tjänstgjorde i Sunne även under vakanstiden 1755—57 och tillträdde år 1758 kyrkoherdebefattningen i Åmåls pastorat. Han var bondson från Örs socken på Dal.

År 1435 bortbyttes Sunne kyrkas 1/4 i Rottneros mot "sex öra bool i Kolsvik och ett öra bool i Laggargaardenom" och bibehållen rätt i vatten och fiske.

Bytesbrev den 25 maj 1435, varigenom Sunne mot 1/4 av Rottneros tillbytt sig 6 öresbol i Kolsvik och 1 öresbol i Laggargården.

"Fol allae maen thetta breff see eller höra kaennes jak Pether Germundz son vaepnar j Sunde mik meth stadhfaestelse oc vilia vaerdhug fathers biscop Sigga j Skarom oc meth samthyckio h. Svens Grotta kirkioherra j Sunde oc socknamaenna samma stadz hava giort et laegheligt oc laghligt skiffte j jordh meth kirkionne i Sunde for baeggias vaara gagn oc belaeghelighet sculd j thisse maato, först at jak haver unt, skifft oc oplatet till evinnlika aeghofor:de minne soknakirki ju j Sund under prestens boordh et saex öra bool j Kolsviikh oc ther til eet öresbool j Laggaragaardhenom sva at jordhen scall ju sva myken oc sva godh vara at hun skylde ena halffva mark giilda um aaret til landskyld, oc för samma jordh scall jak igen hava aff kirkijonne haenna fiaerdingh j alla Rotnaroos, meth svaa skaelom oc forordhom at om for:da saex öra bool j Kolsviikh eller thet örisbool j Laggaragaardhenom kirkijonne affvinnazs meth laghom oc raet, tha tilplictar jak mik oc mina ärffva meth thisso mino breffve kirkijonne sva godha."

"Vitherlaeggia oc allan thaen skadha upraetta sum hun ther utj taker. I them för thy at jak kaenner mik hava fordeel oc gagn öffver

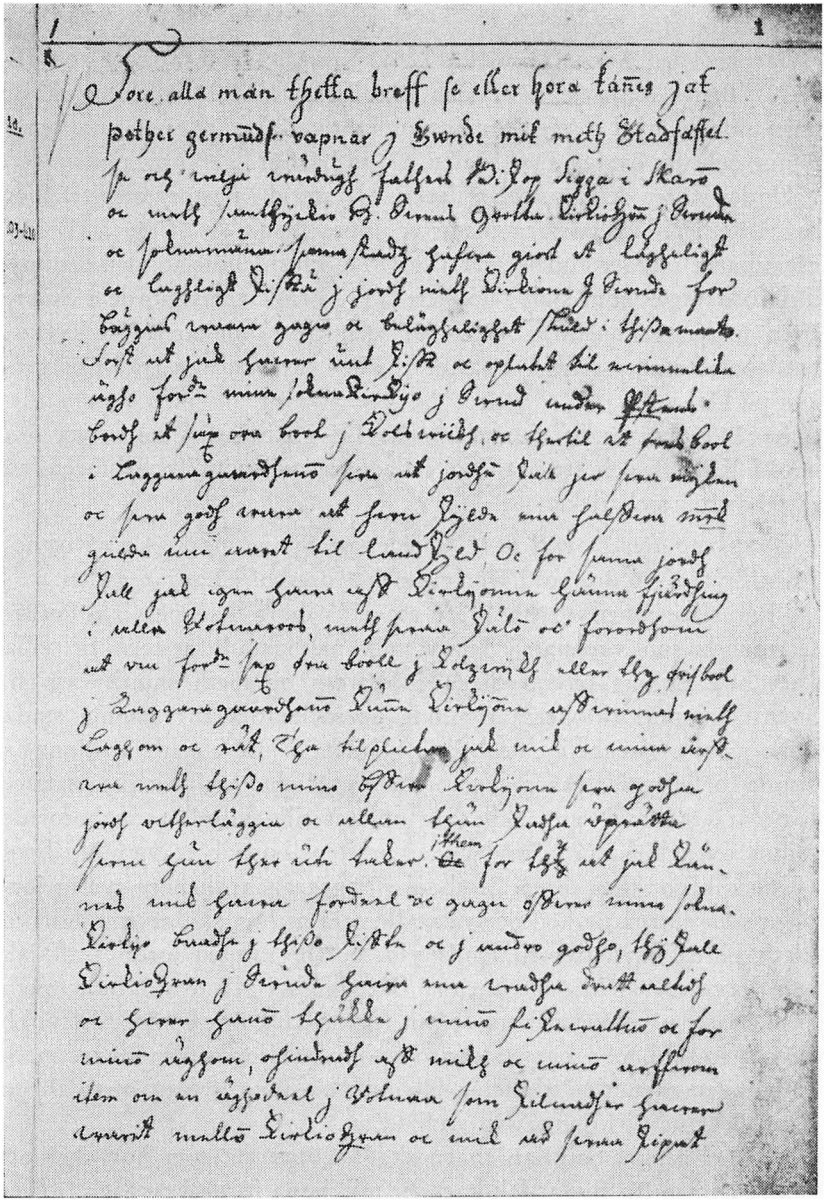

Bytesbrevet av 1435 rörande 1/4-del i Rottneros mot resp. Kolsvik och Laggargården. Fernows avskrift.

mine soknakirkijo baadhe j thisso skiffte oc j andro godho, thy scall kyrkioherran j Sunde hava ena vadha dratt altidh oc hver honom thaekke j minom fiskevatnom oc for minom aegdom, ohindradh aff mikh oc minom arffvom. I them om en aegodeel j Rotnaa som skilnadher haver varit mellan kirkioherran oc mik aer svaa skipat at hvat dandemaen meth aasyn oc ransakh kunna utskaela oc befinna at kirkioherran raet til haver ther scall jak jntte uti hindra effter thaenna dagh, utan tillstaedhia at han bygge oc njute for mik oc minom arffvom friit oc umbevarath som han raet til haver.

In cujusque rei robur et testimonium sigillum meum una cum secreto memorati d:ni S. Scarens. episcopi nec. non sigill honorabilum virorum ac nobilium, dominorum Benedicti Gustavi archidijaconi Scarensium, Benedicti Nicolai, Olavi Raffn canonicus ibidem, Sone Siggasson, Beronis Nicliss. et Alexandri Thorstensson armigerorum p(rese)ntibus est appensum. Actum et datum Thingvalla anno domini MCDXXXV:mo die beati Urbani p. p."

Sigill.

Enligt "Bibliotheca Wermelandica" låg Giersby i Sunne socken år 1694 under "Carlsbergs säteri" (i Grums socken) och pantsattes år 1695 den 3 juli till kyrkoherden Sven Vigelius här. Giersbyn var ett mindre hemman beläget uppemot det nu s. k. Sundsbergsberget. Kolsvik sträckte sig delvis utefter Fryken, och Kolnäs var bostadsområde på Kolsviks mark, närmare bestämt nuvarande Kolsnäsudden, där tomtningar efter såväl manbyggnad som uthuslänga ännu äro synliga.

Kvartermästaren vid Adelsfanan Magnus Adolf von Kiessel gifte sig år 1728 med Sven Vigelius Sara Beata Vigelius. Dessa makar inneha Kolsvik och Giersby omkring 20 år. Änkeprostinnan Sara Cameen bodde en tid hos dem.

I vilken egenskap von Kiessel innehade Giersby, känner antecknaren icke. Kolsviks kyrkoegendom arrenderade han givetvis.

Under prosten Hesselgrens dagar närmast strax före ingången av 1750-talet utflyttar den von Kiesselska familjen till Frykerud där mannen avled å Glännetorp år 1770. Samtidigt med familjens flyttning från Sunne försvinna de gamla gårdsnamnen ur längderna.

I 1757—64 års husförhörslängd står ett nytt namn Sundsberg som beteckning för de två nämnda gårdarna och såsom denna gårds anläggare, ägare och bebyggare kornetten senare brukspatronen och assessorn Olof Antonsson (f. 1714, d. 1782) och hans maka Anna Lisa Piscator (d. 1759).

Att Sunne kyrkas rättfångna egendom "sex öra bool i Kolsvik" ligger inom den domän som av Antonsson döpts till Sundsberg, är nog tämligen säkert.

I S. Soneby avled år 1879 f. d. riksdagsmannen Jöns Eriksson i en ålder av nära 87 år. Vad han gjorde för att söka klara upp dessa tilltrasslade egendomshistorier, skall framdeles omtalas.

På Sundsberg föddes sonen Jan Anton (f. 1757) och tvillingarna Bengt Reinhold och Britta Catharina (f. 1758).

"Anno 1757 30 junij föddes cornetten herr Olof Antonssons och fru Anna Elisabeth Piscators son, som s. d. döptes utaf mag. Brinck och kallades Johan Anton.

Faddr. voro assessorn högädle herr Reinhold Antonsson, adjunktus Gymnasii herr magister Bengt Antonsson, magister Jonas Brinck och herr Nils Hesselgren.

Fruntimmersfaddr. voro assessorskan välborna fru Elisabeth Nackrei, fru Anna Catharina Hesselgren, mademoiselle Agneta Beata Piscator och mademoiselle Margareta Christina Hesselgren."

Assessor Reinhold Antonsson (f. 1716, d. 1800) var en tid Värmlands anseddaste och rikaste man. Bengt Antonsson (f. 1620, d. 1799) blev teologie doktor m. m. En ansedd och duktig man. Hans son Bengt Antonsson (f. 1774, d. 1840) blev kapten m. m. Han var med i Pommern 1807, bevistade där Stralsunds belägring, deltog detta år i flera träffningar samt i 1808—1809 års krig med Norge. Han vägrade deltaga i Adlersparres marsch mot Stockholm.

Båda senast nämnda faddrar voro Olof Antonssons bröder. Deras föräldrar voro hammarsmeden, kyrkovärden och riksdagsmannen Anton Reinholdsson i Alster och hans hustru Britta Olufsdotter.

Olof Antonsson anlade år 1760 Antonströms och 1761 Löfstaholms bruk.

Assessor Olof Antonsson blev änkling år 1759 och ingick år 1763 nytt gifte med prosten Hesselgrens dotter Britta Maria. I vigselläng-

den tituleras hon jungfrun högereborna". Morgongåvan var "200 dal. smt."

———

År 1751 den 27 januari hölls visitation i Sunne av superintendenten Nils Lagerlöf (f. 1688, d. 1769), sonson till komministern i Sunne-Emtervik Magnus Schivedius. Visitationsprotokollet är undertecknat av

"Nils Lagerlöf
Superint. Carolstad.

Lars Hesselgren — Jonas Ullholm
P. et P. Loci — Lector Carolst.
Pet. Clareen".

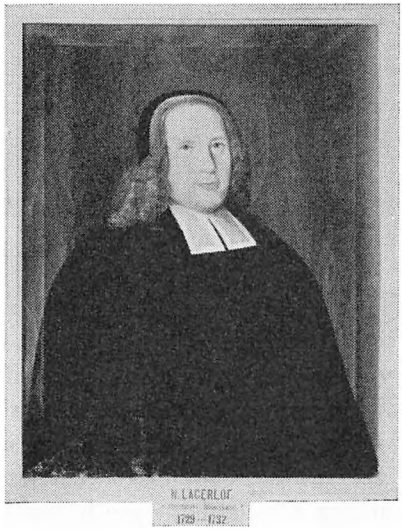

Nicolaus Danielis Lagerlöf
1688–1769

Söndagens predikan förrättades av pastorn magister Jonas Brinck, och superintendenten höll "ett lämpligt tal" med anledning av Dav. Ps. 80: 15, 16. "Gud Sebaot, vänd åter, skåda ned från himmelen och se härtill och låt dig vårda om detta vinträd. Var ett skydd, som din högra hand planterat, och för den son, som du fostrat åt dig."

"Guds besynnerliga hägn och vård om sin dyrköpta försambling" var ämnet för superintendentens tal, som slöts med en allvarlig "uppmuntran till en oskrymtad gudsfruktan, underdånig hörsamhet och lydno emot höga Öfverheten samt en rättskaffens vandel och alla kristliga dygder".

Superintendenten själv och lektor Ullholm förhörde ungdomen och allmänheten och funno sig belåtna med folkets kristendomskunskap.

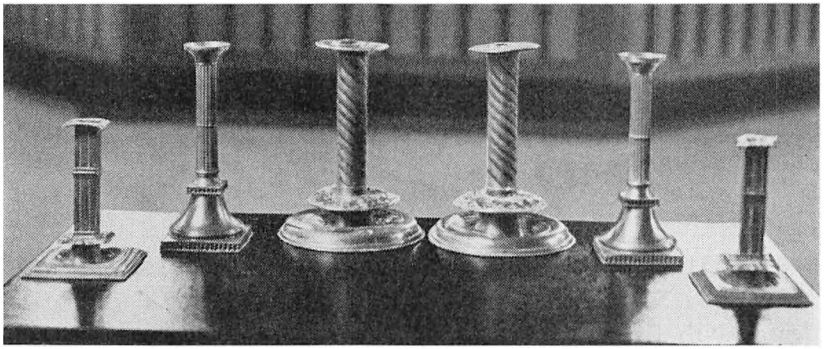

Tennljusstakar tillhöriga Sunne kyrka.

Vid visitationsstämman anmärktes, att "en liten kyrkioklåcka, som lånats till Borgviks kyrka, ej kunnat återfås" och att en dräng vid ett socknebud borttappat silverpatenet till kalken, "för hvilken ingen ersättning stod at erhållas".

Superintendenten ansåg, att socknen borde bygga en fattigstuga, "hvarpå dock allmogen genmälte, at deras fattiga, hvilka icke voro många till antalet, voro bättre belåtna med det vanliga underhållet medels kringgående i socknen, de sängliggande gamble och siuke besöktes af presterskapet, såsom och de fattigare förseddes med underhåll".

V. häradshövding Johan Henrik Björling på Björke och bruks-patron Jan Henrik Bratt på Rottneros åtogo sig att bliva kyrko-föreståndare.

Anno 1752 fick Sunne kyrka en ny klocka. Den kostade 720 d. smt., vilka insamlats på frivillighetens väg till stor del bland ungdomen.

Det var denna med Hesselgrens namn och en med Sven Vigelius namn, som gingo förlorade vid kyrkans brand år 1886.

Sunneallmogen kunde aldrig högt nog prisa dessa klockors välkända toner.

Men varför denna nya klocka? Har en av Vigelius klockor spruckit, eller vart tog hon vägen: Sunne kyrkoarkiv vet ingenting om en sprucken eller omgjuten klocka vid den tidpunkt här avses. Priset 720 d. talar mot en omgjutning.

Kanske den förut nämnda sagan om kyrkoklockan i Sundet har något samband med nu nämnda nyanskaffning.

År 1755 företogs åter en insamling till altarets prydande. Denna inbragte ett belopp av 267,16 d. smt. De vackra 1700-talsljusstakar, som ännu finnas i kyrkan, torde vara en rest av det 1755-årsinsamlingen användes till.

Antecknaren har inte upptäckt några spår av nämnvärt arbete på kyrkan under Hesselgrens dagar ej heller att något utöver det nu anförda under hans tid vidtagits beträffande kyrkans inventarier.

Lysviks gamla träkyrka befann sig i ett mycket dåligt skick. Under år 1752 var prosten Hesselgren sysselsatt med förhandlingar att råda bot härför, med det resultat att vederbörligt beslut fattades att under år 1753 uppföra en kyrkobyggnad av sten i likhet med vad Sunne och Gräsmark gjort.

Kyrka av gråsten 65 alnar lång och 25 alnar bred med ett av gråsten uppfört torn med hög smäcker spira byggdes anno 1753. Kyrkans tak och tornets överbyggnad täcktes med handgjord tjärbrodd furuspån.

Lysviksbönderna byggde själva sin kyrka utan ritning och byggmästare. Fernow säger om denna helgedom att den var "så hederlig, att både Filipstad och Christinehamn skulle önska sig hafva en sådan".

Då antecknaren sannolikt icke framdeles blir i tillfälle att sysselsätta sig med Lysviks kyrka, anser han sig i detta sammanhang böra nedskriva något om dess öden intill våra dagar.

År 1771 fick Lysviks kyrka en ny klocka med följande inskriptioner:

"Lysviks klåcka guten år 1771 under konung Gustaf III:s regements tid. Landshöfdinge Herr Bar. och Ridd. Joh. Abr. Hamilton. Biskop Herr Doctor Jöran Schröder. Församblingens äldste Mag:r Joh. Fryxell P. et P:r Magnus Lanner Häradshöfdinge, Mag:r Daniel Ekman Comminister.

Pär Jansson i Solberg, Kyrkovärd
Olof Jansson i Ransbytorp, Kyrkovärd
Nils Pärsson i Åsegård, Nämneman
Pär Gustafsson i Skieggegård, Nämneman
Jon Olofsson i Gullsby, Nämneman.
Kommer låter oss gå upp i Herrens hus att bedia in för Herranom.
Guten i Örebro af Olof Kiulander."

Åren 1832—34 reparerades kyrkan och nedtogs spiran, som befanns rutten. En ny överbyggnad på tornet i stympad form väckte missbelåtenhet bland allmogen, som tyckte, "att den var en ständig vanprydnad för Lysviks vackra kyrka".

En större reparation företogs åter år 1858, då kyrkans murar ökades på höjden, taket täcktes med skiffer, fönstren utvidgades och predikstol samt läktarbröst omgjordes, målades och förgylldes.

Ny orgel om 11 stämmor, byggd av Setterqvist i Örebro, insattes år 1867.

På grund av tornets under årens lopp tilltagande ålderdomskrämpor beslöt Lysviks församling år 1899 att bygga ett nytt torn samt att i samband därmed omse kyrkans inre och yttre.

Byggmästaren John Henriksson från Fryksände socken utförde dessa arbeten för en summa av 23.000 kronor till församlingens fulla belåtenhet.

Dåvarande komministern i Lysvik Oskar Hagström och fabrikör Adam Blomberg hava största förtjänsten av, att detta betydliga arbete i rätt tid vidtogs.

Trots att Lysviks bönder utan hjälp av ritningar och arkitekt byggde sin kyrka, är hon i akustiskt hänseende mönstergill.

Den dyrbara och sakkunniga restaurering Lysviks kyrka undergått i dessa dagar och som slutfördes år 1932, vittnar jämte vad förut anförts gott om lysvikingarnas kärlek till och offervilja för fädernas kyrka.

Stor förtjänst har församlingens nuvarande kyrkoherde Isak Stake nedlagt för vinnandet av denna önskan: En värdig och tidsenlig helgedom.

———

Under 1740- och 1750-talen var det gott om ståndspersoner i Sunne socken, både adliga och borgerliga. Militärer av högre och lägre rang, ämbetsmän, brukspatroner och godsägare med fruar och oftast stora barnskaror bebodde gårdar runt om i socknen. Myndiga söner och giftasvuxna mer eller mindre fagra "fröknar" och "mademoiseller" var det ingen brist på.

Bröllop och barnsöl firades också ofta i "ståndspersonernas" hem denna tid. Några anteckningar ur vigsel-, födelse- och doplängder meddelas här.

År 1747 14/6 föddes brukspatron Jan Henrik Bratts och Lena Cajsa Chenons son Jonas och döptes. Faddr. bl. andra Assessor Adelheim och prostinnan Elsa Wallvik.

Elsa Wallvik var änka efter kyrkoherden i Filipstad Dionysius Chenon (f. 1676, d. 1740) och dotter av assessorn i Göta hovrätt Jöns Wallvik.

År 1747 1/1 vigdes Carl Johan Gyllenspetz med jungfru Eva Elisabeth Böngren.

Eva Elisabeth var dotter av assessorn Nils Böngren och hans hustru Märtha Hervegh. Makarna bodde sedan på S. Forsnäs. Gyllenspetz dog vid 95 års ålder.

År 1747 d. 13 mars vigdes auskultanten Reinhold Reinholdsson och jungfru Elsa Lisa Egelström på Rottneros. "Morgongåvan var 1000 Dal. sölfmt."

På Rottneros föddes Jean Reinhold (f. 1747), Olof (f. 1748), Christina Catharina (f. 1750) och Margaretha Lovisa (f. 1753).

Familjen överflyttade sedan till Karlstad, där Reinholdsson blev magistratssekreterare.

Den i Sunne födde Olof blev kyrkoherde i Borås. Hovpredikant, prost och ledamot av Vasaorden.

År 1748 d. 3 jan. vigdes fänrik Gustaf Magnus Falk med välb. jungfru Christina Gyllenspetz.

Falk var ägare av Risäter i N. Råda, där han slutade sina dagar år 1788. Han deltog i det av hattpartiet förklarade olyckliga kriget i Finland åren 1741—42. Erhöll kaptens avsked 1761.

Samma år den 28 mars firades dubbelbröllop på Gylleby, då fänrik Per Gustaf Gyllenspetz gifte sig med jungfru Anna Maja Skrö-

der och välb. jungfru Sara Cajsa Gyllenspetz äktades av brukspatron Peter Sahlin.

Per Gustaf Gyllenspetz och hans maka bodde sedan på Gunnarsby.

År 1750 5/1 föddes brukspatron Henrik Bratts och fru Lena Cajsa Chenons dotter Lovisa Ulrika, döptes 7/1. Faddrar bland andra brukspatron Johan Johansson, hr Leonard Johan Chenon och Lisa Engel Chenon.

"Anno 1753 d. 23 sept. föddes H:r Gabriel Lidströms och madame Ingrid Greta Nyqvists son, christnades d. 29 af Probsten Lars Hesselgren och kallad Jean Jonas.

Faddrarne voro Bruks Bokhållaren H:r Hind. Lindbohm i hvars ställe kopparslagmäst. Peter Bildtsberg stod och H:r Nils Morell.

Qvinsfaddrar voro hustr. Catharina Nyqvist, mad. Christina Nyqvist och jungfru Christina Öhman."

"Anno 1754 d. 2 april sammanvigdes af H:r Kyrkoherden Anders Rolander efther tre föregångna lysningar, som skedde d. 17, 24 och 31 Martii Herr Magister Jonas Brink och Jungfru Anna Cajsa Hesselgren. Morgongåvan var Ettusende daler kopparmynt."

Makarna fingo här i Sunne barnen Brigitta Catharina (f. 1754), Ingrid Greta (f. 1756), Christin Elisabeth (f. 1757) och Britta Cathrina. När deras fader, då kyrkoherde i Åmål, år 1767 avled funno änka och barn en tillflykt hos släktingar i Sunne. Anders Rolander (f. 1689, d. 1762) kyrkoherde i Brunskog.

År 1754 5/8 föddes löjtnant Torsten Carlstens på Angersby och hans fru Christina Maria Wallencronas son Adolf Fredrik och döptes d. 8/8.

Bland faddr. Bengt Gustaf von Rappolt samt fänrikarna bröderna Olof Lorentz och Tomas Wallencrona.

År 1754 8/10 föddes på Bergskog sergeanten Claes Leonard Noreens och hans hustru Maria Rudbergs dotter Catharina Maria och döptes d. 13/10.

Mansfaddr. häradshövding Johan Björling och brukspatron Henrik Bratt.

Fru Lena Cajsa Bratt bar barnet, och madame Lisabeth Öhman följde.

"Anno 1758 d. 14 Martii sammanvigdes af H:r kyrkoherden

Thingelholm H:r Magister Abr. Tingelholm och jungfru Christina Greta Hesselgren."

Vigselförrättaren var brudgummens fader kyrkoherden i Millesviks pastorat Andreas Tingelholm (f. 1688, d. 1758). Abraham Tingelholm (f. 1725, d. 1762) blev sockenadjunkt i Millesvik.

Änkan fann en tillflykt hos anförvanter i Sunne.

"En dalande dag, en flyktig stund
Är människans levnad i tiden,
Och släktena skifta som löv i lund
När sommaren är förliden."

Vigda, födda och döda under tiden 1749—1758

År	Vigda	Födda			Döda mellan			
		in. äkt.	ut. äkt.	S:a	1—3	4—69	70—100	S:a
1749	25	89	3	92	15	49	22	86
1750	37	134	2	136	58	73	16	147
1751	36	166	4	170	32	38	14	84
1752	25	113	3	116	31	57	4	92
1753	36	114	1	115	27	60	13	100
1754	45	151	3	154	43	78	19	140
1755	53	136	4	140	33	46	17	96
1756	29	115	4	119	44	43	16	103
1757	27	91	—	91	16	38	20	74
1758	32	118	3	121	33	104	17	154
S:a	345	1227	27	1254	332	586	158	1076

Av tabellen framgår, att de utomäktenskapliga födelserna under årtiondet varit blott 27, en siffra, som 50 år förut skulle ansetts oerhörd, men som i jämförelse med förhållandet nu för tiden måste skattas synnerligen vacker.

Av tabellen framgår även, att dödlighetsprocenten mellan 1—3 år är stor, och att antalet döda över 70 år är ringa. Några döda ha dock nått en ålder av 100 år och därutöver.

Såsom förut skett beträffande tiden 1682—1748 meddelas härmed namnen på dem, som under tioårsperioden 1749—1758 nått en ålder av 100 år.

I Sunne avlidna under tiden 1749—1756, som uppnått en ålder av 100 år och därutöver, månader och dagar uteslutna.

Födelsedata saknas.

Dödsdag		Namn och hemvist	Ålder
1749	3/5	Jon Olofsson, Bråtstorp	100
1749	4/8	Olof Persson, Eed	100
1749	12/5	Pål Olufsson, Löfåsen	100
1749		Sven Månsson, Getkiern	100
1750	12/7	Britta Pärsdoter, Stensiön	100
1750		Lars Håkansson, Jyttergården	100
1751	12/1	Gertrud Larsdoter, Gunnerud	100
1751	21/7	Pär Nilsson, Åros	100
1752	2/3	Anders Olsson, Eed	100
1753	11/2	Johan Elofsson, Svarsrud	100
1753	16/3	Pär Hansson, Forsnäs bruk	100
1755	10/4	Britta Pärsdoter, Rottna bruk	102
1755		Britta Bertilsdoter, Östanbjörke	106
1756	7/8	Ingegierd Jonsdoter, Högen	100
1756	26/8	Trädg.mäst. Nils Fläderbom	104

Även under prosten Hesselgrens tid fortgick seden av massvigslar. Annandag jul år 1746 vigdes sålunda 23 par, 1747 19 par, 1749 18 par, 1750 17 par, 1751 21 par, 1754 20 par och 1755 också 20 par. Långt in på 1800-talet kan denna kyrkliga sed spåras.

———

Prosten Laurentius Hesselgren avled år 1755 och begrovs här möjligen i kyrkan, i så fall den siste sunnepräst som där fått sin grav.

"Anno 1755 d. 11 novb:r dödde högehrevördighe H:r Probsten Magister Lars Hesselgren och begrofs d. 14 December -68 -11."

Hesselgren var en kunskapsrik, from och vördnadsbjudande man.

I yngre år utgav han en värdefull beskrivning över födelseprovinsen Dalsland under titeln "Dissertatio de Dalia", tryckt i Uppsala år 1718. Sina kraftigaste dagar ägnade han lektoratet i stiftsstaden.

Han levde i en tid, då de andliga värdena allt mindre aktades men de timliga däremot stodo i hög kurs. Vad han och hans aktade medarbetare mäktade uträtta för att mildra de onda tidsströmningarnas verkningar i Fryksdalen, är svårt att avgöra.

År 1757 flyttade hans änka Britta Kaarberg med några av barnen till Björserud, nu Björsbyholm.

Den 27 december 1757 erhöll kyrkoherden i Kroppa pastorat kontraktsprosten i Nyeds prosteri Erik Kjellin kunglig fullmakt på Fryksdals gäll, vilket han tillträdde den 1 maj 1758.

Kjellin var gift med Sofia Charlotta Högvall (f. 1716, d. 1790), dotter av prosten i Nor Jonas Högvall (f. 1662, d. 1729) och dennes maka Margareta Törne (f. 1681). (Kjellin föddes i Karlstad år 1698.)

Med henne hade Kjellin 12 barn. Bland de barn, som åtföljde makarna till Sunne, voro Anna Greta (f. 1735), Sara Maria (f. 1738), Erik (f. 1739) och Adolf Fredrik (f. 1750).

Magister Daniel Laurentii Ekman, prästvigd år 1758, synes redan detta år blivit Kjellins biträde i ämbetet.

Under sommaren nämnda år studerade Kjellin med hjälp av lantmätaren Johan Daniel Carlberg och 19-årige sonen Erik Kjellin, som ämnade sig bliva och även blev lantmätare, prästgårdens vidlyftiga ägoområden och därmed sammanhängande förhållanden.

Att den rätlinige och i dylika värv ej oerfarne f. kontraktsprosten därvid trodde sig upptäcka ett och annat, som han ogillade, framgår av protokollsutdraget här nedan.

"Prästen och klockaren" — det har ju tiderna igenom varit ett guterat skämtämne överallt i bygderna, alltid med samma slut: "X han lurade allt Y finurligt ändå". Antecknaren säger icke vem som betecknas med X och Y.

"Prästen och klockarn."

(Utdrag av protokoll vid husesyn å kyrkoherdebostället i Sunne den 5—7 sept. 1758.)

"3:tio. Klagade herr prosten öfver klåckaren Anders Bengtssons Vigelii och dess afl:ne faders giorde inkräktningar å prästebohlets ägor och var bem:te klåckare äfven nu tillstädes, förklarandes sig på hvardera klagopunkten, som följer.

1:mo. Klagades, att han skall intagit en hage, Oxehagen kallad, som skall sträcka sig från det stället gamla Sundsbron stått till prästegården, men sedan bem:te bro blifvit flyttad dit hon nu är, skall Oxehagen blifvit genom landsvägen afskuren, hvarigenom dock icke skall vara afgjordt att den sädeslyckan, klåckaren i bemälte hage uppgiordt på södra sidan om vägen skall vara klåckarebohlet tillhörig.

Klåckaren nekade något af honom och dess afl:ne fader vara af Oxehagen inkräktadt, beropandes sig på urminnes häfd.

Synerätten kunde med detta måls afgiörande sig nu icke befatta, utan utställes det till ett lagligt utförande.

2:o. Det andra klagomåhlet består deruti, att klåckaren skall af Prästegårdens hemskog litet efter hand intagit det norr om landsvägen östan om organisten Fabers hus belägna sädesgärde, och det dessa sednare åren.

Klåckaren Vigelius tillstod att han intagit en liten bit till samma gierde, det han icke nekar ifrån sig lemna till prästebohlet hvilket ock åligger honom att fullgiöra.

3:tio. Påstod hr prosten, att bem:te klåckare skall afstängt en sädeslycka i bem:te Oxehage.

Klåckaren svarade, att han skall bytt sig till denne dehl af framledne kyrkioherden Hvalström, och gifvit derföre vederlag söder om klåckarestommen vid Kåhlgården, men uppå tillfrågan hade han hvarken landshöfdingens eller domkapitlets tillstånd till detta byte.

Och som enligt prästerskapets privilegier af år 1723, 5 §, prästebohlets ägor utan konungens befallningshafvandes och domcapitlets tillstånd icke böra genom byte förvandlas, så bör klåckaren Vigelius genast ifrån sig lemna hvad han af Oxehagen intagit, hvaremot han

bör återfå, om han gitter bevisa sig hafva något af klåckarebohlets ägor i vederlag gifvit.

4:to. Påstod herr prosten Kjellin bem:te klåckare ofta hafva intagit och igenstängt prästebohlets egentligen tillhörande fiske i Sundet samt det med fiskegårdar igenstängt.

Vigelius svarade, att han fådt lov af framledne prosten Hesselgrens enka fru Karberg och kyrkioherden herr magister Brink att nyttja prästebohlets fiske i Sundet, der han ock fiskegårdar inrättat, nekandes icke lemna ifrån sig prästegårdens fiske men påstod njuta vedergällning för sitt derpå giorde arbete och kostnad.

Emedan klåckaren tillstod sig innehafva prästegårdens fiskevatten i Sundet, ty pålägges honom att genast detsamma afstå, samt der han förmenar sig böra njuta någon vedergällning för dess arbete och kostnad i fiskegårdarne, må han derom med vederbörande lagligen utföra eller derom öfverenskommelse giöra.

5:to. Besvärade sig herr prosten Kjellin att klåckaren ej allenast skall giort föromrörde inkräcktningar prästebohlet till förfång utan ock giordt intagor på säterskogen, som deraf årligen låtit hugga och sälja sågtimber, påstående han måtte visa hvad rättighet han till alt sådant kan äga.

Klåckaren svarade, att han intet skall intagit utan utlagt det han af säterskogen innehaft, skall ej eller derifrån något timber till salu aflåtit och påstod herr prosten måtte honom sådant bevisa.

Herr prosten åberopade sig till vittnen härads-dommaren Olof Nilsson i Bryggegården och skogvacktaren Claes Gefwert, Olof Jönsson i Askerud samt Olof Ingemarsson i Råmyran jämte flere gamle män, af hvilka ingendera var tillstädes, som härom skola kunna vittne bära, och uppå tillfrågan förklarade sig Vigelius att han emot de fyra nämnde vittnen inget jäf hade.

Och emedan klåckaren Vigelius nekar till det, som i denne klagopunkt emot honom är anfördt, så måste detta måhl på ett lagligt utförande ankomma."

— — —

Att vissa områden, som nu ligga under klockargården i Sunne, kommit dit genom "inkräktningar på prästebohlets ägor", är nog riktigt.

Hur ett område mellan Brårud och klockargården på något över 12 tunnland kommit under sistnämnda egendom, har hittills ej kunnat utredas.

Enligt ett för Fryksdals härads synerätt den 13 maj 1689 uppvisat inventarium av år 1349 har "Lilla eller Södra Brårud" under Sunne prästgård av kyrkoherden Laurentz Laurentzon förvärvats till kyrkan "för siälagift".

Var sistnämnda kyrkliga egendom är belägen, tycks ingen numera känna till. Att den sammanfaller med förutnämnda 12 tunnland söder om Brårud, kan antecknaren icke påstå. Men omöjligt är det icke, att "Lilla eller Södra Brårud" är beläget söder om Brårud, ungefär där Sunne Klockargård nu går fram mot sistnämnda hemman. Kan det bevisas var "Lilla eller Södra Brårud" varit beläget, är återgången till kyrkan enligt flera prejudikat given.

Det vore glädjande, om Sunne fordom rika kyrka kunde återfå någon av sina under gångna tider förlorade tillgångar.

———

Anno 1759 d. 6 okt. vigdes hans ärevördighet höglärde magister Daniel Ekman samt högäreborna jungfrun Sara Maria Kjellin.

Samma dag ingeniören i lantmäterikontoret Johan Daniel Carlberg och högäreborna jungfrun Anna Margareta Kjellin.

Vigselförrättare var Petrus Ekman (f. 1708, d. 1777), pastor Daniel Ekmans farbror, kyrkoherde i Nor och sedan år 1759 kontraktsprost i Fryksdals kontrakt.

Daniel Ekman (f. 1730, d. 1795) tjänstgjorde som v. pastor i Fryksdalen under nådåren. Blev år 1765 komminister i Lysvik och tillträdde år 1784 kyrkoherdebefattningen i Blomskogs pastorat. Den i Lysvik födda dottern Anna Helena (f. 1765) blev gift med sockenadjunkten i Blomskog Jonas Bjur (f. 1758, d. 1794), vilken "drunknade den 1 febr. i sjön Lelången, öfver hvilken han skulle gående färdas till Torrskogs kyrka att der samma dag förrätta Gudstjänsten".

Änkefru Bjur fann sedan en tillflykt här i Sunne, där hon en tid bodde på Katterud tillsammans med barnen Daniel (f. 1789) och Anna Stina (f. 1792). Hon avled år 1835.

Under Lysvikstiden anlade Ekman och häradshövding Lanner Berga hälsobrunn i Lysviks socken, om vilken Fernow säger, att den "giort nästan otroliga curer och mer och mer börjar besökas af höga och låga".

Anna Margareta Kjellins dotter Eva Charlotta Carlberg (f. 1760, d. 1820) blev gift med gränsinspektor Daniel Bergenhem (f. 1754, d. 1827). Dessa makar flyttade till Ulfsby i Sunne socken och dem åtföljde hit änkan Anna Greta, där hon år 1805 avled.

Kyrkoherden Erik Kjellin avled på Hasselbol den 2 november 1759 och jordafärden ägde rum den 25 i samma månad.

Hans änka fann slutligen en sista fristad på Hasselbol hos sin yngste son, där hon avled år 1790. — Vård vid prästgraven.

Den 9-årige Adolf Fredrik upptogs av assessor Bengt von Eckstedt (f. 1723, d. 1794) och hans hustru Christina Catharina Hervegh (f. 1718, d. 1780) på Smedby i Kila socken såsom fosterson. "Hennes nåd på Smedby" var dotter av brukspatron Leonard Henriksson Hervegh och Gunilla Gyllenspetz, sunnebor.

———

Tioårsperioden 1759—1768

År	Födda		Döda		
	Alla	Ut. äkt.	Alla	1—3	70—100
1759	126	5	118	29	22
1760	132	1	53	14	14
1761	136	4	55	11	20
1762	161	1	78	26	19
1763	134	3	120	46	24
1764	172	5	122	55	20
1765	146	5	77	35	18
1766	169	8	70	18	15
1767	150	8	87	33	21
1768	141	7	156	39	25
Summa	1467	47	886	276	198

Två tioårsperioder 1769—1788

År	Födda		Döda		
	Alla	Ut. äkt.	Alla	1—3	70—100
1769	149	9	159	47	24
1770	192	3	120	40	18
1771	147	7	86	18	27
1772	129	4	220	46	45
1773	93	—	383	87	73
1774	138	5	110	45	11
1775	184	6	58	23	12
1776	179	11	48	14	3
1777	135	8	79	21	18
1778	199	4	104	48	12
Summa	1543	57	1367	389	243

År	Födda		Döda		
	Alla	Ut. äkt.	Alla	1—3	70—100
1779	211	9	117	52	5
1780	168	3	69	24	16
1781	175	7	61	22	13
1782	191	10	119	35	25
1783	140	3	148	63	26
1784	162	6	175	67	15
1785	186	5	99	30	16
1786	171	13	124	37	29
1787	130	8	137	30	36
1788	190	7	142	15	3
Summa	1724	71	1191	414	196

Årl. medelbefolkning 5246.

I Sunne socken under tiden 1757—1788 avlidna, som uppnått en ålder av 100 år och därutöver, månader och dagar uteslutna.

Dödsdag	Namn och hemvist	Ålder
1759 16/9	Jon Ersson, Årnäs	103
1760 28/3	Olof Svensson, Åros	100

1761	9/2	Erik Nilsson, Tomte	100
1763	15/3	Änk. Maria Knutsdoter, Askerud	105
1763	22/3	Änk. Margareta Jönsdoter, Svenstorp	100
1763	3/8	Änkl. Jon Ersson, Svineberg	100
1763	1/10	Lars Nyqvist, Berga	103
1763	25/12	Änkl. Bengt Markusson, Bräcka	100
1764	26/6	Pigan Marit Persdoter, Gunnarsby	100
1765	4/2	Änk. Ingierd Nilsdoter, Pålsby	100
1766	3/10	Änk. Carin Olsdoter, Gunnerud	100
1767	7/6	Pigan Margareta Larsdoter, Åros	101
1773	7/1	Änk. Britta Pärsdoter, Björke	107
1773	12/11	Änk. Annika Mattsdoter, Bäck	105
1783	1/3	Änkl. Olof Håkansson, Getkärn	106
1786	31/10	Änkl. Pär Arvidsson, Karlsbol	104
1787	27/4	Änk. Maria Casparsdoter, Tiustersby	100

Under tiden 1788—1932 har ingen uppnått en ålder av 100 år. Under halvseklet 1749—98 uppnådde 31 personer, 10 män och 21 kvinnor en ålder av mellan 90—99 år.

———

"Anno 1761 d. 7 okt." erhöll "matheseos et historiarum lectorn" Johan Fryxell (f. 1712, d. 1786) kunglig fullmakt på Fryksdals pastorat, vilket han tillträdde den 1 maj 1762.

Johan Fryxell föddes på Hasselbol i Sunne den 4 maj 1712. Föräldrarna voro magister Elov Fryksell och Helena Vigelius, dotter av kyrkoherden i Sunne Sven Vigelius och dennes maka Sara Iser.

När den unga modern skänkte livet åt detta sitt förstfödda barn, nog närde hon den varma önskan, att det älskade barndomshemmet en gång i framtiden ock måtte bliva hennes och hennes närmastes hem.

Då hon 50 år efter Johans födelse mottog budskapet om hans utnämning till kyrkoherde i hembygdspastoratet, såg hon nog däri en uppfyllelse av ungdomsdrömmen.

Hammarin yttrar om Fryxell följande: "Hade sällsynt lyckliga undervisningsgåvor, och giorde mycken nytta såsom Gymnasii-Lärare. Efter den vådeld, som 1752 förstörde skolhuset, jemte större de-

len af staden, uppdrogs honom af Consistorium att hafva inseende öfver uppbyggandet af det nya Gymnasii- och Skolhuset."

När Johan Fryxell vände åter till sitt första hem och mottog "modersarvet" kom han icke ensam.

Han åtföljdes av sin hustru Ulrika Aurivillius (f. 1724, d. 1804), dotter av superintendenten Magnus Aurivillius och dennes maka Margareta Christina von Numers (f. 1694, d. 1781), och barnen Helena (f. 1749), Magnus (f. 1751), Matthias (f. 1751), Elof (f. 1752), Carl (f. 1758) och Anna Lisa (f. 1761).

Hedvig (f. 1763) och Axel (f. 1765) föddes på Hasselbol. Elof och Carl avledo i Sunne år 1767.

Under större delen av den tid Fryxell innehade Fryksdals pastorat biträddes han av pastorsadjunkter.

Åren 1765—72 tjänstgjorde i sådan egenskap pastor Johannes Bjurberg, ryttareson från Västergötland. Han uppfostrades av superintendenten Lagerlöf, som roade sig med att själv lära honom att läsa innantill. Bjurberg avled här i Sunne år 1772.

Åren 1772—75 sköttes denna befattning av pastor Erik Wennervik (f. 1747, d. 1801). Han blev senare genom gifte med komministern i Ö. Emtervik Erik Lyselius dotter Maja Cajsa Lyselius hennes faders efterträdare i Ö. Emtervik. Deras dotter Elisabeth Maria var Selma Lagerlöfs farmor. År 1791 ingick Wennervik nytt gifte med "jungfru Anna Maria Raklitz" (f. 1752, d. 1833). Bröllopet firades hos brukspatron Bengt Reinhold Antonsson (f. 1758, d. 1809) på Sundsberg.

Åren 1776—83 biträddes Fryxell av Andreas Piscator (f. 1752, d. 1801), som senare blev kyrkoherde i Örs pastorat på Dal. Han förälskade sig under adjunktstiden i prostens här födda 21-åriga dotter Hedvig. Bröllopet stod på Hasselbol den 10 februari 1784.

Änkefru Hedvig gifte sig för andra gången med mannens efterträdare Conrad Vidmark (f. 1762, d. 1809). Hon blev åter änka och avled först år 1837.

Åren 1785—92 var Petrus Frykblom anställd i Sunne. Han var bondson från Elovsrud i V. Emtervik och blev år 1793 "skolmästare och ottesångsprest" i Filipstad. Frykblom (f. 1759, d. 1800) äktade år 1796 Johan Fryxells näst yngsta dotter Anna Lisa (d. 1837).

Den 19 maj 1761 erhöllo åboerna på 5 17/24 hemman och några finntorp i norra delen av Fryksände socken nådigt tillstånd att bygga en kyrka. Redan år 1731 ansökte häradsdomaren Pehr Persson om sådan rätt. Ansökningen bifölls efter 30-årig betänketid.

Plats för kyrkan utsågs på hemmanet Östmarks ägor. Den högtidliga invigningsakten ägde rum år 1763 och leddes av kyrkoherden Johan Fryxell.

Sommaren 1765 stod den nya kyrkan färdig för invigning, som leddes av prosten Jonas Ullholm (f. 1699, d. 1777), biträdd av assistenterna Johan Fryxell, M. Eurén, J. R. Kjellgren, Matthias Brand, Magnus Frychius och Nicolaus Stecksenius.

Prosten Ullholm talade över D. ps. 84: 2, 3: "Huru ljufliga äro icke dina boningar, Herre Sebaot. Min själ längtar och trängtar efter Herrans gårdar, mitt hjärta och min kropp jubla mot lefvande Gud".

Bland de sex, som denna högtidsdag jordades, voro förutnämnde Pehr Persson och hans hustru Carin Jonsdotter.

Den vackra tornprydda korskyrka, fäderna under hård och svår tid uppförde, är än i dag Östmarks pastorats tilltalande helgedom. Den väntar blott på en pietetsfull och sakkunnig restaurering.

Östmarks förste ordinarie präst Magnus Frychius (f. 1729, d. 1811) blev sockenadjunkt år 1765. Sysslan blev år 1789 komministratur, och Frychius dess förste innehavare. Hans hustru var Anna Gertrud Ruus (f. 1743, d. 1827). Deras son Johan Magnus Frychius (f. 1768, d. 1841) blev år 1788 student och senare fänrik. Han följde N. o. V. reg. till Stockholm år 1809.

Östmarks kyrka fick år 1764 en storklocka och år 1791 en lillklocka. Inskriptionerna lyda:

(Storklockan)

"Uthi Adolf Fredriks 14 Regements år Då Varande
Mag. Johan Fryxell P, et P. Loci
Till Östmarks Kapell Guten år 1764
Af Pehr Petraeus
Pär Pärson Arved Olson
Lars Hemmingson Jöns Björnson

I Östmark

Olof Nilson Anders Larson

I Sörmark

Olof Mathson I Mellmark Jon Nilson I Långerud

Nils Månson I Tväråna Mickel Hindrichson I S. Rögdåsen

Kommer Låter oss Tillbedia och Knäböia och Nederfalla för Herranom Then oss Giort haver Ps. 95 v. 6." (Runt nedra kanten.)
"Ära vare Gud I Högden Luc. 2 v. 14." (Runt övra kanten.)
(Lill-klockan)

"Låt Gudelig Andakt Hiertat Röra,
När På Mit Liud Man Samlas Här,
Och När Jag Dödens Budskap Bär,
Må Det Din Dödlighet Dig Sjelf Til Sinnes Föra.

År 1791

Då Varande Prost och Kyrkoherde I
Fryksdaln Magister Adolph Fred. Kiellin
Och Comminister I Östmark Magister
Magnus Frychius.
Blef Denna Klocka Guten
I Örebro
Af Olof Kiulander"

I Sunne sockens husförhörslängd för år 1765 läses vid Johan Fryxells tvillingsöners Magnus' och Matthias' namn "Förreste till Grypswald".

Matthias blev student i Greifswald år 1768 och i Uppsala år 1772. Han återvände år 1775 till Greifswald och blev där magister år 1777. Prästvigdes år 1784 och tillträdde år 1792 kyrkoherdebefattningen i Hesselskog på Dal, där han avled år 1817. I äktenskap med Eva Lovisa Ekman, dotter av borgmästaren i Åmål "Commercerådet" Anders Ekman, hade han bland andra barn sönerna Anders och Olof, den förre med tiden kyrkoherde i Sunne, den senare i Ör, båda framstående författare.

Magnus blev student i Greifswald år 1769 och i Uppsala år 1772, där han år 1776 disputerade "pro exercitio". Han prästvigdes år

1776 och blev år 1779 ordinarie bataljonspredikant vid Västgöta-Dals regemente och åtföljde år 1788 regementet till Finland. Den 17 juni samma år tjänstgjorde han på fregatten Camilla under sjöslaget vid Hogland. Tillträdde år 1795 kyrkoherdetjänsten i Åmål och år 1801 liknande befattning i Högsäter på Dal. Han avled år 1811.

———

Antecknaren anser sig här böra meddela några uppgifter hämtade från Sunne sockens vigsel-, födelse- och dödlängder rörande "ståndspersoner" under Johan Fryxells tjänstetid jämte därav föranledda upplysningar.

Vigda:

"1763 20/12 Assessor och brukspatron Olof Antonsson på Sundsberg och jungfrun högehreborna Britta Maria Hesselgren."

I sitt första äktenskap med Anna Lisa Piscator hade Olof Antonsson sonen Jan Anton (f. 1756) och tvillingarna sonen Bengt Reinhold (f. 1758) och dottern Britta Catharina (f. 1758). Andra äktenskapet var barnlöst.

"1765 3/11 Bruksbokhållaren Sven Sundelin och jungfru Christina Damgren på Gunnarsby —

1768 5/7 Adjunkten Nils Lindblad och jungfru Christina Margaretha Ekelund i Östanås. Morgongåfva 50 lod silfver."

Nicolaus Gunnari Lindblad (f. 1741, d. 1794), bondson från Gårdsås i Gunnarskog, prästvigdes år 1765 och tjänstgjorde i Sunne såsom komminister Jonas Ekelunds adjunkt. Valdes år 1784 till dennes efterträdare och tillträdde den 1 maj 1786. Lindblad var den förste som bosatte sig på N. Åmbergs prästgård. Magnus Schivedius, Erik Öhman, Magnus Öhman och Jonas Ekelund hade egen gård i Östanås.

"1770 9/12 Bokhållaren Anders Alldrin och jungfru Stina Maria Wallbom på Stöpafors."

Anders Alldrin (f. 1736, d. 1794) kallas senare inspektor. Hustrun Stina Maria Wallbom (f. 1749, d. 1825) var dotter av komministern i Lysvik Olavus Wallbom (f. 1708, d. 1764) och dennes hustru Sara Maria Lundell. Wallbom var bondson från Gälserud i Lysviks socken.

Stöpafors ägdes av brukspatron Olof Antonsson på Sundsberg. I husförhörslängderna kallas sonen Bengt Reinhold från och med år 1790 "rätter egare till Stöpafors". Han ägde det sannolikt till sin år 1809 inträffade död. Hans kvarlåtenskap övergick därefter enligt testamente till lagmanskan Christina Gustafva Sandelin ("majorskan på Ekeby").

Den förste på Stöpafors bosatte ägare av bruket var enligt husförhörslängderna Gustaf Adolf Sandelin (f. 1783) och hans hustru Sofia Lovisa Hierta (f. 1791). Deras äktenskap ingicks år 1821.

"1772 22/12 Lieutnanten vählborne herr Hans Carl Wennerstjerna och mademoiselle Eva Lovisa Bratt på Öjervik."

Hans Carl Wennerstjerna (f. 1737, d. 1802). Han blev slutligen kapten. Deltog i hela pommerska kriget. Makarna hade blott ett barn dottern Catharina. Med hennes död år 1854 utgick ätten.

"1779 5/4 Kopparslagaren Jan Jonas Lidström vid Lersjöfors och pigan Cajsa Rudberg i Toneby —

1780 14/8 Löjtnanten Lars Fredrik Leijel och mademoiselle Helena Dorotea Bratt på Öjervik."

Dessa makar flyttade till Brunna i Uppland.

"1780 28/12 Notarien i Svea hofrätt och brukspatronen Johan Anton Antonsson och mademoiselle Elsa Maria Bratt på Öjervik —

1780 7/9 Livdrabantkornetten Henrik Bratt och mademoiselle Britta Catharina Antonsson på Sundsberg —

1781 16/10 Brukspatron Adolf Hervegh och mademoiselle Ulrika Sundling på Gylleby —

1782 26/2 Sergeanten Claes Hollsten på Bergskog och jungfru Sofia Ekelund i Östanås —

1786 6/4 Kaptenen Paul Anders von Wachenfeldt och mademoiselle Helena Fryxell på Sunne prostgård."

Paul Anders von Wachenfeldt (f. 1738, d. 1797) bodde på Westgård (nu Herresta) i Ö. Emterviks socken, där han slutade sina dagar. Såsom fänrik deltog han i pommerska kriget. Helena Fryxell (f. 1749, d. 1841) avled 92 år gammal.

Födda:

"1762 15/1 — på Rottneros assessor Henrik Bratts och fru Helena Catharina Chenons dotter Catharina Charlotta, döpt 17/1 —

1763 30/3 — på Öjervik assessor Henrik Bratts och hans fru Helena Catharina Chenons dotter Helena Dorothea, döpt 3/4 —

1767 11/3 — på Öjervik assessor Henrik Bratts och fru Helena Catharina Chenons son Jonas, döpt 15/3 af prosten Johan Fryxell."

Fru Lena Cajsa Chenon skänkte till Sunne kyrka tvenne kollekthåvar, en ovanlig händelse i Sunne, men hon var ju prästdotter.

"1769 9/6 — på Skarped löjtnant Otto Magnus Gyllenspetz' och fru Sofia Neümans son Matthias, döpt 10/6 af prost. Fryxell."

Fru Otto Magnus G. hette Chatarina Sofia Neüman och var från Ilandaholm i Grava socken.

"1769 9/7 — på Öjervik assessor Henrik Bratts och fru Helena Chatarina Chenons dotter Sofia Gustafa, döpt s. d. af pastor Bjurberg —

1770 7/6 — på N. Åmberg adjunkten Nils Lindblads och madame Stina Greta Ekelunds dotter Lisa Cajsa, döpt 10/6."

N. Åmberg har intill denna tid skötts av gårdsfogdar eller rättare. Här fingo makarna följande barn: Lisa Cajsa (f. 1770, d. 1773), Matthias (f. 1772, d. 1773), Lisa Cajsa (f. 1774), Britta Stina (f. 1775), Matthias (f. 1784) och Greta Sofia (f. 1787).

"1770 29/8 — på Klockaregården Johan Gabriel Vigelius' och hustru Britta Nilsdotters dotter Stina, döpt 30/8."

Det blev denna lilla flickas lott att sammanlänka klockarna Peder Jönsson—Vigelius—Anagrius och Sjöholm till en släktkedja. Samma roll således som hennes fränka Helena Vigelius en gång i tiden utförde.

"1770 20/10 — på Södra Forsnäs löjtnant Otto Magnus Gyllenspetz' och fru Sofia Neümans dotter Anna Maria, döpt 22/10."

"Brukspatron" Otto Magnus Gyllenspetz (f. 1738, d. 1809) var son till brukspatron Mathias Gyllenspetz (f. 1684, d. 1767) på Gylleby. Han var delägare i Södra Forsnäs bruk, men slog sig inom kort ned på Ribbenäs vid Rottnens östra strand, där han och hustrun (f. 1812) avledo. Deras dotter Anna Maria (f. 1770, d. 1845) blev gift med sin kusin kapten Otto Magnus Gyllenspetz (f. 1776, d.

1820). Deras son Mattias Gyllenspetz (f. 1794, d. 1839) ingick äktenskap med Sofia Maria Löwenhielm (f. 1804 på Angersby i Sunne, d. 1866) och avled där år 1839. Sistnämnda makars dotter Maria Sofia Lovisa (f. 1825 på Ribbenäs) blev år 1848 gift med lektorn Erik Engelbert Östling (f. 1807, d. 1870) och efter dennes död med lektorn Gullbrand Elowson (f. 1835, d. 1908). Maria Sofia Lovisa, en ovanligt vacker och ståtlig kvinna, avled i Karlstad år 1892.

"1770 8/11 — på Mörkerud sergeanten Anders Bergenhems och madame Stina Apelqvists dotter Lisa Maria, döpt 10/11 af komminister Ekelund.

Faddr. bl. a. kapten Otto Wilhelm von Kothen, kapten Henrik Wallencrona, madame Todin och madame Britta Johanna von Kothen."

Kapten Otto Wilhelm von Kothens här nämnda fru var krigskommissarien Johan Henrik Hiertzells och Elisabeth Chatarina Bratts dotter Britta Johanna.

"1775 24/4 — på Stöpafors bokhållaren Anders Alldrins och madame Stina Wallboms söner Olof och Johan Henrik, döpta 26/4 —

1775 29/10 — på Gunnarsby Sven Sundelins och fru Greta Brunmarks son Johan, döpt 31/10.

Faddr. bl. a. länsman Erik Westholm, fru Sofia Gyllenspetz, fru Ottiliana Albertina von Wachenfeldt och madame Stina Maria Wallbom —

1777 6/4 — på Gunnarsby Sven Sundelins och madame Greta Brunmarks son Sven Fredrik, döpt 9/4.

Faddr. Major Matthias Gyllenspetz, kapten David von Wachenfeldt, fänrik Jan Samuel Lindsfelt, fru Ottiliana Albertina von Wachenfeldt, f. Duse, mademoiselle Helena Fryxell och fru Stina Maja Alldrin, f. Wallbom."

Johan Samuel Lindsfelt (f. 1756, d. 1828) blev kapten och regementskvartermästare och bodde i Boda socken.

"1779 25/1 — på Angersby löjtnant Paul Anders von Wachenfeldts och fru Elsa Catharina Berings dotter Catharina Andrietta, döpt 27/1 —

1780 18/2 — på Lersjöfors mäster Jan Jonas Lidströms och h. h. Stina Cajsa Rudbergs son Jonas, döpt 19/2 —

1780 16/3 — på Gylleby brukspatron Jan Sundlings och fru Anna Stina Herveghs dotter Anna Lisa, döpt 17/3.

Faddr. bl. a. löjtnant Otto Magnus Gyllenspetz och hans fru Sofia Neüman samt löjtnant Paul Anders von Wachenfeldt och hans fru Elsa Catharina von Bering."

Från detta år synes Gyllenspetzka släktgården Gylleby-Helgeby kommit i ofrälse händer. Brukspatron Matths Gyllenspetz' dotter Anna Elisabeth (f. 1729) bodde kvar på Gylleby till sin år 1805 inträffade död. Att kyrkoskrivaren tagit sig friheten upphöja välborne löjtnant von Wachenfeldts hulda maka i adligt stånd, är visserligen djärvt men förlåtligt.

Johan Sundling (f. 1735, d. 1794) var gift med Anna Stina Hervegh (d. 1799). Brukspatron Johan Sundlings fader tullinspektören Erik Sundling (f. 1696, d. 1787 över 90 år gammal) och dennes hustru Catharina Charlotta Hoof (f. 1702, d. 1784) bodde hos sonen till döddar.

"1782 17/8 — på Rottneros kapten Henrik Bratts och fru Britta Catharina Antonssons dotter Catharina, döpt 18/8.

Bland faddr. häradshöfding Jan Sandelin och fänrik Erik Lundstedt —

1784 9/11 — på Rottneros sekreteraren Jan Anton Antonssons och fru Elsa Maria Bratts son Gustaf Henrik, döpt 10/11.

Faddr. bl. a. sekreteraren Bengt Reinhold Antonsson, assessorskan Britta Maria Antonsson, f. Hesselgren, häradshöfding Jan Sandelin och hans fru Christina Gustafva Hallenius samt fru Wennerstjerna, f. Bratt —

1784 3/12 — på Öjervik häradshöfding Jan Sandelins och fru Christina Gustafva Hallenius' son Martin Filip, döpt 4/12."

Jan Sandelin (f. 1749 i Nyed, d. 1824) var gift med Christina Gustafva Hallenius (f. 1759 i Eskilstuna, d. 1842, 82 år 10 m. gammal). Vid sin inflyttning hade de följande barn: Stina Maja (f. 1778), Ture (f. 1779), Johanna Gustafva (f. 1780), Jan (f. 1782), Gustaf Adolf (f. 1783) och fingo här Martin Filip (f. 1784), Mauritz (f. 1786), Elisabeth (f. 1787), Lovisa Fredrika (f. 1789), Hedvig Charlotta (f. 1790), Sofia (f. 1792) och Britta Cajsa (f. 1799). År 1786 är Sandelin helt ägare av Öjervik. År 1789 kallas han lagman. Fru

Sandelins farbroder Engelbert Hallenius (f. 1700, d. 1767) var biskop i Skara. En annan hennes släkting var ärkebiskop Petrus Kenicius.

Hennes hem var, så länge hälsa och välstånd medgav det, en samlingspunkt för Fryksdalens och närliggande orters nöjes-, äventyrs- och giftaslystna kavaljerer och damer. En långvarig sjukdom och andra händelser gjorde slut på den Öjervikska karusellen.

"1783 20/4 — på Bergskog sergeanten Claes Hollstens och madame Sofia Ekelunds son Jonas, döpt 23/4 —

1785 15/10 — på Bergskog sergeanten Claes Hollstens och fru Sofia Ekelunds son Elias, döpt 18/10."

Claes Hollstens (f. 1754, d. 1809) son Jonas blev prästvigd år 1808 och tillträdde år 1828 komministertjänst i Frändefors pastorat på Dal. Sonen Elias (f. 1785, d. 1826) blev förste "skolemästare i Scholae Huset" på Rottneros. Med hustrun Cajsa Hult (f. 1787) hade han dottern Cajsa (f. 1820).

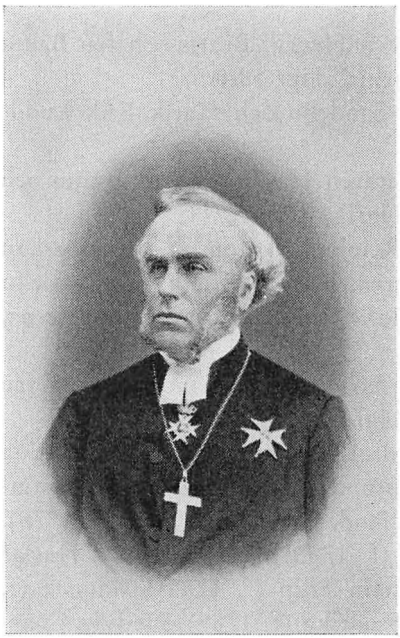

Sundberg, Anton Niklas, f. 1818, d. 1900
Svea rikes ärkebiskop.

"1786 24/6 — i Norra Arneby hemmansegaren Jonas Svensson Sundbergs och hans hustru Annika Jonsdotters son Sven".

Jonas Svensson Sundberg var son av ägaren, förre trädgårdsmästaren på Rottneros Sven Sundberg (f. 1726) och hans hustru Maria Nilsdotter (f. 1728).

Nyssnämnda Sven Jonasson Sundberg var i hattmakare Warlings tjänst, då han uttogs till lantvärnet. År 1810 var han husar i Örebro. Kom därifrån till Uddevalla, där han blev hattmakare

och välbärgad. Här föddes honom en son, som i dopet erhöll namnet Anton Niklas (f. 1818). Anton Niklas Sundberg (f. 1818, d. 1900) blev biskop i Karlstads stift och senare "Svea rikes ärkebiskop".

Antecknaren träffade för tre årtionden sedan på Bråruds vårdhem i Sunne en kusin till ärkebiskopen, som till gestalt, later och anletsdrag påfallande erinrade om den ståtlige prelaten.

Hur olika falla ej lotterna här i världen. Den ene kusinen dör såsom sin kyrkas primas efterlämnande en stor förmögenhet — den andre skiljes hädan lik den fattige Lasarus, sedan han på ålderdomen funnit en tillflykt på Sunne sockens vårdhem.

Ärkebiskop Sundbergs fädernehem i Norra Arneby, Sunne, bär än i dag namnet "När trägårsan", erinrande om trädgårdsarbetet på Rottneros.

Döda:

"1763 15/3 — i Askerud änk. Maria Knutsdoter 105 år —
1763 27/5 — i Svenstorp Margareta Jönsdoter 100 år —
1763 3/8 — i Svinberg änkl. Jon Erson 100 år —
1763 1/10 — i Bergia Lars Nyqvist 103 år —
1763 25/12 — i Bräckan änkl. Bengt Markusson 100 år."

Att på ett år få jordfästa 5 hundraåringar, det var sannolikt en enastående tilldragelse i Johan Fryxells tjänst, och ingen av hans ämbetsbröder i Fryksdalen förr eller senare torde ha varit med om något liknande.

"1765 31/3 — på Gunnarsby fänriken Peter Gustaf Gyllenspetz, 50 år."

Peter Gustaf Gyllenspetz (f. 1715, d. 1765) var son till bruks-patron Matthias Gyllenspetz på Gylleby och gift med Anna Maria Skröder (f. 1730, d. 1769). Deras son Matthias (f. 1748, d. 1821) blev kapten vid amiralitetet. Innehade Käppenäs i Hesselskog på Dal och äktade Andrietta Sörström (f. 1759, d. 1795), dotter av prosten i Hesselskog Andreas Sörström och hans hustru Helena Catharina Uggla. Dottern Anna Lovisa (f. 1750) blev gift med fältväbeln vid

livgardet Fredrik Rhizell (f. 1745). Sonen Jonas (f. 1760, d. 1821) blev kofferdiskeppare och hade i äktenskap med Margareta Lovisa Eurenius en son Jonas (f. 1797, d. 1842), som blev präst i Härnösands stift. Pastor G. var gift med Maria Catharina Genberg, dotter av prosten Jonas Genberg i Bydeå och hans maka Maria Christina Eurenius.

Änkefru P. G. Gyllenspetz och barnen flyttade efter mannens död till Södra Forsnäs.

"1767 21/2 — på Gylleby löjtnant Matthias Gyllenspetz, 83 år."

Brukspatron Matthias Gyllenspetz till Gylleby (f. 1684, d. 1767) var sannolikt generalmajor Jonas Gyllenspetz' främste ättling. Under ett halvt sekel var han en av Fryksdalens dugligaste och inflytelserikaste män. Kyrkoherdarne Johannes Iser d. ä., Sven Vigelius, Iser d. y., Gabriel Hvalström, Laurentius Hesselgren, Erik Kjellin och Johan Fryxell samt komministrarna Erik Öhman, Magnus Öhman och Jonas Ekelund hade efter varandra slagit sig ned för livet på granngårdarna Hasselbord och Östanås. De hade alla varit aktade och kära gäster på Gylleby.

Efter hans bortgång blev Gylleby-Helgeby aldrig vad det under mer än ett århundrade varit.

I sin ungdom "deltog han i åtskilliga partier från Eda skans in i Norge".

1768 6/6 — organisten Petter Faber — 58."

Petter Faber (f. 1709, d. 1768) var gift med Christina Lindgren (f. 1707, d. 1782). Han efterträddes av Anders Söderman (f. 1736, d. 1783) gift med Christina Lind (f. 1736).

"1769 18/5 — på Gylleby änkefru Maria Elenora Carlheim — 75 år."

Maria Elenora Carlheim (f. 1690, d. 1769) ingick år 1711 något över 20-årig äktenskap med nyssnämnde Matthias Gyllenspetz, med vilken hon hade 18 barn. Inga tvillingar. "O, forna tiders kvinnor."

"1771 16/4 — på Skinnaregården fru Anna Lucretia von Utfall — 35 år."

Fru Anna Lucretia von Utfalls (f. 1735, d. 1771) make kaptenen slutligen överstelöjtnanten Matthias Gyllenspetz (f. 1725, d. 1825) var född på Gylleby och son av ovannämnde brukspatron Matthias

Gyllenspetz. Han "deltog i hela pommerska kriget åren 1757—62". År 1755 firade han bröllop på Borgvik. Hans hustru var dotter till kommendören Peter Utfall, adl. von Utfall. Han avled barnlös i Karlstad, dit han omkring år 1777 flyttat från Skinnaregården, dit kapten David Fredrik von Wachenfeldt (f. 1732, d. 1793) och hans hustru Ottiliana Albertina Duse (f. 1754, d. 1799) år 1771 inflyttade och kvarbodde till och med år 1785, då han tog avsked. Wachenfeldt kom från Angersby i Sunne. Var 2½ år kommenderad på Sveaborg och deltog 5 år i pommerska kriget.

"1771 17/5 — på Klockaregården Anders Vigelius — 61 år."

Anders Vigelius' son Johan Gabriel Vigelius (f. 1743, d. 1790) blev faderns efterträdare. Han var gift med Britta Nilsdotter (f. 1747, d. 1799) och hade med henne 8 barn, bland dem den förutnämnda Stina Vigelius (f. 29/8 1770).

"1779 4/12 — på Rottneros assessor Henrik Bratt, 54 år —

1782 15/7 — på Sundsberg assessor Olof Antonsson, 68 år —

1783 10/5 — organisten Anders Söderman, 47 år."

Med assessorerna Bratts och Antonssons död försvunno två av Sunne sockens ledande män.

"1784 17/3 — på Östanås komminister Jonas Ekelund, 72 år."

I 49 år var Jonas Ekelund verksam inom den stora församlingen. Ingen kände socknen och dess befolkning så väl som denne präst. I de åldrigas, de sjukas och fattigas ringa boningar var han en känd och efterlängtad gäst. Hans hustru Elisabeth Öhman, gift 19-årig, födde 8 barn och överlevde sin man 16 år. Hon avled år 1800 30/4.

"1787 27/4 — i Tiustersby änkan Maria Casparsdotter, 100 år."

Hon var dotter av fänrik Casper Larsson och hans hustru Sara Olofsdotter, dotter till löjtnant Oluf Persson, död i Tiustersby år 1702, och "löjtnantskan Carin i Tiustersbyn — d. 1696".

Maria var född den 14 mars 1686 sannolikt på Angersby, som då innehades av hennes fader "manhaftige fänriken Casper L." För modern Sara Olofsdotter står antecknat "hela Cathechesen", för systern Lisken "läser wäll" och för Maria och systern Britta "hela Catechesen".

Maria Casparsdotter gifte sig naturligtvis med en krigsman, rustmästaren vid N. o. V. regemente Erik Bryngelsson Moberg (f. 1699,

d. 1758). Vid mannens död flyttade mor Maria till "Axel i Tiustersby", gift med hennes dotter Lisken Eriksdotter Bryngelsson. Här fann den gamla soldatfrun huld vård till död-dar.

Under Johan Fryxells dagar var Sunne socken indelad i 12 rotar eller sexmansläggar, nämligen:

Biörke sexmanslägg
Ivarsbiörke
Askerud
Edsbiörke
Bäck
Sätter

Bråreruds sexmanslägg
Brårerud
Organistbostället
Norra Arneby
Svineberg
Gunnarsby
Norra Borgeby
Huseby
Norra Soneby
Hägerud

Bråtstorps sexmanslägg
Hälleberg
Hån
Årnäs
Årsås
Ribbenäs
Bråtstorp
Södra Forsnäs
Ed
Rottneros
Rottnerostorpen

Getkjärns sexmanslägg
Getnäs
Getkjärn
Boberg
Bräcka
Vännerviken
Viken el. Bråten
Lersjöfors
Lersjötorpen
Sundstorp
Skinnarbacken
Backetorp
Helserud
Gunnerud

Gårdsiö sexmanslägg
Gårdsiö
Rådom
Rådomstorp
Angersby
Angersbytorp
Askiersby
Pärsby
Mörkerud

Munkebacka
Mällby
Östra Ingersby
Hvitteby

Prestegårdens sexmanslägg

Gullsby
Södra Borgeby
Pålsby
Maggeby
Östanås
Katterud
Gylleby
Gyllebytorpen
Prestegården
Klåckaregården

Spelnäs sexmanslägg

By
Höijen
Svartserud
Spelnäs
Spelnästorp
Bryggegården
Norra Näs
Röberg
Boseby

Skjäggebergs sexmanslägg

Ås
Råmyra
Skjäggeberg
Södra Åmberg
Norra Åmberg
Bergia
Skinnaregården
Önsby
Holmby
Ulfsby
Sundsberg

Södra Soneby sexmanslägg

Mahle
Södra Soneby
Hastersby
Öijervik
Svenstorp
Södra Arneby
Toneby
Tonerud
Vestansiö
Vestra Ingersby
Skrötingerud
Stensiön

Tossebergs sexmanslägg

Ingebyfioln
Södra Åna
Norra Åna
Högforsen
Lilltorp
Bäckebråten
Skinnerud
Tosseberg

Thorsby sexmanslägg

Biörserud
Giutaregården
Backa
Thorsby
Tiustersby

Åhlby	Karsbohl
Bergskog	Skogsberg
	Sätterstad
Östanbiörke sexmanslägg	Hedåsen
Östanbiörke	Löfåsen
Tomthult	Arnestorp

Samma år Johan Fryxell tillträdde Frykdals pastorat kreerade superintendenten Nils Lagerlöf honom till hedersprost. Då kyrkoherden i Nor Petrus Ekman år 1773 avsade sig kontraktprostsysslan i Frykdals prosteri, blev Johan Fryxell givetvis hans efterträdare.

———

Ö. Emterviks gamla träkyrka "blef af åskeld antänd den 19 juli 1781 och afbrann så hastigt, att intet af kyrkans inventarier kunde bärgas. Hon hade ett par år förut genom en kostsam reparation blifvit nästan förnyad. En interims-kyrka, korsbyggd af resvirke, uppfördes då och begagnades intills Församlingen uppbyggt nuvarande stenkyrka". — Den fjärde stenkyrkan i pastoratet — "Den byggdes 1797 och 1798 och är den enda kyrka i Stiftet med gaveln i norr och söder" (Fernow). Se nedan! —

År 1782 invigdes en ny kyrkoklocka. Den har följande inskriptioner:

"Jag glädes i det mig sagdt är, att vi skola gå in uti Herrans hus. Ps 122: 1".

"Gustaf den 3:dje Sverriges etc. konung. Baron J. G. Uggla Landshöfdinge öfver Wermeland, Doctor Daniel Herweg Biskop, Magister J. Fryxell Prost et Pastor i Fryksdalen, Hr Erik Lycelius Comminister i Ö:a Emtervik, Nils Börjesson i Rud, Olof Olsson i Prestbohl, kyrkvärdar, Gjuten i Örebro af Olof Kiulander. Väger 2 skpd, 6 lpnd, 16 pnd."

———

"År efter Christi börd då man skref 1700 och åttatioett dertill lät Herren häftigt dundra med starka åskeslag, att tornet, ock kyrkan i en hast med klockorna afbrann. När sedan ett års tid med klagan var förlupen, är jag af konstrik hand och stor bekostnad gjuten, till att med ljuflig klang uppmana Christi hjord, att komma till hans hus och födas af hans ord."

———

Anno 1807 kunde östemtingarna inviga ännu en kyrkoklocka, som bär dessa inskriptioner:

"Till Guds ära och Ö:a Emterviks församlings tjenst, då Doctor Ad. Fr. Kjellin var prost och kyrkoherde, Jan Ågren Comminister, Lars Olsson klockare, blef denna klocka igenom Hr Claes Myrins föranstaltande gjuten i Stockholm af Gerhard Horner 1807." —

"O, menniska! än du manas
att höra Herrans bud.
Kom, låt ditt hjerta danas,
att troget dyrka Gud.
Än lifvets brunn du finner,
tag nådens tillbud an,
snart lifvets dag försvinner,
Du sen ej hjelpas kan."

———

Ö. Emterviks åren 1797—98 uppförda kyrka var visserligen i främsta rummet en frukt av dåvarande östemtingars kyrkliga offervilja.

Två personer hade dock framför andra förtjänsten av att denna byggnadsfråga löstes så snart och på ett tillfredsställande sätt. Dessa voro församlingens kyrkoherde Adolf Fredrik Kjellin och dess komminister Erik Lyselius.

Erik Lyselius (f. 1720, d. 1798) var bondson från Öjenäs i Lysviks socken. Han prästvigdes år 1750 och tillträdde Emterviks kom-

ministraturen år 1756. Han äktade företrädarens Olavus Morells och Catharina Hesselgrens dotter Elisabeth.

— Lyselius blev Selma Lagerlöfs farmors morfar. —

Den på Ö. Emterviks kyrkas storklocka figurerande komministern "Jan Ågren" — han hette egentligen Johan Gustafsson Ågren — var till födseln sunnebo. Han föddes nämligen i Gunnarsby i Sunne socken af hemmansägaren Gustaf Ågren och dennes hustru Lisa Rudeen, dotter av Peter Rudeen och Abelona Werner i Gunnarsby. Sistnämnde Peter Rudeen var systerson till Haqvinus Rudenius i Lysvik. Familjen Ågren bosatte sig sedan i Helseruds hemman i Sunne.

Johan Gustafsson Ågren (f. 1741, d. 1824) blev prästvigd år 1771. Tillträdde kaplanssysslan i Ö. Emtervik år 1804. Inskriptionen på storklockan torde vara Jan Ågrens. Han avled år 1824.

(Silbodals år 1858 uppförda nya stenkyrka har liksom Ö. Emterviks formen av långskepp i norr och söder med tornet i norra ändan.)

Ö. Emterviks nya kyrka fick moderkyrkans form, ett långhus med tresidigt kor i direktföljd och en absidformig sakristia samt ett fyrkantigt torn med en lyktliknande korskrönt överbyggnad, sakristian i söder och tornet i norr.

Koret pryddes med ett 1600-tals altarverk, år 1798 inköpt av moderförsamlingen för 25 Rdr Rmt. Såsom predikstol tjänstgjorde ett 1600-tals inventarium från Sunne kyrka.

Sedan moderförsamlingen ratat sin kyrkas vackra 1700-tals korutsmyckning och i dess ställe i koret uppfört en läktare med påbyggd orgel och såsom altarprydnad uppställt ett litet förgyllt träkors — detsamma som nu återfinnes vid predikstolen — dröjde det icke länge, innan Ö. Emtervik följde moderkyrkans smaklöshet. Åren 1847—48 rensades Ö. Emterviks kyrkas kor från den ärevördiga och vackra altaruppsatsen, och fylldes i stället med en läktare, som av orgelbyggaren A. Jönsson från Johannishus i Karlskrona län försågs med den sexstämmiga orgel, som än i dag misspryder kyrkans koravdelning.

Ö. Emterviks nya kyrka med dess nya predikstol — densamma som nu brukas — och dess egendomliga korprydnad invigdes först den 3 september 1848 av biskop Carl Adolph Agardh.

Ovannämnda gamla kyrkoinventarier avyttrades ett par år därefter till Lekvattnets kapellag för en ringa penning för den åren 1850—51 uppförda kyrkan, där altaruppsatsen än i dag tjänstgör, men den vackra predikstolsruinen numera förflyttats till skräpkammaren. (Se bild s. 35.)

O, tempora, O mores!

År 1909 invigde biskop Johan Alfred Eklund en ny 12-stämmig orgel, uppbyggd på norra läktaren och skänkt av Ö. Emterviks sparbank.

I kyrkan finnas 6 vackra delvis dyrbara kristallglaskronor, en del skänkta av enskilda, andra inköpta av församlingen. Kyrkan äger flera dyrbara antependier, altardukar och predikstolsdok m. m., nästan allt förfärdigat och till stor del bekostat av Magna Magnusson och hennes familj, en del av arbetsföreningen "Myran".

I kyrkan finnes ett oljeporträtt av församlingens förste komminister bondsonen från Mårbacka Olavus Bryntonis Morell (f. 1682, d. 1755), farmorsmormorsfar till Selma Lagerlöf. Porträttet har nyligen undergått sakkunnig renovering, som bekostats av Selma Lagerlöf.

———

Det blev tre organistombyten i Sunne kyrka under prosten Johan Fryxells tjänstetid. Petter Faber avled år 1768 vid 58 års ålder. Anders Söderman dog anno 1783 blott 47 år gammal. Carl Bergman, som år 1784 valdes till Södermans efterträdare, överlevde prosten.

Organistlönen utgick med "2 skilling af matlag och 3 tunnelands åker" i kyrkans närhet. Det var innehavaren av Hasselbol, som kostnadsfritt fick stå till tjänst med sistnämnda löneförmån.

Organisten Carl Bergman trivdes icke länge i Sunne. En vacker dag i början av oktober 1787 försvann han helt plötsligt, och i november samma år anhöll han brevledes om avsked. Att sockenstäm-

man enhälligt tillmötesgick den orolige spelmannens önskan, bör ingen klandra. Men att han vid sysslans ledigförklarande uppträdde som sökande, var omdömeslöst både av honom och hans gynnare sekreteraren Jan Antonsson.

Återbesättandet av den dåligt avlönade organistsysslan blev denna gång en långvarig och otrevlig historia, där oppositionsmannen Jan Antonsson spelade en allt annat än vacker roll.

Det blev Johan Fryxells efterträdare i ämbetet, som nödgades inleda sitt arbete i Fryksdalspastoratet med handläggandet av denna moderförsamlingens onödiga och skadliga tvistefråga. Sockenstämmans behandling av ärendet och frågans slutliga lösning meddelas längre fram.

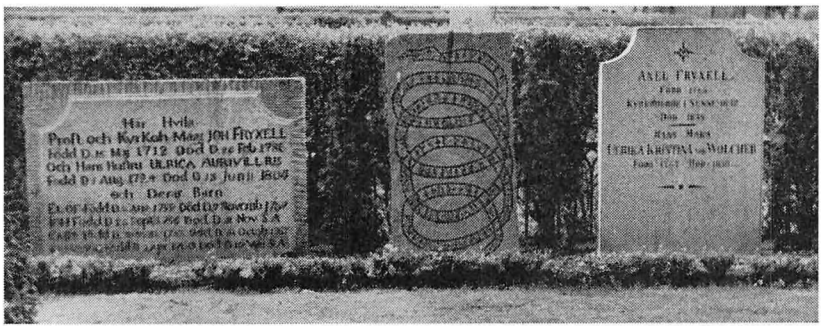

Från Prostgraven i Sunne med den runristade gravhällen i mitten.

Efter ett 24-årigt arbete i sitt omfattande pastorat avled prosten Johan Fryxell på Hasselbols prästgård den 26 februari 1786 i sitt 74:de år.

Den hädangångne var en kunskapsrik, flärdlös och vördnadsbjudande präst, som offrade alla sina krafter för sin hembygds varmt älskade befolkning.

Hans högtidliga jordafärd ägde rum den 2 april nyssnämnda år under stor tillslutning från Fryksdalen och stiftet. Bland begravningsgästerna märktes ett stort antal präster bland dem den avlidnes bröder, söner och svärsöner.

Stoftet jordades i Prästgraven på Sunne kyrkogård, där några nära anförvanter snart reste en runristad skifferhäll. Dess inskrift torde på nutidssvenska lyda så:

"Ulrika lät rista dödsrunor efter Johan sin make, som var prost och kyrkoherde i Fryksdalen. Magnus och Mats och Axel reste stenen åt sin fader. Fredrik hans broder skrev."

Tvillingbröderna Magnus och Mathias blevo båda prostar och kyrkoherdar på Dalsland, den förre i Ör den senare i Hesselskog. Axel blev slutligen prost och kyrkoherde, det senare i Sunne pastorat. Johan Fryxells broder Fredrik Fryxell (f. 1724, d. ogift 1805) blev efter studier i Uppsala kamrer vid Prästerskapets Enke- och Pupillkassa och därefter kamrer vid Trollhätte slussverksbyggnad, känd för sina arbeten i Vermlands Antiqviteter och ecklesiastika historia.

Johan Fryxells efterleverska, den fromma och goda Ulrica Aurivillius, de fattigas och sjukas vän, torde kvarstannat på Hasselbol 1786—87 och möjligen större delen av 1789. Återstoden av sin levnad vistades hon på Hesselskogs eller Örs prästgård. Hennes yngsta dotter Hedvig var ju gift med prosten och kyrkoherden i Örs pastorat Anders Piscator.

Sina lyckligaste år under änketiden torde hon haft hos sonen "Mats" och hans älskvärda hustru Eva Lovisa Ekman. Det torde varit vid farmor Ullas knä den lille Anders' håg för saga och sägn väcktes.

Ulrica Aurivillius blev mot slutet av sin levnad blind. Hon avled på Örs prästgård den 13 juni 1804. Hennes stoft jordades bredvid mannens på Sunne kyrkogård, där en enkel men mycket tilltalande kalkstenshäll utpekar gravplatsen. Det torde varit de närmaste anförvanterna, som efter änkeprostinnans död täckt graven med den vackra hällen.

———

Prostinnan Ulrica Aurivillius gjorde den 13 sept. 1793 följande stiftelse:

"Ödmjukt memorial.

Af tacksam ömhet mot en älskad make och billig omtanka att också efter döden hedra hans minne och bevara såväl hans som flera våra kära barns, och en gång mina egna kalla ben ifrån någon obehaglig medfart, anslår och öfverlemnar jag härigenom en summa af Tjugu Fem (25) Rdr eller 150 daler s:mt till ett stående Capital att förräntas vid Sunne kyrka uti Fryxdalen med villkor: att af det derför årligen fallande interesse den Grafplats mig och mina efterkommande till evärdeliga tider bibehålles, och det staquet vid makthålles och, då det så betarfvas, nybygges, som min salige man, prosten mag. Johan Fryxell på denna Sunne kyrkogård med församlingens samtycke åt sig och sin wårdnad utsett och upbygdt.

Och då denna ränta förmodeligen öfverstiger de få kostnader härvid åtgå, anordnar jag, att årliga öfverskottet hvartannat eller hvart 3:dje år användes till uppköpande af Psalmböcker och Catecheser, som Pastor Loci efter sitt bästa samvete vid det årliga stora Confirmations förhöret uti kyrkan utdelar till dem af den fattigare. Allmogens Barn uti Sunne socken som användt mästa flit att lära och förstå Christendomens kunskap, då de tillika befinnas välartade och i lefvernet berömliga.

Om Högärevördiga Herr Prosten och Kyrkoherden samt med denna älskade och heder värda Sunne församlings samtliga respective innevånare på detta vilkor samtycka att mottaga och förvalta detta Capital af 25 Rdr, utbeder jag mig vördsammeligen få mitt Memorial härom uti sockenstäms Protocollet intaget, och at behörigt utdrag meddelas mig och mina arvingar till bevis och säkerhet.

Hesselskog den 13 sept. 1793.

Ullrica Aurevillius."

Sockenstämman mottog donationen "att under titel av *Fond till Fryxellska graf-vårdens underhållande* för alltid upptagas bland kyrkans medel och iklädde sig fullt ansvar för att fonden för all framtid vidmakthålles och enkefru prostinnans avsigt med stiftelsen

i alla avseenden uppfylles, varöver utdrag av protokollet skulle vederbörande till rättelse och säkerhet tillställas."

Fonden försvann snart trots givna utfästelser. Oerhörd pietetslöshet!

———

Några fragment ur sockenstämsprotokollen under Johan Fryxells dagar (tiden 1781—87) meddelas härmed.

— A⁰ 1781, 27 maij — — —

"I anseende till det oljud och oskickliga väsende som förspordts blifva föröfvadt synnerligen söndags aftnarna i organisten Södermans hus och skall häröra af den Bränvins försäljning hvartill han genom kronans Befallningshafvande skaffat sig frihet, tillsporde nu herr Prosten nogare derom, hvarpå Söderman ej allenast vidgick att sådant skjedt utan beklagade sig sjelf deröfver önskande att sådane mått nu blefve tagne som detta oväsende kunde hämma.

Herr Prosten och med Honom samtel. respective socknemännen förklarade sin tanka vara att detta onda icke på annat sätt kunde afhjelpas än derigenom att Söderman med Bränvins försäljningen aldeles uphörde.

Herr secreteraren Antonsson lade ock dertill att Söderman såsom kyrkio Betjent och boende nära vid kyrkian enligt Lag vore förbjuden att med krögeri sig befatta och förtjente redan tilltal för det att han sig de åtagit, men borde nu alvarligen, och det vid vite af sysslans förlust påläggas att med all Bränvins försäljning från denna stund uphöra.

Söderman gjorde väl härvid de inkast först till sin undskyllan, att han af okunnighet om förbud sökt och erhållit detta näringsfång och trodde sig derigenom vara ursäktad för det han gjordt, och sedan hvad uphörandet af Bränvins försäljningen beträffade, att han svårligen dertill kunde förbinda sig, innan han afsåldt det qvantum honom blifvit föreskrifvit.

Men som man befarade, att under sådan praetext Bränvins försäljningen och följaktl. oväsendet hos Söderman framgent skulle

continueras så yrkades, oaktadt denne Södermans invändning, af hela närvarande församlingen det af Secret: Antonsson projecterade vilkor:

Att Söderman från denna dagen vid vite af sysslans förlust skulle med krögeriet eller Bränvinsminuteringen uphöra,

vartill ock Söderman slutl. samtyckte" — — —

— 1782 22 Dec. — — —

"Herr Prosten gaf tillkänna hvad han med största missnöje och oro försport det en hop lättsinniga personer ibland allmogen här i socknen skulle finnas som synnerlig. vid infallande dubbla helger och högtider emot aftonen med dryckenskap och deri föröfvad oväsende förargelse åstadkomma.

En del af socknestämman instämde med hr Prosten i detta klagomål och önskade at sådane mått blefvo vidtagne hvarigenom detta onda måtte hämmas.

Och vardt i anledning heraf sexmännerna ålagt, att hvar i sin rote bära en noga tillsyn på folkets lefverne och uppförande, och i händelse de sådana oordentligheter blifva varse, straxt uphofsmännerna dertill anteckna och dem vid nästpågående socknestämma till ansvar inställa, derest det efter brottets beskaffenhet öfver de brottslige då kommer at resolveras och derefter tillbörlig näpst på dem verkställas.

Äfven hade hr Prosten funnit sig befogad at öfverklaga och nu till rättelse föredraga ett oskick som förmärkts vid sjelfva kyrkian på helgedagarne bestående deri, at många dels under hela Gudstjensten uppehålla sig antingen i socknestugan eller ute kringom kyrkian, dels efter Predikan under det Communionen eller det öfriga af Gudstjensten i kyrkian förrättas, gå ut ur kyrkian utan at åter sig infinna och Gudstjenstens slut i kyrkian afvagta.

Socknemännerna förklarade hervid sin erkänsla emot hr Prostens nit om Christelig ordning och lofvade at hvar för sig taga i akt hvad till rättelse af den öfverklagade osedan länder, men funno tillika rådeligast, att hr Prosten ville förordna och med detta socknestäms Protocoll stadfästa, at en sexman, biträdd af en annan pålitlig karl af sin rote, måtte hvarje helgedag vid kyrkian hålla vakt, och då antingen genast i stocken sätta eller med 2 daler Smts böter,

enligt förr stadgadt soknestäms beslut, belägga hvilken helst som otidigt ut-omkring kyrkian befinnes och på vaktens tillsägelse sig icke in i kyrkian ville förfoga. — — —

Detta förslag gillades och antogs, at såsom ett kraftegande allmänt soknestäms beslut i Protocollet införas " —

— A⁰ 1785 12 junii — — —

"Mycken oreda förefaller vid fattiga barns läsning, i anseende dertill att Läsemästarne fordra betalning efter veckan som stundom kan stiga till mer än fattigcassan kan betala och föreslog fördenskull:

Om icke Församlingen fannt det vara billigt att hvarje fattigt Barns läsning, när det kan läsa rent i Bok och kan Doct:r Luth:s Lilla Cathechese utantill, betala af fattig Cassan i ett för alt 16 öre Speci, och att den Läse Mästare, som vägrade at på ett sådant villkor mottaga fattig-Barn, skulle vara den rättigheten att lära Barn förlustig."

"Församlingen förklarade sig härmed enhälligt nöjd."

— A⁰ 1786 23 april — — —

(Socknestämman hade att yttra sig med anledning av Johan Fryxells sterbhus' ansökan om dubbelt nådår.)

— "Allas hjertliga önskan vore, att detta af dem så mycket älskade hus måtte med denna kungl. nåd hugnas " — — —

— A⁰ 1787 29:de Julii — — — (V. pastor ordförande)

— "I anledn. af konungens befallningshafvandes den 25 sistl. Junii till utrönande af socknemännens tankar och beslut i afseende på det af hans kongl. Maj:t till deras fria val och godtfinnande i nåder öfverlemnade förslag om husbehofs Bränvins bränningens återantagande på 10 år emot de vilkor, som samma kungörelse samt kongl. Maj. nådiga förklaring uti circulair af den 8 innev. utstakar, beslöts följande:

Sedan ämnet till denna socknestämma — hvilken fyra söndagar blifvit Publicerad — var alla bekant och detsamma nu blifvit föredraget samt deras svar och utlåtande önskas, huruvida de på den föreslagna tiden och emot de upgifna vilkor ville antaga sig det i nåder erbjudne arrendet af husbehofs Bränvins bränningen eller icke."

"Då gåfvo Leutnanten Välborne herr O. M. Gyllenspetz samt brukspatronerna herr Joh. Sundling och herr Johan Antonsson till känna att de för sina delar deruti icke kunde ingå.

Häradshöfdingen högädle herr Jan Sandelin yttrade sig att hvad honom angick ansåg han detta kongl. Maj:ts nådiga anbud så förmånligt att han icke kunde taga i betänkande att för sina egendomar ingå heruti; men ville i öfvrigt icke åtaga sig någon annans skatt, emedan han endast för egen del ville begagna sig af denna frihet.

Herr Brukspatron B. R. Antonsson instämde med häradshöfdingen och ingick heruti för sin del, utan att vilja svara för någon annan.

Hr Comminister N. Lindblad förklarade sig tillika vara nöjd att för sin del åtaga sig det gjorda anbudet.

Hofrätts Commissarien och Kron Länsmannen Hr Erik Westholm gaf tillkänna, att han för sin del fan sig så mycket nödgare att heruti ingå, som han ansåg denna kongl. Maj:ts nådigst erbjudne frihet vara Landthushållare så fördelaktig som enlig med deras önskan.

Bland allmogen hördes ett blandadt svar af Ja och Nej.

De nekande anförde, att ehuru de haft en känbar saknad af husbehofs Bränvins bränningens inskränkning, de likväl icke tilltrodde sig kunna utgöra denna utgift, som de ansågo alt för dryg, då en stor del var i den belägenhet att de icke kunde förskaffa sig Bränvins kärl och således icke eller i allmänhet begagna sig af Bränvins tillverkning.

De åter af allmogen som svarade att de voro hågade att ingå heruti, gjorde med ståndspersonerna deruti enahanda förbehåll, att de endast ville åtaga sig att skatta för sina egna delar.

Då soknens ledamöter således voro af så olika tankar gjordes den föreställningen i anledning af kungörelsens innehåll, att församlingen borde fatta något visst beslut, emedan Kongl. Maj:t icke antager något soknens förklarande, derest icke alla eller de som ingå deruti ansvara för det hela som på soknen belöper, men emedan en stor del af de vägrande redan hade gått bort, och således deras antal icke kunde kännas, och de som ingått heruti ånyo yrkade hvad de anfört förut, att de endast för sina delar ville åtaga sig samt Hr häradshöfdingen Sandelin äfven giorde den tilläggningen att som

man icke med någon visshet kände huru många som voro jakande eller nekande och sådant icke eller vid detta tillfället kunde utrönas, så tilltrodde sig icke de som nu ingått, innan man visste om de vägrandes antal var större eller mindre, åtaga sig att för dem svara; så kunde soknemännen icke stanna i något beslut, ej heller fullmakt efter det föreskrifna formuläret utfärdas, utan beslöts,

att utdrag af detta Protocoll skulle lemnas till nämndemännen Håkan Elofsson i S. Åmberg och Nils Persson i S. Borgeby, som blefvo valda att på den föreskrifna dagen den 9 aug. i Lands Cancelliet sig inställa och dessa soknemännens tankar tillkänna gifva.

Härpå begerte äfven de som förklarat sig nögde att åtaga sig Arrendet, att i Protocollet skall blifva intagit att dessa befullmäktigade hos Konungens Befallningshafvande skulle anhålla, att derest husbehofs Bränningen kunde blifva antagen, någon sådan författning måtte vidtagas, att Kopparslagare icke få tillfälle stegra Bränvins käril till ett öfverdrifvit pris." — — —

— (År 1772 förbjöds husbehofsbränningen och inrättades kronobrännerier. Genom kungl. kungörelse sommaren 1787 medgavs husbehofsbränning för tio år mot en viss årlig avgift åt alla, som före 1772 havt rätt därtill. Sockenstämmor höllos detta år landet runt för att besluta i ärendet. Somliga socknar vägrade ingå kontrakt med kronan med påföljd, att kronobrännerier här och var alltjämt fingo bestå. Den fruktansvärda följden av denna Gustaf III:s politik blev, att "dryckenskapslasten tog alldeles överhand med en stor del av vårt folk." [Carl Grimberg.]

"I sitt svar på konungens hälsningstal vid nästa riksdags öppnande skyndade sig bondeståndets talman att i främsta rummet frambära ståndets tacksamhet för att Hans Maj:t av nådigaste ömhet för landet och av en viss vård för närvarande och tillkommande tiders välfärd upplåtit till jordbrukaren rättigheten att till brännvin förädla jordens avkomst och därigenom på en gång uppfyllt trogna undersåtars önskan, den de så ofta vågat för tronen frambära" [enl. Carl Grimberg]. Det låter ju för nutidens människor som rama vanvettet. Protokollet från år "1787 29:de julii" är Sunne socknemäns svar på "kongl. Maj:ts nådiga medgivande".) —

———————

Sunne sockens kyrkokassas kontanta behållning vid prosten Johan Fryxells död var 2017 daler 2 1/3 öre silfvermynt.

———

Antecknaren har i det föregående omnämnt, att Johan Fryxells närmaste företrädare Erik Kjellin, som tillträdde Fryksdals gäll den 1 maj 1758, avled redan året därpå efterlämnande änka med flera oförsörjda barn i små omständigheter, och att den 9-årige Adolf Fredrik i assessor B. von Echstedt och hans hustru Christina Catharina Hervegh fick ömma och uppoffrande fosterföräldrar.

Då det snart visade sig, att Adolf Fredrik var en kunskapstörstande och mycket begåvad gosse, bestämdes han för studiebanan. Vid 22 års ålder vann han med utmärkelse lagerkransen, 23-årig blev han docent i grekiska, prästvigdes vid 29 års ålder och utnämndes året därpå till "poeseos et eloqventiœ lector" vid Karlstads gymnasium, en syssla vid vilken han ännu var fäst, då underrättelse nådde honom, att hans faders efterträdare i Fryksdalen med döden avgått.

Att Kjellins tankar nu gingo hit upp till Fryksdalen och att han önskade få fortsätta det arbete, som hans far knappt hunnit påbörja, är ju lätt att förstå, ehuru man måste ogilla den väg han valde att vinna detta mål.

Pastoratet söktes i vanlig ordning och bland de sökande befann sig Matthias ("Mats") Fryxell då liksom Kjellin lärare vid Karlstads läroverk.

På grund av den vördnad och tillgivenhet varmed Fryksdalens befolkning omfattat prosten Johan Fryxell och hans hus erhöll Mats Fryxell röstpluralitet vid valet, men blev dock vid utnämningen förbigången.

Varför? Jo, dels på grund av brist på "lämpliga gåvor" dels ock för underskattning av Gustaf III:s storhet. Men detta kunde väl kungen ej veta. Glöm icke, att statssekreteraren Elis Schröderheim (f. 1747, d. 1795) var bror till Herman Schröderheim (f. 1749, d. 1802), då innehavare av både Ölme och Kristinehamns pastorater

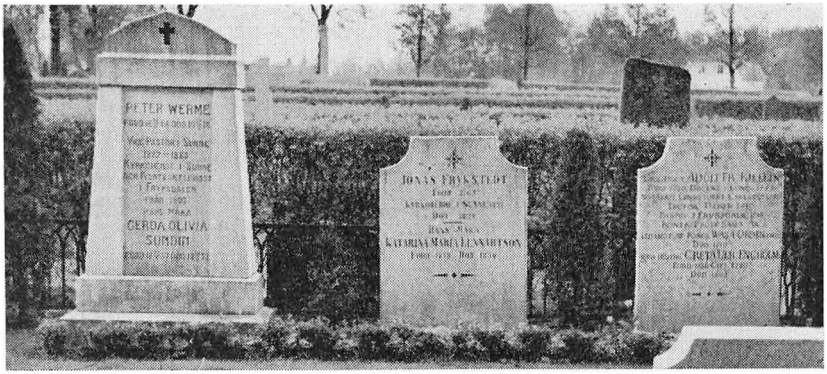

Detalj från Prostgraven i Sunne. Mittstenen över "Gösta Berlings föräldrar".

sedan biskop i Karlstad, en ivrig Gustaf III:s beundrare, och följaktligen mån om rapport till "hans allra nådigaste majestät".

Utan att vara uppförd på förslag erhöll Adolf Fredrik redan den 6 oktober 1786 fullmakt på Fryksdals pastorat. Det var väl för den utnämnde, att tillträdet dröjde, ty fryksdalsallmogen var djupt sårad av överhetens hänsynslöshet.

"Kjellin hade", säger Hammarin, "utmärkta förtjänster till vilken ecklesiastik syssla som helst, men han levde i en tid, då endast pekuniära förtjänster gällde. Den handel, Elis Schröderheim drev med regala gäll, är allmänt känd". Det berättas, att den värde statssekreteraren, då Kjellin inför Gustaf III föreslogs till Fryksdals pastorat under framhållande av hans stora gåvor, och denne frågade: "Har du hört dem", cyniskt svarade: "Nej, Ers Majestät, men jag har sett dem". Kjellin lär nämligen vid sin uppvaktning i Schröderheims "förmak" ha överlämnat 10.000 blanka daler.

För Kjellin utföll, tycktes det, pastoratköpet lyckligt, ty han innehade det omkring 30 år, men i verkligheten hade han gjort en dålig affär. Den otrevliga köpesumman spökade livet igenom, och hans ekonomi blev aldrig god. (Se ap.gern. 8: 18—24.)

Den orättmätigt undanknuffade gjorde ett gott byte. Han blev snart kyrkoherde i det underbart vackra Hesselskog på Dal, dit han

hemförde en av stiftets utmärktaste kvinnor, modern till Anders och Olof Fryxell, båda framstående litterära personligheter.

Ett sådant befordringssätt låter ju hart när otroligt, men det gick dock för sig under "Tredje Gustafs dagar". Men månne det icke praktiserats ända in i våra dagar fast under andra till synes icke så anstötliga former? Jo, tyvärr. —

Bellman har i följande födelsedagsrim, tillägnat supbrodern Schröderheim, givit en inblick i den tidens djupa förfall:

Ett ting vi ej glömma,
Då vi glasen tömma,
Att vår Elis högt berömma!
Önskom honom, bröder,
Allt vad kroppen göder,
Allt vad muntert snille föder!
Måtte kreditorer
Och exekutorer
I ditt förmak lämna rum för väl-
bemedlade pastorer!
Må så dina dagar
Efter ödets lagar
Långsamt skrida mot sitt mål!
Skål!

Schröderheims dagar blevo dock ej så många. I stor torftighet avled han på en liten lägenhet vid Järva i Ulriksdals närhet omkring 48 år gammal, själv ett vittnesbörd om sanningen av det ord han, biskopssonen och biskopsbrodern, så ofta hånat.

Kjellin tillträdde Fryksdals pastorat den 1 maj 1788, blev samma år kontraktsprost, år 1798 ledamot av samfundet Pro Fide et Christianismo, år 1800 riksdagsman och teologie doktor och år 1813 ledamot av lantbruksakademien m. m. Han var vid tillträdet blott 38 år, således en man i sina bästa år.

Han var sedan den 6 juli 1780 gift med Margareta (Greta) Ulrika Engholm (f. 1756, d. 1821), dotter av hovkamrer Jonas Engholm på Nordsjö i Övra Ullerud och dennes hustru Anna Lönbohm. Prostinnan Kjellin var således vid hitflyttningen blott 32 år.

Makarnas i Karlstad födda barn voro döttrarna Anna Charlotta (f. 1781), Ulrika (f. 1782) och sonen Erik Adolf (f. 1783).

Anna Charlotta (d. 1825) blev 18-årig gift med dåvarande v. pastorn i Karlstad senare prosten och kyrkoherden i Stafnäs Johan Branzell (f. 1764, d. 1833). Prosten Johan Branzells broder Bengt Branzell (f. 1758) konstmästare och dennes hustru Anna Gustafva Forsell hade en son Emanuel Branzell (f. 1805, d. 1888), kapellpredikant i Finnskoga. Han ansågs ha blivit förtrollad av en finnkäring och irrade omkring i Värmland. En av honom författad skildring rörande Finnskoga kan läsas i Petrus Nordmanns "Finnarne i mellersta Sverige" (Helsingfors 1888).

Ulrika (d. 1810) blev även vid 18 års ålder gift med kronobefallningsmannen senare kronofogden i Västersysslet Erik Edgren (f. 1767, d. 1818). Deras son Adolf Fredrik Edgren (f. 1801, d. 1840) ägare av Sälboda bruk hade en dotter Ida Alexia Elisabeth Edgren (f. 1829, d. 1909), som blev gift med häradshövdingen i Ingelstads och Järrestads häraders domsaga i Kristianstads län Johan Fredrik von Sydow (f. 1826, d. 1885). Deras son Ernst Fredrik Nikolaus von Sydow (f. 1859, d. 1930) var häradshövding i Fryksdals domsaga och var således domare i samma socknar, som utgjorde hans morfars morfars pastorat.

Erik Adolf (d. 1835) skall ha varit lika fallen för studier som fadern. Blev student i Uppsala vid 18 års ålder, magister vid 23 års ålder och tog därpå teologie kandidatexamen. Blev officer vid fältmätningskåren och dog som major i armén.

Hos prosten Kjellin vistades till sin död hans moder änkeprostinnan Kjellin, född Högvall (d. 1790).

Sunne-komministraturen innehades under prosten Kjellins tjänstetid av Nicolaus Gunnari Lindblad, Lars Sundén och Petter Sundén.

Lindblad avled den 21 januari 1794. Hans hustru Christina Margareta Eklund (Hammarin kallar henne Christina Maria) dog samma år. Tjänsten upprätthölls intill den 1 maj 1795 av Johan Gustafsson Ågren, som senare blev komminister i Ö. Emtervik.

Lars Sundén, född 1739 i Deger-byn i Värmskogs socken, blev student i Uppsala 1765 och kallade sig då Sundström. Prästvigd år 1769. Tjänstgjorde som sockenadjunkt i Stavnäs pastorat sedan 1770. Valdes år 1794 till komminister i Sunne och tillträdde sysslan den 1 maj 1795. Han åtföljdes av hustrun Anna Greta Kjellberg (Hammarin har Kellberg), f. 1751 i Terna Västmanland, länsmansdotter, d. 1799, och barnen Petter (f. 1774), Johanna (f. 1778), Anna Maria (f. 1779), Stina (f. 1782), Cajsa (f. 1785) och Lars (f. 1791). Lars Sundén ingick år 1802 nytt äktenskap med Cajsa Greta Wallmo från Nordsjö i Övra Ullerud. (Hammarin kallar henne Cajsa Gustafva Wallmo.) Sundén avled den 3 april 1809 (Hammarin säger den 4/4).

"Sundén var en oförvitlig man, men i bildning föga öfver allmogen. Som han odlade och sålde mycket potatis, var han i Vermland allmänt känd under namn af Jord-äple-presten" (Hammarin). —

Sonen Petter Sundén (f. 1774, d. 1824) blev student i Uppsala år 1796 och prästvigdes år 1799. Hans första anställning synes ha varit i Ransäter, där han gift sig med Britta Stina Nornberg (f. 1772), dotter av komministern i Ransäter Erik Nornberg (f. 1725, d. 1796) och hans hustru Britta Kihlman.

Dottern Cajsa Sundén (f. 1785 10/6, d. 1868 2/12) blev gift med hemmansägaren i Ivarsbjörke, Björskotorp Lars Olsson (f. 1778 30/10, d. 1854 27/12). Hon var en from, duglig och allmänt aktad kvinna, vars ord betydde mycket den tiden i Ivarsbjörke stora och folkrika hemman.

Petter Sundén blev först nådårspredikant och år 1813 sin faders efterträdare. För hans hustru Britta Stina f. Nornberg är år 1816 i husförhörslängden antecknat "Skild från sin man, afvikit orten 1816". Hon dog i Östanås år 1831.

Petter Sundén gifte sig andra resan år 1817 med Märta Cajsa Hedén (f. 1775, d. 1823), dotter av sockenadjunkten i N. Råda och Sunnemo Magnus Laurentii Hedén (f. 1758, d. 1793) och hans hustru Elisabeth Maria Friberg (f. 1744, d. här i Sunne 1821), dotter av komministern i Hassle av Skara stift Haqvin Friberg.

Fru Märta Cajsa Sundén avled år 1823 den 13 april. Året därpå den 8 februari gifte Sundén sig för 3:dje gången med en år 1823

från Stockholm inflyttad änka Charlotta Christina Sundgren (Hammarin har Christina Charlotta), född Knöppel i Karlstad år 1775. Sistnämnda äktenskap blev icke långvarigt, ty komministern avled den 11 mars 1824.

Pastor Sundén och hans syster Cajsa på Björskotorp fingo i stor utsträckning dela sitt bröd med fattiga och nödställda anförvanter.

Hur Sunne socknemän den tiden avlönade sin komminister, framgår av följande:

"A⁰ 1814 16 oct. Uppläste Comminister Sundén på erhållit tillstånd ett memorial så lydande:

Högvördige och Vidtberömde Herr Dr

samt

Sunne respectiva församling

Sedan jag kommit i den olyckliga erfarenhet, att mitt löningssätt såsom Capellan är högst olämpligt, och att jag nästan aldrig kan få mer än 2/3 af de som stadgadt är, så nödgas jag, med anledning af Höglofl. Riksens Ständers begäran vid de senare Riksdagarne och Kongl. Maj:ts deröfver utgifna allernådigaste befallning, att Lärare och Åhörare skola öfverenskomma om ett billigt löningssätt, detta ämne till den Respectiva församlingens skärskådande föredraga.

Är 1764 utsatte församlingen lönen till 1/8 tunna stridt eller 1/4 tunna hafra på behållna matlagen och på de fattigare och torpare 1/8 tunna hafra. Angående Herregårdarnas löningsskyldighet blef då intet afgjordt, utan det öfverlemnades till deras egit behag.

Församlingen behagar således inse, huru oregleradt mitt löningssätt är, och att detsamma alt för ofta kan leda till missnöje och störa det "förtroende, som bör vara mellan lärare och åhörare."

Jag önskar därföre att få ett stadgadt löningssätt, så att jag både måtte veta, hvad jag bör hafva, och åhöraren hvad han bör gifva.

Församlingen behagade kasta en uppmärksam blick på Capellanens löningssätt. Månne det kan vara billigt, att den som äger 1/24 del skall löna lika med den som äger 1, 1/2 eller 1/4 hemman — Härigenom kommer både den fattige ofta att betungas öfver sin förmåga och Capellanen mister ofta derigenom sin lön, emedan han omöjligen kan öfverträda sin Ed och präja den fattige öfver sin

förmåga. Omkring 200 matlag restera för förra året med lönen, och en så betydlig rabatt i lönen kan Sunne Capellan alldeles icke tåla —

Sättet att uppbära ... torde ock vara mindre tjenligt. Presten är pliktig att resa gård ifrån gård att uppbära sin lön. Nästan hela vintern är han sysselsatt att uppbära Spannemål och om sommaren den s. k. Ostskatten.

Härigenom nödgas Läraren förspilla till sin löns uppbärande den dyrbara tid, som han borde använda till tillväxt i Guds och vår Herres Jesu Christi kunskap. Ofta får församlingen derigenom icke allenast en mindre skicklig lärare utan äfven sakna honom hemma, då han sin tjenst borde förrätta. Och genom denna dagliga kringvandring störes lärarens helsa, hans lifstid förkortas och, det som ännu värre är, hans moraliska karacter försämras, hvarpå man ofta haft de bedröfligaste exempel.

Utaf allt detta behagade församlingen höggunstigt inse nödvändigheten att uppgöra ett annat löningssätt. Jag begär i allmänhet ingen förhöjning i min lön, utan att den allenast så måtte regleras, att den fullt kan utgå, och att en var efter sin förmåga måtte i löningsskyldigheten deltaga; och detta sker efter min tanke mest rätt och billigt, då hvarje hemman efter sin godhet årligen erlägger ett visst qvantum spannemål, som efter en hvars egodel samman mätes och Byfogden till Presten lefvererar.

Jag har häröfver uppgjort ett förslag, som jag nu ödmjukast får framvisa till skärskådande. Församlingen skall deraf inhemta, att jag ingen tillökning i lönen söker.

Det har från äldre tider varit vanligt att gifva Capellanen ost om sommaren och andra små sportler både vid husförhör och lönens upbärande, men som detta går ganska ojemt, och jag hoppas, att denna församling icke mera än de nästgränsande vill inskränka sin Lärares vilkor, så får jag ödmjukligen föreslå, att Församlingens innevånare så jordegare som torpare i dess ställe behagade om året göra mig ett halft dagsverke —

16 år har jag varit Eder Lärare och alltid rönt de ömmaste prof af mina älskade åhörares välvilja och godhet, hvadan jag mig ock nu smickrar med det glada hoppet, att detta mitt andragande måtte tagas i gunstigt öfvervägande och bringas till ett godt slut.

Min kärlek till Eder upphörer icke, så länge någon blodsdroppa i mig är varm; och om jag intill denna dag varit oförtruten i församlingens tjenst, så skall församlingens förnyade bevågenhet ännu mer uppmuntra mig, att Eder, uti allt hvad jag förmår, betjena.

Med djup vördnad och kärlek framlefver etc.

P. Sundén"

hvaröfver yttrades olika meningar ur hopen, dock skulle denna sak åt församlingens öfvervägande betänkande lemnas samt deras framdeles yttrande häröfver höras på nästa valborgsmässo-socknestämma."

"A⁰ 1815 maij 21. Uti ett vid allmän sockne-stämma den 16 oktober 1814 inlemnat memorial, som nu åter upplästes, hade comminister Sundén föreslagit församlingen ett nytt regleringssätt angående sin lön, hvarvid han, under åberopande af 1764 och 1765 års socknestämoprotokoll, som bevilja Capellanen 1/8 tunna strid säd af matlagen utom af de fattige, som betala blott 1/8 tunna hafra, tror sig vara lidande i sin rätt, då de förre aldrig betala honom annan lön än 1/8 tunna Bygg eller Korn. Comministern begärde derför, antingen att något visst qvantum spannemål efter hemmanets godhet till honom årligen erlades eller ock att få njuta 1/8 Tunna i vanligt kronostridt, eller, om detta finnes mindre beqvämt, erhålla hälften i Råg och hälften i Korn, som bägge äro strida sädessorter eller för mera beqvämlighets vinnande för både löningsgifvare och tagare, undfå det ena året 1/8 Tunna råg och det andra lika mycket Korn, välförstående af de behållne, men att de fattigare, eller sådana, som ej kunde föda häst, endast betala 1/8 Tunna hafra.

Herr Ordföranden erindrade härvid, huru som denna Comminister Sundéns begäran väl förlidet år blef föredragen, men då tillika öfverlemnad åt församlingens betänkande för att sig deröfver framdeles yttra, hvilket nu bestämdt borde ske, då ej allenast Comministern vore personligen närvarande, utan äfven församlingen så mangrant tillstädes."

"Enhälligt förklarade då församlingen, att de ingalunda ville i något förslag ingå, som åsyftade någon slags förändring i den hittills på vanligt sätt utgående Capellans lönen, utan afslogs helt och hållet denna Comminister Sundéns begäran, troende sig hafva upp-

fyllt sin förbindelse, då de gifvit honom 1/8 Tunna Korn, som är en strid sädessort, hvarmed hans företrädare funnit sig nögde och belåtne; deremot förbundo de sig allmänt att vid lönens upptagande rotevis sammankomma och aflemna säden, då intäkten sker, allenast stället dertill väljes någorlunda midt i roten, och således i detta afseende lindra Herr Comministerns besvär, som hittills varit nödsakad att för detta ändamål resa gård ur gård."

(Huvudavsikten med Sundéns ödmjuka memorial var ju icke att erhålla ökad lön utan ökad trygghet att verkligen erhålla den inkomst, som tillkom honom. Att han föreslog, att detta syfte borde vinnas därigenom att en rättvisare fördelning av utfästa löneförmåner gjordes på hemmansdelarna efter deras storlek och godhet, rönte givetvis motstånd från vissa "ståndspersoner" och större hemmansägare. Det var ock utan tvivel dessa förmögna stämmobesökare, som åstadkommo det "enhälliga" förkastandet av Sundéns framsynta och rättvisa förslag. Att det bryska och okloka stämmobeslutet menligt inverkade på Sundéns personlighet och gärning kan icke förvåna.)

———

Under hela sin tjänstetid i Fryksdalen biträddes Kjellin av pastorsadjunkter nämligen Petrus Nilsson Frykblom, Johan Branzell, Bengt Oldenskjöld, Jan Niklas Knidstedt, Anders Pihlgren, Anders Kjellberg och Bengt Reinhold Piscator.

Pastor Frykblom, prosten Johan Fryxells siste adjunkt och sterbhusets nådårspredikant, var infödd fryksdaling, son till bonden Nils i Elovsrud, och trolovad med Anna Lisa Fryxell. Han var en insiktsfull och sympatisk man, väl förtrogen med fryksdalingarnas kynne och fullt insatt i de pastorala förhållandena. Det var klokt av Kjellin att kalla denne duglige man till sin personliga medhjälpare de första kritiska åren av verksamheten i Fryksdalen, där han sannerligen icke motsågs med vänliga känslor. Under fyra år stod Frykblom troget sin förman bi med råd och anvisningar.

Johan Branzell (f. 1764, d. 1833) blev prästvigd i Kristinehamn år 1788, magister i Greifswald år 1792 och synes ha tjänstgjort i

Fryksdalen 1793—97 30/4. Blev sistnämnda år v. pastor i Karlstad samt år 1809 kyrkoherde i Stafsnäs och år 1819 kontraktsprost. Han fann här i Sunne i Anna Charlotta Kjellin en god och älsklig maka, som skänkte honom 5 söner och 4 döttrar. Prostinnan Branzell avled den 24 juli 1825.

Bengt Oldenskiöld (f. 1769, d. 1818) kom hit 1797 från Ör. Prästvigd år 1796. Han ingick här äktenskap den 11 april 1805 med Anna Lisa Sundling (f. 1780 på Gylleby), dotter av brukspatron Johan Sundling och hans hustru Anna Stina Hervegh och änka efter handlanden, senare brukspatron Axel Engholm (d. 1800) på Björserud. Makarna Oldenskiöld avflyttade härifrån 1 maj 1805 till Ny i Elvdalen, där pastor Oldenskiöld utsetts till sockenadjunkt. Han blev honor. v. pastor 1806 och valdes år 1817 till komminister i Grums, men tillträdde icke, enär han avled i april 1818.

Johan Niclas Knidstedt (f. 1776, d. 1809) blev student år 1800 och prästvigd år 1802. Han kom hit från Frykerud år 1805 och flyttade år 1807 som pastorsadjunkt till födelsestaden Kristinehamn, där fadern var rådman, och avled där den 9 mars 1809.

Anders Pihlgren (f. 1779, d. 1828) blev år 1802 student och år 1805 prästvigd. Han kom hit från Sillerud år 1807 och flyttade i maj 1808 till Råda, enär han valts till sockenadjunkt i Råda och Sunnemo.

Pastor Anders Pihlgren dog den 1 maj 1828, efterlämnade änka och 5 minderåriga barn. Fru Widing, en gång komministersfru på N. Åmbergs prästgård i Sunne, var avkomling av Anders Pihlgren.

Pihlgren var född i Karlstad, där fadern var perukmakare. Pihlgrens farmoder Elisabeth (Lisken) Noreen tillhörde den stora värmländska släkten Noreen. Hon föddes i Karlstad år 1706 och dog år 1776.

Anders Kjellberg (f. 1781, d. 1844) var född i Stafnäs, där fadern var lantbrukare. Han blev student år 1804 och prästvigd år 1807. Hit till Fryksdalen missiverades han anno 1808 och tjänstgjorde här till år 1812, då han blev lärare i Karlstad, där han år 1820 blev v. pastor m. m. Han tillträdde år 1824 kyrkoherdebefattningen i Tössö på Dal och blev år 1835 kontraktsprost.

Under adjunktstiden på Hasselbol gjorde han bekantskap med "mademoiselle" Helena Ulrika Ek på Helgeby. Hon var född på Gylleby år 1789. Det lär ha blivit kärlek vid första sammanträffandet, men pastorn var ju obefordrad, och det blev ingen annan råd än att bida på bättre tider. Kärleken var helt visst av det rätta slaget, ty den 3 oktober 1820 stod bröllopet på det vackra Helgeby. Helena Ulrika avled dock efter några få års lyckligt äktenskap den 29 maj 1826.

Prosten Kjellins siste adjunkt Bengt Reinhold Piscator (f. 1785, d. 1849) föddes i Nordmarks socken, där fadern var bergsmekaniker. Han prästvigdes år 1810. Efter tjänstgöring i Brunskog missiverades han år 1812 till Sunne och kvarstod här till i september år 1823, då han tillträdde komministersysslan i Ransäter.

Det föll på hans lott att vid avrättningen i Sunne den 17 april 1816 såsom själasörjare bistå den dödsdömda Carin Eliasdotter från Svinebergssätter. Enligt Piscators anteckning på det skriftetal, han i kyrkan höll vid Carins nattvardsgång, voro hennes brott följande: "At hon fick oägta Barn, at hon förgaf det med vitriol olja på fjerde året gammalt (3 år 6 m. 3 d.) och at hon fick oägta Barn i arresten, då hennes tanka lärer varitt af den besynnerlighet, at hon skulle undslippa döden, då hon skaffat ett Barn till verlden istället för det hon tagit livet utaf."

Av skriftetalet, som antecknaren i original läst, synes framgå, att Carin med botfärdigt sinne gått döden tillmötes. Efter kyrkobesöket åkte hon till avrättsplatsen i närheten av Åmbergs skolhus, hela vägen sjungande psalmen 273 i 1695 års psalmbok, vars 12:te vers lyder så:

"Far bort, o verld, så svår, Mitt sinn' till himlen står,
Det jordiskt är föraktar, Det himmelskt är afvaktar.
Farväl, o verld, med alla, Jag vill mig Gud befalla."

———

"Herr Ordföranden, församlingens respective herrskaper och ståndspersoner tillika med kyrkovärdarne, sexmän och menige allmoge församlade till socknestämma", så inleddes ofta protokollen vid sockenstämmorna i Sunne.

Första gången prosten Kjellin fungerade som ordförande i denna vördnadsvärda församling var den 18 maj 1788, således strax efter hans tillträde av pastoratet. Det gällde återbesättandet av den genom Carl Bergmans avsked lediga organistsysslan. Då förhandlingarna bäst kunna följas genom protokollen vid nämnda och följande stämmor, där ärendet förekommit, återges de här:

"A⁰ 1788 18 maij. Då den lediga Organist sysslan nu skulle återbesättas gaf Herr Prosten tillkänna, att Örtensten dertill sig anmält, hvilken Herr Prosten för sin del trodde sig så mycket säkrare kunna till denna syssla för församlingen föreslå som han icke allenast sjelf kände hans stadga och beskedliga uppförande utan Örtensten derjemte var försedd med ett honom hedrande betyg från herr Directeur Gertner i Carlstad om sin insigt i Musiquen, hvilket nu upplästes.

Derjemte inlemnades af förre organisten Carl Bergman ett ansöknings Memorial om denna sysslas återvinnande, som likaledes för församlingen upplästes,

hvaruppå större delen af allmogen yttrade sig vara hugad att åter antaga Bergman till organist.

Herr Prosten anförde vidare, att han hos Bergman icke funnit den stadga, som han fordrar hos en kyrkans och församlingens betjent, och att ehuru det varit hans tanka afstå de 3:ne tunneland åker, hvilka tillförene såsom boställe åt församlingens organist af förre Pastor under dess lifstid utaf Prestegårdens egor upplåtits, så kunde han en sådan förmån icke bevilja åt en person, för hvilken han icke hade förtroende; utan förklarade det bostället alldeles icke afstås med mindre vilkor än att Örtensten eller någon annan af lika pålitliga egenskaper till sysslan antages —

Då socknemännen efter någon ordvexling härom icke kunde åsamjas, emedan en del yrkade Ö:s val, en del B:s antagande, blef detta mål till socknemännens närmare eftersinnande uppskjutet.

Socknestämman slöts härmed, och ledamöterna afträdde, alla Gudi anbefalde."

"A⁰ 1788 6 Julij. Sedan Herr Prosten till följe af socknestämmans sist tagna beslut påmint, att man nu komme att afgöra saken angående Organistsysslan, ville Herr Prosten nu ytterligare förklara

för församlingen utaf hvad giltig orsak han önskade, att detta mål i enighet kunde afgöras, som dock endast efter hans förra uttalande kunde ske genom Örtenstens antagande.

Det vore Herr Prosten utaf protocollerna nogsamt bekant att vid Organistens aflöning på sätt som nu sker ofta vid socknestämman uppstått klagomål öfver bristande betalning. Herr Prosten trodde derför att församlingen så mycket villigare borde möta honom med bifall som hans afsigt vore att nu få en stadig och pålitlig karl antagen, att församlingen i händelse af snar ledighet af klockaresysslan kunde förena begge sysslorna i en person, då de 2:ne sk, ofta kännbara nog för den fattigare, som nu gifvas såsom Organist lön, alldeles finge försvinna, emedan församlingens klockare är så hederligen lönt, att han utan denna tillökning (reder sig). Och som Herr Prosten kände att Örtensten härtill egde erforderliga partier, att han kunde slå åder, framlade han till beprövande, om det icke skulle finnas tjenligast att låta inprotocollera den föreslagne Örtensten såsom församlingens Organist.

Herr Lagman Sandelin, Herr Leutenant Gyllenspetz och Herr Bruks-Patron B. R. Antonsson förklarade sig vara alldeles af enahanda tanke med Herr Prosten; då deremot Herr Bruks Patron Jan Antonsson jemte större delen af närvarande allmoge fortforo i sitt förra beslut att antaga Bergman.

Herr Prosten erinrade ännu ytterligare att af prestegårdens egor intet boställe i det fallet lemnades, hvaruppå Herr Lagman S., Herr Leutenant G. och Bruks Patron B. R. Antonsson begärde att få till protocollet reserverat, det de för sina delar inga lunda ville åtaga sig någon kostnad hvad Boställe för Organisten angår, utan fingo då de som antogo honom draga försorg för Boställe.

Den närvarande allmogen förblef icke desto mindre vid sin yttrade åstundan att antaga Bergman."

Så blev det votering av. Jan Antonsson hade skaffat sig fullmakt för hela Getkärn och Getnäs gårdar. Fullmakten blev emellertid kasserad. Utgången av omröstningen blev, att Örtensten erhöll röster för 25 1/8 hemman och Bergman för blott 6 20/33, och "socknestämman stannade i det beslutet att i anledning häraf förklara Örtensten för församlingens Organist". —

A⁰ 1789 17 maij — Herr Prosten anmälte att som den antagne Organisten Örtensten afsagt sig sysslan —, så ville han föreslå församlingen en hit ankommen apothekare Gesäll herr Zacharias Anagrius som jemte färdigheten att spela och sjunga förenar någon kunskap i läkarekonsten och läkemedels föreskrifvande samt färdighet i åderlåtning — varande derjemte en stilla och sedig man.

Herr Kyrkoföreståndaren Bruks Patron B. R. A., Herr Lagman S. och öfvriga närvarande respective Herrskaper förenade sig med Herr Prosten för Anagrius; men Herr Bruks Patron Jan Antonsson förklarade sig för Bergman, hvarmed en stor del af allmogen tycktes instämma." —

— Det beslöts, att omröstning skulle företagas nästa söndag. —

"A⁰ 1789 24 maij — Herr Prosten erinrade församlingen om det beslut som vid förra socknestämman 8 dagar sedan vidtogs att idag genom ordentlig votering komma till slut med Organist sysslans besättande; men förklarade dock till slut sin hjertliga önskan att saken med mindre omväg och mera förenade tänkesätt måtte kunna afgöras, helst man ofta funnit att sådana voteringar gifvit anledning till obehagliga tvister och uppträden inom församlingen.

Alla tycktes bifalla detta, men då ingen likväl ville gå ifrån det tycke han fattat antingen för apothekare gesällen Zacharias Anagrius eller förre Organisten Bergman — och votering således vore enda sättet att bringa saken till slut, så förmante Herr Prosten församlingen till sedighet och vänligt bemötande inbördes under denna förrättning.

Härvid begärte Herr Bruks Patron Jan Antonsson jemte den af allmogen som hugfäldes för Bergman att få votera efter matlag och icke efter brukningsdelar, efter de löna Organisten lika, hvilket åter å andra sidan bestriddes såsom nytt och ovanligt.

Herr Prosten utlät sig att som kyrko ordningen icke föreskrifver annat sätt till organist än klockares väljande, hvilket bör ske af Pastor och församlingen, så kunde han hafva att få sin lika rättighet härvid som vid klockareval begagna, men han ville icke nu yrka en sådan rättighet utan komme att åtnöjas med den som finge mest rösterna efter brukningsdelar och således efter den vanliga beräkningen som egde största förtroende inom församlingen, kunnande

Herr Prosten för sin del så mycket mindre bifalla ett annat voteringssätt än det som vid presteval är föreskrifvit, som ingen särskild method för organists väljande är anbefald, och Capellaner lönas efter matlagen lika väl som Organisten, men väljas efter brukning och skatt."

Röstning företogs, varvid herremännen utom Jan Antonsson röstade på Anagrius men bönderna och deras ledare Jan Antonsson på Bergman. Jan Antonsson nekades rösträtt för 4 tullkvarnar, "emedan grundräntan icke kunde uppgivas och dessa qvarnar icke eller finnas i förra voteringslängden intagna".

Summeringen uppsköts till en annan dag och skulle voteringslängden förvaras i kyrkokistan och utsågs Bruks Patron Jan Antonsson "att å deras vägnar som voterat på Bergman med de andra deputerade nästa onsdag möta Herr Prosten och Protokollisten i Sacristian till längdens hopsummerande."

"A⁰ 1789 7 junij — Herr Prosten gav tillkänna, att han jemte Herr Bruks Patron Jan Antonsson och Adjunkten Frykblom enligt församlingens beslut hade den 27 maji trädt tillsamman i Sacristian och hopsummerat voteringslängden, och hade valet slagit så ut, att Anagrius fått 28 55/97 röster och Bergman 21 1/12, tillfölje hvaraf Anagrius, såsom af pluraliteten lagligen vald, till Organist sysslan berättigad förklarades med vanlig lön af 2 skill. på matlaget".

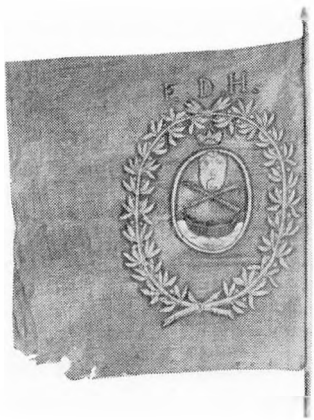

Fryksdals Härads fana

Det blev alltså "Prosten och de andra Herrarna", en undantagen, som segrade i den envisa dragkampen.

Men "långe Jan" och hans i sydvästra Sunne hopagiterade trupper kände sig ingalunda besegrade, utan drogo hemåt med det beslutet att vid nästa majstämma föra "patrons" vilja igenom.

Under den årslånga mellanakten ha mannarna i det oroliga hörnet rika tillfällen att om och om igen diskutera organistproblemet och taga ställning till förslaget att helt enkelt vägra utbetala organistskillingarna.

Men den nye organisten var å sin sida icke overksam. Genom sin goda och försynta umgängelse, sin vackra röst och förmåga att med orgelns hjälp leda församlingssången samt sin redobogenhet att tjäna med sina gåvor vid kyrkliga högtidligheter har han vunnit en position, som till och med "Långe Jan" måste respektera.

Innan ridån går upp för slutakten i detta för Sunne församling hittills ovanliga sockengräl, ämnar antecknaren göra en kort visit i prästgården vid "Sundet", så mycket hellre som änkeprostinnan Johan Fryxell och hennes dotter Anna Lisa, vilka en tid gästat herrskapet von Wachenfeldt på Västgård (nuv. Herresta) i Ö. Emtervik, Helena Fryxells vackra hem, i dagarna vistas hos prostens på Hasselbol.

———

Från vilken tid Hasselbol varit prästgård, torde numera svårligen kunna konstateras. Att Sunne kyrka år 1435 ägde 1/4 av allt Rottneros, och att denna egendom samma år bortbyttes mot "6 öra bool i Kolsvik och ett öra bool i Laggaregaardenom" ha vi däremot svart på vitt på.

Att det bortbytta Rottneros varit prästgård eller att Sunne första kyrka uppförts där, förjänar sannolikt ingen tilltro.

Att en begravningsplats, avsedd för den del av dåvarande Sunne, som nu är identisk med Gräsmarks pastorat, funnits på den plats, som nu pietetslöst nog överlåtits till sportplan, torde däremot vara riktigt och bekräftas därav, att man i Gräsmark förgäves sökt finna någon plats, där man före 1600-talet jordat sina döda.

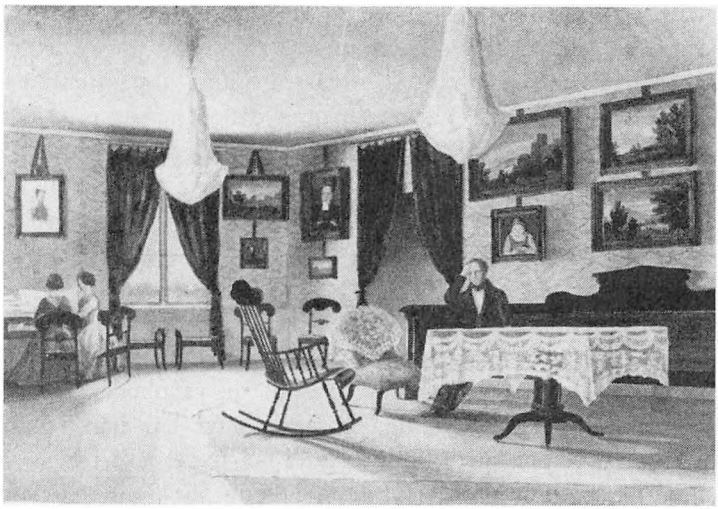

Salongen i Sunne prostgård 1852. Akvarell av John Rosendahl.

Redan före ovannämnda jordabyte synes Sunne kyrka ägt Hasselbol och anvisat det till boställe åt pastoratets kyrkoherdar.

Prästgårdshusen lågo före år 1565 ett stycke sydost om deras nutida läge. Under år 1565 plundrades och uppbrändes gården av en norsk strövkår. Kyrkoherden Jonas Nicolai, Petrus Jonae fader, uppbyggde gården på det område, där nuvarande prästgårdshus äro belägna. Jonas Nikolai var den förste innehavare av Fryksdalen, som slutade sina dagar på denna minnesrika och sagoomhöljda plats. Det skedde fyra år efter norrmännens hemska visit.

Att närmare beskriva Hasselbols utseende under den siste fryksdalsbispens dagar, vågar antecknaren icke inlåta sig på.

Så mycket kan dock sägas, att manbyggnaden, som låg på samma ställe som nutidens, och de båda flygelbyggnaderna i norr och söder voro envåningshus med huvudingång från mitten i typisk 1700-tals fryksdalsstil, manbyggnaden dock av ansenlig storlek. Husen voro rödfärgade med vitmålade ytterdörrar, dörr- och fönsterfoder. Ytter- och innerdörrar och fönsterfoder voro försedda med vackra i socknen tillverkade smiden, allt inbäddat i en skog av löv- och fruktträd.

Reuterfeltska funeralvapnet, det enda bevarade adelsvapnet i Sunne kyrka, räddat undan två förödande kyrkobränder. Det bars på sin stång före processionen när löjtnant Erik Reuterfelt jordades år 1677.

Antecknaren har sett de båda flyglarna. Den norra, där professor Anders Fryxell hade sitt arbetsrum, har vandalismen bortfört. Den södra, där professorns farfar Johan Fryxell föddes, kvarstår lyckligtvis ännu.

Det vilade, har man sagt, en säregen stämning av ro och frid över den gamla enkla men idylliska prästgården.

Men det torde nu vara lämpligt, att vi — den ärade läsaren och antecknaren — göra allvar av den tilltänkta visiten i det vänliga prästhemmet, medan änkeprostinnan Fryxell och hennes dotter ännu vistas där.

Den 18 juli 1789 kl. 4 em. inträda vi från öster i Hasselbols sällskaps- eller dagligrum, där prostfamiljen i regel varje afton tillbringar några timmar.

Det stora rummet, som har dörrar utom på östra väggen även på norra och södra, får ljus genom fönster på västra väggen med utsikt över sundet och en del av västbygden.

Mellan fönstren är en soffa placerad och framför den ett bord och två fåtöljer. På väggen över soffan ses en väl ordnad grupp av vackert inramade miniatyr-porträtt av medlemmar tillhörande den Kjellinska släkten.

Vid södra fönstret ett brädspelsbord och tvenne stolar samt i sydvästra hörnet ett golvur av Stjernsundstyp med rakt skåpfoder, sannolikt nyss tillverkat inom pastoratet.

Vid södra väggen står ett klavér och på detsamma ligger en fiol, en anordning som talar för att musikens ädla konst icke är okänd för prästfamiljen på Hasselbol.

I sydöstra hörnet en trevlig hörnsoffa och framför den ett bord och två bekväma länstolar. En stor ålderdomlig kakelugn i glada färger pryder nordöstra hörnet.

Vid norra väggen står en snedklaffad skrivbyrå, troligen ett minne från prostens föräldrahem. Över den hänger ett porträtt av Gustaf III i förgylld och med kungl. krona försedd ram.

I rummets nordvästra hörn en prydlig väggspegel med bord. Torde kommit från det von Echstedtska hemmet.

Mitt i rummet står ett gammalt bord med fyra därtill hörande gamla stolar och på bordet två trearmade tennkandelabrar, allt här-

stammande, säges det, från prostens farfars hem på Bolstads prästgård.

Den lilla vackra kristallkrona, som hänger över detta bord, lär härstamma från prostinnans hem på Nordsjö i Övra Ulleruds socken.

Medan vi beundra nämnda möbler — för oss sena tiders barn äro de alla kostbara antikviteter — går det upp för oss, att prostfamiljen och dess gäster just nu äro på barnsöl hos lagman Jan Sandelin och hans hustru Christina Gustafva Hallenius på Öjervik. Makarna erhöllo nämligen igår sitt nionde barn, en flicka som lär skola döpas till Lovisa Fredrika.

Det blir ingen annan råd än att vid snarast lägliga tillfälle göra om visiten i prostherrskapets dagligrum. Om någon dag drista vi nog göra ett nytt försök.

(Vid 1800-talets slut kunde man här och var på bondgårdarna i Sunne och även i det övriga Fryksdalen påträffa spillror från gångna tiders herrgårds- och prästgårdshem ofta med ganska tillförlitliga uppgifter om ursprungsorten. Sängar, soffor, bord, stolar, länstolar, fåtöljer, byråer och speglar, som enligt traditionen tillhört de Kjellinska och Fryxellska hemmen i Sunne, voro icke så sällsynta.

Antecknaren sammanträffade den tiden med åtskilliga gamla män och kvinnor, vilkas fäder eller mödrar sett och hört prosten Adolf Fredrik Kjellin i Sunne kyrka och även mindes ett och annat om Hasselbols yttre och inre utseende.

Den skildring av Hasselbols dagligrum, som läses här ovan, är således icke en fantasiskapelse utan så långt möjligt en kopia av verkligheten.)

Tordagsafton den 23 juli 1789 befinna vi oss åter i förutnämnda dagligrum, där prostfamiljen nu är samlad.

I den stora soffan mellan fönstren sitter en vithårig gammal dam och till vänster om henne en yngre kvinna. Sysselsatt med ett handarbete.

I fåtöljerna sitta två unga män, lyssnande till den gamlas anförande.

Den gamla damen är änkeprostinnan Sofia Charlotta Kjellin, född Högvall, prostdotter från Nor, förr värdinna på Hasselbol, nu sin sons gäst för sin återstående levnad.

Den yngre kvinnan är prosten Johan Fryxells dotter Anna Lisa, nu tillsammans med sin mor gästande sitt älskade barndomshem.

De båda unga männen äro till vänster den för någon vecka sedan av biskop Herman Schröderheim, den beryktade statssekreteraren Elis Schröderheims broder, prästvigde Erik Frykström, bondson från Wästanvik i Fryksände socken, nu stadd på hemfärd avläggande en hövlighetsvisit hos sin förman; den till höger är magister Jonas Frykstedt, prästson från V. Emterviks socken, under sommaren gästande sin mor änkefru Sara Frykstedt, född Hedén och dotter av sockenadjunkten i V. Emtervik Laurentius Hedén, bondson från Hensgård i nämnda socken.

Magister Jonas Frykstedt, en ovanligt sympatisk ung man, blev en gång prosten Kjellins närmaste efterträdare på Hasselbol.

Borta vid det södra fönstret sitta en ung man och en yngling uppenbarligen fördjupade i brädspelets mysterier.

Den unge mannen är prostens avhållne och lärde adjunkt magister Petrus Frykblom, bondson från Elovsrud i V. Emtervik, trolovad med Anna Lisa Fryxell. Men var för all del tyst, det skall ännu vara en hemlighet.

Ynglingen är gymnasisten Nils Fryksten, son av hedervärda Olof Jönsson Fons i Stensjön, Sunne socken och hustrun Annika Nilsdotter. Fryksten åtnjuter under ferierna fri kost och undervisning i latin och grekiska, tack vare Frykbloms älskvärda bemedling.

Fryksten blev en gång i tiden präst i Brunskog, moderns födelseort, och gift icke mindre än trenne resor.

I hörnsoffan sitter hedersgästen en blid och vacker gammal dam, där även två små flickor slagit sig ner.

I vilstolen en ung kvinna sysselsatt med ett broderiarbete.

I länstolen se vi en man i sin kraftigaste ålder med ett gott, allvarligt och intelligent ansikte, då och då utstötande ett rökmoln ur den långskaftade silverbeslagna sjöskumspipan.

En ljuslockig liten pilt sitter på en pall vid mannens fötter.

Den gamla älskliga damen är änkeprostinnan Ulrica Fryxell, född Aurivillius, nu 65-årig.

Den yngre damen är Johanna Carlberg, dotter av prosten Kjellins syster Anna Greta.

Mannen är Fryksdals pastorats lärde, humane och i praktiska värv synnerligen duglige sista kyrkoherde den 39-årige Adolf Fredrik Kjellin.

Barnen äro prostfolkets småttingar Anna (f. 1781), Ulla (f. 1782) och Adolf (f. 1783).

Vi lyssna en stund till samtalet vid dagligrummets trevligaste hörn. Talet rör sig om kriget i Finland, där prostinnan Fryxells tvillingson Magnus nu befinner sig såsom bataljonspredikant vid Västgöta-Dals regemente. Det nämnes, att han under sjöslaget vid Hogland tjänstgjorde å fregatten Camilla. Genom Kjellins fråga, om icke prostinnans salige fader superintendenten även tjänstgjort såsom krigspräst, föras hennes tankar tillbaka till barndomstiden och de underbara äventyr hennes far berättat vid aftonbrasan under långa vintervällar, och med verklig berättartalang skildrar hon den sagolika kalabaliken i Bender den 1 februari 1713, och lille Adolf har icke kunnat sitta stilla på sin pall utan makat sig fram till prostinnans knä.

Hon kan nog icke, den snälla prostinnan, ana, vad hennes berättargåva denna afton sådde i de lillan gosses sinne, vars ljusa lockar hennes hand nu smekte, än mindre vad den en gång skulle uträtta hos en annan liten pys, hennes egen sonson, den ystre och rödhårige Anders, i ett annat prästhem därnere på Dalsland i det undangömda Hesselskog.

Men vem är den leende och fryntliga dam, som nu inträder åtföljd av en vacker flicka med öppna värmländska drag?

Äh, vi ana, att det är prästgårdens behagliga härskarinna prostinnan Ulrica Kjellin, född Engholm, nu 33 år gammal och att flickan är klockar' Johan Gabriel Vigelius' dotter den 19-åriga Stina Vigelius. Det glunkas om, att den nyvalde organisten Zacharias Anagrius lär hysa en varmare känsla för den täcka klockardottern.

De stöka nu i ordning det efterlängtade aftonteet, och snart äro alla samlade omkring den doftande drycken.

Sedan teet är drucket, samlar sig en liten grupp vid klaveret. Magister Frykstedt prövar fiolen, Frykblom har framtrollat en cello och mademoiselle Anna Lisa Fryxell har slagit sig ned vid klaveret, och om en liten stund lyssna vi på ett par vackra och väl utförda

musikstycken. Det var nog icke första gången denna trio samspelade i detta goda musikrum.

Nu infinner sig en liten blek man, organisten Zacharias Anagrius, som i klockarfars ställe till prosten avlämnar den nyss från Karlstad anlända posten. Den filuren Anagrius vet nog, hur han skall finna väg till den fagra Stina.

Ett brev från landshövdingen synes fängsla prostens uppmärksamhet, och hans anletsdrag bliva allvarliga och sorgsna.

— Vilka underrättelser utifrån, käre Adolf, du ser så bekymrad ut, säger hans hustru.

— Det låter icke gott från Finland, svarar prosten, kriget drar ut på tiden och nya gärder krävas. Jag ser icke, hur vårt utarmade folk skall stå ut därmed. Särskilt sorgebud dessutom hit upp till oss. Mellman från Persbytorpet och Borg från Norra Borgeby stå upptagna i listan över dem, som stupat därute för vår älskade konung och det dyra fosterlandet. Gud vare deras själar nådig.

— Stackars änkorna och deras många värnlösa små. Jag tror, att Mellmans Kerstin har 5, det sista blott några månader gammalt. Hur är det hos Borgs, säger prostinnan.

— Borgs Stina har 3 yrsmå stackare, svarar prosten. Socknen skall nog söka göra sitt bästa, hoppas jag. Vi måste redan i morgon besöka de små hemmen. Då du, kära Ulla, känner Mellmans Kerstin, så var snäll och gör bror Frykblom sällskap dit, så skall jag besöka Borgs Stina. Se dessutom till, att vi icke komma tomhänta till de sannolikt utblottade änkorna.

Så framlägger prostinnan familjebibeln. Efter en kort bön läser Frykblom det bibelstycke, som kommer på innevarande afton (bibeln läses i ordning), beder bönerna för konung och fosterland, för krigsstyrkan i Finland, för flottan i Östersjön, där fäderneslandets öde nu törhända avgöres, för änkor och värnlösa, sjuka och döende, avslutande med "Fader vår" och "Välsignelsen".

Anagrius upptar följande psalm, vari alla stående instämma:

Nu är en dag framliden,
Och natt tillstundar visst
Från oss är solen skriden:

Blif när oss, Jesu Christ.
Förlän en stadig tro,
Och städse oss bevara,
Att vi må utan fara
Gå till vår nattero.
(369 i 1695 års Ps.bok.)

Tioårsperioden 1789—1798

År	Födda		Döda		
	alla	ut. äkt.	alla	1—3 år	70—100 år
1789	228	16	107	35	18
1790	182	11	102	33	15
1791	209	10	93	39	13
1792	211	12	112	45	14
1793	202	9	124	36	23
1794	205	22	182	68	36
1795	197	9	157	43	26
1796	240	6	100	25	21
1797	219	18	97	32	16
1798	192	10	81	23	17
Summa	2085	123	1155	379	199

Årl. Medelbefolkning *5857.*

Halvseklet 1749—1798

År	Födda		Döda			
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	4—69	70—100 år
1749—1798	8,073	325	5,675	1,790	2,891	994

Åren 1750, 1758, 1768, 1769, 1772, 1773, 1783 och 1784 voro dödsfallen flera än födelserna. Åren 1772—73 voro i detta avseende särskilt mörka. År 1772 föddes 129 barn och avledo 220 personer. År 1773 föddes blott 93 barn, under det att 383 personer dogo.

Orsaken? Särskilt rödsot men även kolera.

Hundraårsperioden 1799—1898.

År	1 Utom äkt.skp. födda	2 av mödrar kvävda	3 drunk-nade	4 själv-mord
(1799—1808)				
1:sta årtionde	121	25	18	3
(1809—1818)				
2:dra årtionde	156	24	17	1
(1819—1828)				
3:dje årtionde	247	32	27	2
(1829—1838)				
4:de årtionde	214	43	33	6
(1839—1848)				
5:te årtionde	430	28	34	8
(1849—1858)				
6:te årtionde	489	17	42	5
(1859—1868)				
7:de årtionde	391	8	28	9
(1869—1878)				
8:de årtionde	362	1	27	9
(1879—1888)				
9:de årtionde	293	2	16	13
(1889—1898)				
10:de årtionde	246	3	17	16
Summa	2949	183	259	72

Under tiden 1799—1898 ihjälslogos två personer av åskan, dödades två gossar och två flickor av mödrarna. En man mördades i Sunne och likaledes en kvinna. Tre sunnebor mördades utom socknen, en i Västergötland, en i Alsters socken och en i Näskott i Jämtland.

Den sista avrättningen i Fryksdals härad skedde den 17 april 1816 i Sunne på den plan ovanför Åmbergs skolhus, där Hans Anderssons byggnader nu ligga. Efter halshuggningen brändes kroppen på ett bål, bestående av ett gammalt med töre fyllt torkhus (enligt uppgift av v. pastor B. R. Piscator).

a) Hundraårsperioden 1799—1898.

År	Födda		Döda			
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	70—100 år	
1799	193	13	137	36	38	*6.228*
1800	156	7	208	70	35	"koppor"
1801	173	11	162	57	19	
1802	220	13	108	26	25	
1803	201	17	138	32	24	
1804	235	18	102	30	24	
1805	174	9	116	35	22	
1806	213	8	144	46	18	
1807	217	15	179	60	17	
1808	176	10	137	43	22	
1809	126	16	209	35	33	*6.489*
1810	175	4	429	120	29	"rödsot"
1811	246	20	135	35	11	under juli 42
1812	220	19	145	44	17	„ aug. 167
1813	171	22	116	47	16	„ sept. 67
1814	204	13	121	41	18	
1815	244	17	115	39	12	
1816	235	25	147	49	17	
1817	207	17	134	41	24	
1818	203	3	176	49	16	
1819	262	28	193	65	25	*7.534*
1820	230	29	146	55	24	
1821	250	17	138	48	20	

b) Hundraårsperioden 1799—1898.

År	Födda		Döda		
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	70—100 år
1822	275	35	128	45	26
1823	271	28	127	40	24
1824	247	21	126	32	28
1825	281	31	120	41	27
1826	260	23	205	90	25
1827	243	19	161	42	26

1828	283	16	170	52	28	
1829	283	18	182	52	33	*8.350*
1830	278	21	145	53	28	
1831	232	19	176	49	32	
1832	257	28	143	38	15	
1833	300	19	130	34	27	
1834	284	18	167	62	31	
1835	287	24	127	39	22	
1836	293	18	174	71	34	
1837	264	24	195	55	38	
1838	246	25	160	31	31	
1839	299	21	203	64	34	*9.371*
1840	290	37	143	28	32	
1841	227	30	138	42	23	
1842	349	70	143	39	28	
1843	305	48	157	62	31	
1844	292	43	202	57	27	

c) Hundraårsperioden 1799—1898.

År	Födda		Döda			
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	70—100 år	
1845	321	55	172	58	22	
1846	316	43	186	72	32	
1847	282	40	219	53	44	
1848	296	43	164	42	35	
1849	325	54	172	55	31	*10.326*
1850	327	45	159	57	27	
1851	304	45	294	106	44	"koppor"
1852	260	28	229	46	48	
1853	318	46	141	38	24	
1854	403	68	204	70	25	
1855	333	43	240	79	36	
1856	351	52	209	75	22	
1857	373	50	429	156	27	"rödsot"
1858	407	58	222	86	26	
1859	400	57	228	72	30	*11.116*

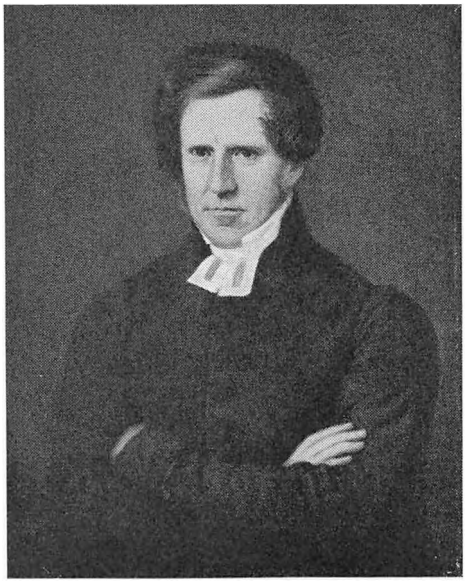

Anders Fryxell 1795—1881

1860	380	42	193	70	35	
1861	323	25	183	65	30	
1862	383	42	218	90	29	
1863	431	43	223	92	30	
1864	367	35	168	68	35	
1865	416	35	264	126	28	"Charl.feb."
1866	371	27	177	55	27	
1867	383	43	262	64	43	

d) Hundraårsperioden 1799—1898.

År	Födda		Döda			
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	70—100 år	
1868	335	42	229	79	46	
1869	277	29	197	68	35	*11.714*
1870	302	32	193	53	45	

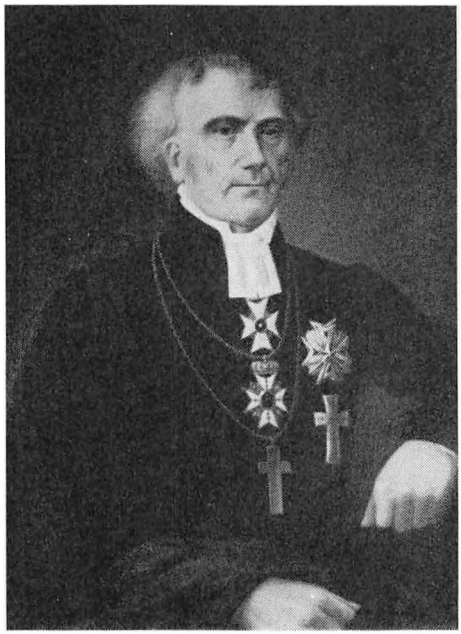

Carl Adolf Agardh 1785–1859

1871	345	37	150	30	37	
1872	355	42	148	48	35	
1873	343	52	144	33	47	
1874	366	43	199	42	55	"koppor"
1875	378	36	241	89	46	"strypsjuka"
1876	360	33	275	113	36	"charl.feb."
1877	353	29	195	76	32	
1878	350	29	166	57	26	
1879	378	31	155	38	41	*11.110*
1880	312	31	158	36	49	
1881	278	31	165	36	45	
1882	296	24	187	46	43	
1883	267	19	155	44	33	
1884	288	33	147	37	37	

1885	266	37	150	29	42	
1886	270	27	182	39	53	
1887	293	31	202	47	48	
1888	262	29	129	29	41	
1889	242	31	137	32	47	*10.094*
1890	232	19	155	21	58	

e) Hundraårsperioden 1799—1898.

År	Födda		Döda			
	alla	ut. äkt.	alla	1—3	70—100 år	
1891	247	29	137	29	41	
1892	201	21	180	21	77	
1893	238	25	142	36	39	
1894	225	27	149	23	63	
1895	212	19	143	23	48	
1896	219	27	174	27	53	
1897	217	26	141	12	64	
1898	251	22	149	5	69	
Summa 1799-1898	27908	2949	17476	5294	3317	

———

Av 27.908 födda voro 14.178 mankön och 13.730 kvinnkön, och av de 17.476 döda voro 8.876 mankön och 8.600 kvinnokön.

Dödligheten under århundradet på 1.000 döda 1:sta och 2:dra årtiondena i medeltal:

1—3 år	4—69 år	70—100 år
323	537	140

9:de och 10:de årtiondena i medeltal:

1—3 år	4—69 år	70—100 år
193	489	318

Folkmängden har beräknats i medeltal för varje årtionde av föreliggande hundraårsperiod och införts vid decenniets början.

Sundsvik. Tonlithografi av J. Schöpel (1858).

TRE PRÄSTDÖTTRAR

m. m.

(Några namn och data ur Sunne sockenhistoria)

av

V. S.

Tre prästdöttrar! Blir det historier om prosten N:s rara och älskvärda flickor Dagmar, Sigrid och Ester, om "kärlekstallen", "suckarnas bro", "älskogsstigen", "svärmerigrottan" och "en ung mans väg till ena pigo"? Nej, nej romantik passar ej för vår materialistiska tid. Jaså, då gäller det väl prosten F:s goda och fromma dött-

rar Eva, Matilda och Louise? Nej, de leva i vördat och tacksamt minne i våra bygder och ha fått bättre skildrare än undertecknad.

Vi måste långt tillbaka i tiden för att påträffa de kvinnor våra anteckningar avse, tillbaka ända till 1600-talets allvarliga och stormvulna dagar. Det är för övrigt nu ej fråga om tre systrar utan om tre döttrar från tre olika prästhem, som samtidigt på tre viktiga poster inom Sunne socken utförde den gärning, som Gud givit dem.

Då det ligger i dessa anteckningars intresse att göra en titt även i andra bygders personhistoria, torde våra läsare välvilligt ta del av, vad vi där iakttagit.

I södra Småland finna vi en liten socken, som heter Kånna. I Dragaryds by därstädes föddes år 1554 en gosse, som i dopet erhöll namnet Erland. Fadern hette Gudmund, skall ha varit tornbyggare av vallonsk börd och var sannolikt gift med en småländska. Gudmund dog 1555. Under danskarnas härjningar i Kronobergs län 1564 flydde änkan med sina barn till Växjö.

Ynglingen Erland Gudmundsson eller som han senare kallade sig Erlandus Gudmundi var visserligen fattig och faderlös men rikt utrustad i andligt avseende. Vid 22 års ålder prästvigdes han i Linköpings domkyrka. 29-årig erhöll han hertig Karls fullmakt som kyrkoherde i Visnums pastorat och något över ett årtionde därefter mottog han Karl IX:s fullmakt på Nors den tiden stora och förnämliga gäll.

Under 34 år förvaltade Erlandus Gudmundi med trohet detta sitt ämbete och under samma tid var prästhemmet i Nor ett av provinsens mest besökta och skattade. Här uppväxte och fostrades en stor barnskara, 5 gossar och 8 flickor. Sju präster funno här ledsagarinnor genom livet. Hit blicka många av Värmlands förnämsta och bästa släkter tillbaka såsom till sitt ättehem.

Det är med vördnad antecknaren en kort stund dröjt vid minnet av den käcke smålandsgossens underbara levnadssaga och med djup beundran han erinrat sig henne, som fött och fostrat de flesta av Erlandus Gudmundi utmärkta söner och döttrar. Barnen kallade sig Noreenius, vilket namn i kommande led förkortades till Noreen och i våra dagar burits av ättlingen professorn i nordiska språk vid Uppsala universitet Adolf Gotthard Noreen och nu bäres av hans

son Erik Noreen, som nyligen av sakkunniga enhälligt vitsordats till professor i faderns ämne vid Lunds universitet.

———

Genom vår utflykt till Dragaryds bondby i Småland och Nors prästgård ha vi kommit närmare möjligheten att för läsaren presentera de "Tre prästdöttrar", som äro huvudpersonerna i vår anspråkslösa artikel. Om den ärade läsaren nu tålmodigt låter antecknaren namngiva tre av de sju präster, som äktade Erlandus Gudmundi' döttrar, och dessa tre prästers hustrur, ha vi kommit de "Tre prästdöttrarna" mycket nära.

Den 4 juli 1619 vigdes rektorn vid Karlstads läroverk Sven Elfdalius (f. 1588, d. 1666) med Sara Erlandi (f. 1598, d. 1651), dotter till ofta nämnda Erlandus Gudmundi. År 1626 inflyttade numera kyrkoherden i Fryksdals pastorat Sven Elfdalius med sin Sara Erlandi (hon kallades så av prosten Iser i hans oration, Ups. 1651), förstfödda barnet Anna (f. 1621) och gossen Daniel (f. 1625) till prästgården Hasselbol i Sunne socken.

Här bor familjen i 20 år och ökas betydligt under årens lopp. Fru Sara skänkte sin man 9 söner och 4 döttrar. Ja, nog hade hon "att stå i" den duktiga och vördade "moor Sara" (som allmogen kallade henne).

Ehuru Sven Elfdalius icke önskade en förflyttning från det kärvordna hemmet och det älskade pastoratet, nödgades han dock på högsta befallning mottaga fullmakt på superintendentsysslan över stiftet. Under tårar skedde uppbrottet en sommardag anno 1647.

En av familjens medlemmar fick redan året därpå återvända till det gamla hemmet. Det var dess älskling den fromma, goda och kloka *Anna Svenonis Elfdalius*. Hon är den första i den trio, varom dessa anteckningar skulle handla.

———

Kristofer Svenonis Brunius, sedan 1579 kyrkoherde i St. Kil och sedan 1597 prost i Östersysslets kontrakt, blev 1597 änkling. År

1599 ingick han nytt äktenskap på Nors prästgård med Kristina Erlandi, dotter till Erlandus Gudmundi. Hon var född 1579. Hennes dödsår är okänt.

Han blev stamfader till ätten Broman. Superintendenten över Karlstads stift Erlandus Svenonis Broman (f. 1632, d. 1693) var hans sonson.

Hans andra hustru ovannämnda Kristina Erlandi blev stammoder för ett stort antal borgerliga och adliga släkter bland dessa Lagerlöf, Rudenschöld, v. Bahr, Kothoff, Spak, Bring, Hasselrot och Frykman. Ett av hennes barn, *Katarina Kristofori Brunius* var den andra i den förutnämnda trio, som kom att spela en icke obetydlig roll i Sunne sockenhistoria.

———

För att finna den tredje torde läsaren tillåta oss göra en visit på Kila prästgård här i Värmland hos den lärde och i flera avseenden framstående kyrkoherden m. m. Sven Amundi Faxelius (f. 1589, d. 1664) och hans maka Katarina Erlandi (f. 1604, d. 1647), dotter till Erlandus Gudmundi på Nor. I Kila kyrkliga anteckningar från den tiden kallas hon "Karin". Hon dog anno 1647.

Det var stor sorg och veklagan i familjen och socknen vid den goda Karins bortgång. Hennes begravning skedde i Kila, där hennes svågrar superintendenten Sven Elfdalius och prosten Petrus Erici Uranius talade och predikade.

Bland de gråtande anförvanterna skymta vi en ung reslig flicka den 16-åriga *Gunilla Svenonis Faxelius*, den hädangångnas dotter och den tredje av våra "Tre prästdöttrar".

———

År 1648 återvände Anna Elfdalius (f. 1621, d. 1697) till barnaårens och ungdomstidens hem på Hasselbol i Sunne socken. Hon kom då såsom maka till faderns efterträdare i Fryksdalsgället Magnus Svenonis Mariestadius (f. ?, d. 1679) eller på ren svenska "Måns Svensson från Mariestad". Hans föräldrar lära varit guld-

smeden Sven Månsson och Elin Svenske, dotter till kyrkoherden i Höreda av Linköpings stift Petrus Svenske och hans hustru Karin Bröms. Han var "en — — grundlärd man, from, saktmodig, gudfruktig, allmänt vördad och älskad". Han var utan tvivel en av 1600-talets bästa och ädlaste värmlandspräster.

I 39 år stod Anna Elfdalius vid denne mans sida. Under 31 år var hennes stora hem det tongivande i Fryksdalen. Här gästade då och då hennes släktingar, hennes far var ju superintendent över stiftet, hennes bror Bengt kyrkoherde i Köla (blev under hennes livstid superintendent) m. fl. Här gästade ofta präster och prästfruar från prosteriet, som då utgjordes av Grums, Fryksdals och Elfdals härader. Bekymrade och lidande, sjuka och fattiga sökte här tröst och lindring, råd och hjälp. Hit samlades allmoge och ståndspersoner i ämbetsangelägenheter och till överläggningar och någon gång årligen även till gästabud.

Det fordrades nog stora husmoderliga egenskaper, klokhet, takt och välvilja men framför allt något av den kärlek, vars glädje det är att tjäna och gagna, för att rätt kunna fylla en sådan livsuppgift.

Hur gick nu Anna Elfdalius i land med sin krävande uppgift? Låt oss försöka giva svar på den frågan.

"Ett äpple faller ej långt från trädet." En dotter blir oftast lik sin mor, den regeln kan med största sannolikhet tillämpas även på Anna Elfdalius. Hurudan var då hennes mor Sara Erlandi? Vi skola låta superintendenten i Göteborgs stift Ericus Erici Brunius (f. 1597, d. 1664) avgiva sitt vittnesbörd. Han höll vid Sara Erlandis begravning i Karlstads kyrka den 29 juni 1651 likpredikan med Text ur Joh. Upp. 7: 13—17. Han talar där om "att den avlidna hållit sina barn till gudsfruktan och ett dygdesamt leverne. Hon var begåvad med klokhet och förstånd och älskade av hjärtat sin man. Gud hade prytt henne i utvärtes måtto med 'deyeligh Skapnat'. Hon var god maka, moder och husmor — — —. Hon har visat sin fromhet i givmildhet mot de fattiga — — —, varom särdeles de uti Fryksdalen, där hon tjugotre år bodde, kunna vittna."

Vad tror du, käre läsare, prosten Måns tänkte, då han satt vid svärfars sida i Karlstads kyrka den 29 juni anno 1651 och lyssnade till superintendenten Brunius vackra ord om hans vördade svär-

mor? — — — Kanske tänkte han på Skriftens ord: "Många kvinnor äro dygdesamma, men du (och då log han så gott mot sin Anna) övergår dem alla".

Anna Elfdalius' söner och döttrar kallade sig Hasselbom. Sonen Sven blev assessor och adlades Hasselbom. Han blev gift med Maria Broman, dotter till superintendenten Erland Broman. Dottern Ellika (f. 1642, d. 1697) vigdes i Sunne kyrka den 3 augusti 1665 med Johannes Iser, teologie lektor i Karlstad och senare Magnus Mariestadius' efterträdare. En annan dotter Sara (f. 1647, d. 1733) firade sitt bröllop i syster Ellikas hem (Hasselbols d. v. värdinna) den 19 augusti 1683 s. s. framgår av följande anteckning: "Then 19 augustij wigthes then ehrewürthighe och höglerdhe magister Erich Frükman, kiörkioherden i Wäsehärat och then ehreborna och gudfruchtiga jungfrun, jungfru Sara Månsdoter Haselbohm her i Sunds prestegård". Vigseln förrättades av Ellikas man prosten Johannes Iser, kallad den äldre (f. 1630, d. 1689). En dotter till Sara också kallad Sara (f. 1668, d. 1697) blev genom äktenskap med Sven Vigelius (f. 1660, d. 1719) Johannes Isers efterträdare, även hon värdinna på "Sunds prestegård".

———

Under större delen av 1600-talet, var Fryksdalspastoratet delat i två sacellanier (komministraturer). Den norra omfattade Lysviks och Fryksände (då omf. nuvarande Fryksände, Lekvatten, Östmark och Vitsand) socknar med kyrkor i Lysvik och Fryksände. Den södra omfattade Sunne (däri då ingick nuv. Gräsmark) och Emterviks (omf. nuvarande Ö. och V. Emtervik) socknar med kyrkor i Sunne och Emtervik (i nuv. Ö. Emtervik). Tjänsterna voro ansedda och bättre avlönade än de flesta sådana sysslor i stiftet.

———

Under de årtionden dessa anteckningar huvudsakligen beröra innehades Lysviks—Fryksände komministerstjänsten av Haqvinus Thorstani Rudenius (d. 1697). Han var gift med Christina Falk och

ärvde med henne Berga el. del därav i Lysvik, där familjen bodde. Där föddes sonen Thorsten (f. 1661, d. 1729), som blev superintendent i Karlstad och sedan biskop i Linköping (han blev Rudenschöldarnas stamfader). Här föddes även sönerna Bengt och Sven, den förre blev statskommissarie och adlad Rudenhielm, den senare (f. 1669, d. 1728) kyrkoherde i Brunskog och vad styvare var gift fyra resor, första gången med en sunneflicka från Svineberg Anna Verner, dotter till länsman Håkan Verner, fjärde gången med prosten Daniel Lagerlöfs d. ä. dotter Maria Lagerlöf, änka efter krigsprästen Sven Carlmark (f. 1672, d. 1709).

"Fader Håka på Berga" och hans hustru "mor Kerstin" (Kristina Falk) hade även en dotter Kristina, som i sitt äktenskap med faderns efterträdare Johannes Ågren (f. 1664, d. 1730) fick dottern Maria, åt vilken i gifte med komministern i Ransäter Johan Florin (f. 1679, d. 1760) föddes dottern Märtha Johanna. Denna Märtha Johanna blev gift med professor Malmstedt (f. 1724, d. 1798), och dessa sistnämnda makars dotter Anna Maria ingick äktenskap med kommerserådet Karl Peter Lenngren (f. 1750, d. 1827).

Komministern Haqvinius Rudenius var således mormors morfar till den snillrika, kvicka och ädla skaldinnan Anna Maria Lenngren (f. 1754, d. 1817).

Svenska akademien skänkte henne sin hyllning vid en offentlig sammankomst den 20 dec. 1797, där greve G. F. Gyllenborg uppläste "Ode till Fru Lenngren". Samma akademi reste hennes minnessten på Klara kyrkogård i Stockholm, där hennes stoft vilar.

———

Sacellaniet Sunne—Emtervik innehades ungefär samtidigt av Magnus Petri Schivedius (f. 1605, d. 1674). Hans fader var bonden Per Månsson i Skived, Grava socken, en sannolikt burgen man.

Såsom nyvigd präst tjänstgjorde Schivedius som adjunkt hos prosten Kristofer Brunius i St. Kils pastorat, och sannolikt såg han här för första gången den kloka och behagliga flicka, som senare blev hans hustru, prostdottern Katarina ("Karin") Brunius (f. 16—, d. 1663).

Vid Sunne—Emterviks komministraturens ledighet efter Sven Vibelius, som 1643 tillträdde kyrkoherdebefattningen i Brunskog, söktes den av Schivedius. Skön Karin, vars mor var syster till dåvarande kyrkoherdens i Sunne hustru, torde väl givit sin Magnus erforderlig påstötning och hos vederbörande inlagt en varm rekommendation. Hur som helst — anno 1643 hade han fullmakt, den 4 augusti samma år firade han bröllop i St. Kils prästgård och i samma månad flyttade de nygifta till kronohemmanet Helgeby i Sunne, vilket då sannolikt innehades av krigsprästen Peder Jonæ Billingius.

Under vistelsen på Helgeby inköpte han Östanås och ordnade där ett hem åt sig och familjen. Den 7 februari 1651 nedbrann Heljeby och samma dag började inflyttningen till Östanås, som därefter över 100 år var sunnekomministrarnas hem (icke boställe).

Schivedius lär ha varit en from, försynt, nitisk och kunnig präst. På prästmötet 1659 var han orator. Tillsammans med sin frände Magnus Mariestadius arbetade han flitigt på ungdomens kristliga undervisning. Det var även genom deras gemensamma arbete två nya kyrkor uppfördes, i Gräsmark 1662 och i V. Emtervik 1673. Han slutade sina dagar 1674.

Och Katarina Brunius, prostdottern fr. St. Kil, hur fann hon sin tillvaro på Östanås, där frosten ofta var så svår och björnar, vargar och lodjur icke så sällan gjorde sig påminta? Om någon ställde den frågan till henne, svarade hon säkert ungefär så här: "Jag trivs gott, där Gud satt mig". Hon levde för sin man och sina barn. Hennes omtanke sträckte sig ock till unga och gamla i de trakter, som omgåvo hennes hem. Hennes ställning och personliga älskvärdhet förde henne närmare allmogen än någon annan dåtida ståndsperson i Sunne och Emtervik. Allmogen kallade henne "mor i Östanås". Hon var en god rådgivare, en villig hjälpare och kristlig tröstare. Det mor i Östanås sagt, det var nästan lika värdefullt "som om själva prosten sagt det".

När hon den 2 april 1663 hädankallades, saknades hon djupt icke blott av mannen och deras tre söner utan ock av allmogen. Hemmet på Östanås var en kulturhärd av icke ringa betydelse.

Magnus Petri Schivedius och hans hustru Katarina Brunius blevo stamföräldrar till värmlandssläkten Lagerlöf m. fl.

Sonen Petrus (f. 1648, d. 1699) blev professor och rikshistoriegraf och gifte sig med sin syssling Elisabeth Broman, dotter till superintendenten i Karlstad Erland Broman.

Sonen Erland Lagerlöf (f. 1653, d. 1713) blev professor i Lund. Han äktade där professorsdottern Anna Kristina Nordeman, syster till riksrådet Olof Nordeman adlad Nordenstråle. Deras dotter Anna Katarina (f. 1702, d. 1741) blev gift med sin kusin superintendenten över Karlstads stift Nikolaus Lagerlöf (f. 1688, d. 1769), son till prosten Daniel Lagerlöf och dennes första hustru Magdalena Hofsten (f. 1648, d. 1691) och sonson till "fader Måns" och "mor Karin i Östanås".

Sonen Daniel Lagerlöf (f. 1651, d. 1718) blev kyrkoherde i Arvika. Dennes son Andreas Lagerlöf (f. 1700, d. 1769) blev även kyrkoherde i Arvika. Hans son med första hustrun Kristina Engel Hofsten Daniel Lagerlöf (f. 1737, d. 1784) också kyrkoherde i Arvika hade med sin andra hustru Brita Seidelius (dotter till kyrkoherden i Kila Elof Seidelius och moster till Esaias Tegner) en son regementsskrivaren Daniel Lagerlöf, som i sitt äktenskap med prästdottern från Mårbacka i Ö. Emtervik Elisabeth Maria Vennervik hade sonen löjtnant Erik Gustaf Lagerlöf (f. 1819, d. 1885) far till Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf (f. 20/11 1858).

Det är således ingen saga utan rena sanningen, då författarinnan till "Mårbacka" om sin farfar säger: "Präst var han ju inte, men hans far och farfar och farfars farfar hade varit präster och samt och synnerligen varit gifta med prästdöttrar".

År 1904 tilldelade Svenska akademien sagoförtäljerskan "mor Selma på Mårbacka" sin stora medalj i guld såsom dess "gärd av uppskattning" och år 1909 det litterära nobelpriset "på grund av den ädla idealitet, den fantasiens rikedom och den framställningens självfullhet, som präglade hennes diktning".

De två fryksdalskaplanerna Haqvinius Rudenius och Magnus Petri Schivedius kunna således bland sina talrika ättlingar räkna vårt lands (hittills) två främsta författarinnor.

———————

Läsaren torde erinra sig vårt korta besök på Kila prästgård anno 1647 med anledning av prostinnan Katarina Faxelius högtidliga jordafärd. En av de sörjande anförvanterna den 16-åriga Gunnila Faxelius, den hädangångnas dotter, kallades då av antecknaren "den tredje av våra Tre prästdöttrar".

Omkring tio år har gått sedan dess, och vi återfinna Gunilla Faxelius (f. 1631, d. 1676) såsom husfru på Gylleby-Heljeby i Sunne. Hennes titel är nu majorska, två år senare överstinna, ett år därefter bär hon ett adligt namn och mot slutet av livet är hon generalska.

Hennes man är dåvarande majoren Jonas Hansson Spets, år 1660 adlad Jonas Hansson Gyllenspets till Gylleby. Han fick år 1650 Gylleby och Åmberg av drottning Kristina såsom kronans erkänsla för mod och tapperhet under trettioåriga kriget. Adelskapet erhöll han av Karl X Gustav såsom belöning för mod och tapperhet under polska kriget. Sedan kronohemmanet Heljeby eldhärjats 1651, sökte och erhöll han rätt att tillbyta sig sistnämnda hemman mot Åmberg. Gylleby-Heljeby blev säteri respekt. 1660 och 1668.

Det kan ju vara av intresse att höra, hur det såg ut på Gylleby, då Jonas Hansson Spets mottog gården. Bibliotheca Wermelandica ger följande upplysning: "Där fanns då ej ett hus eller en gärdesgård; åkern låg i linda och all äng var skogbeväxt".

Att bondpojken, som från menig soldat avancerade till general, var en mycket tapper och duglig officer, det har nog var och en som hört hans historia klart för sig, men att han under rådande krigstillstånd förstod och mäktade att under den korta tiden av sex eller sju år förvandla ett ödehemman och ett närgränsande sannolikt vanhävdat till en mönstergård, det var ett storverk, som få ha kännedom om. Då Selma Lagerlöf i sin roman Löwensköldska Ringen talar om general Löwenskölds porträtt, fäller hon detta yttrande: "Det var ett stort och grovt bondansikte, som stack upp ovanför rockkragen. Mannen på tavlan tycktes vara född att gå efter plogen i alla sina dar. Men i all sin fulhet såg han ut som en klok och pålitlig och präktig karl". De där orden skulle kanske i stort kunna sägas även om herren till Gylleby. M. G. de la Gardie karakteriserar honom så: "Gyllenspets är en trogen, tapper och vigilant" (vaksam, driftig) "officer och på den orten 'Fryksdalen' alldeles omistandes

för den kundskap han har om allt". Fernow ger honom detta vitsord: "Han var en i alla delar hederlig Herre, som icke förhof sig över sin lycka".

Det var nog en svår uppgift den unga prästdottern påtog sig, då hon slog sig ned som husfru på Gylleby—Heljeby. Utom skötseln av det stora lanthushållet och barnens vård och fostran måste hon på grund av mannens deltagande i krigen ägna godsets angelägenheter en ständig tillsyn och ledning. Såsom hög officersfru, hennes man var en tid chef för Närkes och Värmlands regemente, måste hon då och då i sitt hem mottaga lägre och högre uppvaktande militärer, ofta med fruar. Den ovanligt intelligenta ungdom, som hon såg uppväxa omkring sig i det egna hemmet, på Berga i Lysvik, på Hasselbol och i Östanås borde väl få samlas på Gylleby och där mottaga goda intryck och kärleksfull ledning.

Antecknaren tror, att Gunilla Faxelius' från far och mor, morfar och mormor nedärvda anlag och den fostran till gudsfruktan, huslighet och pliktkänsla hon åtnjutit i det goda föräldrahemmet i Kila jämte det stöd hon ägde i sina goda grannar på Hasselbol och i Östanås hjälpte henne att väl fylla sin plikt. Det växande välståndet på Gylleby under hennes livstid, torde tillräckligt bestyrka ett sådant antagande.

Gunilla Faxelius hade 5 söner och 3 döttrar. Hennes förstfödde, sonen Johan (f. 1657, d. 1676), fänrik vid Närkes och Värmlands regemente, dog i Bremen. Om det var i sammanhang med det olyckliga pommerska kriget, har antecknaren icke kunnat utröna. Sonen Peter (f. 1662, d. 1691) blev löjtnant vid nämnda regemente och faderns efterträdare på stamgården. Han firade sitt bröllop 1681 på Västsjö i Övre Ulleruds socken med Kristina Plenningsköld (f. 16—, d. 1693), änka efter sekreteraren i Göta hovrätt Erland Caméen (f. 1631, d. 1670), Anna Elfdalius' bror. Deras son Mattias (f. 1684, d. 1767) blev också löjtnant, brukspatron och innehavare av stamgården. Hans hustru Maria Eleonora Carlheim (f. 1690, d. 1769) skänkte honom 18 säger aderton barn, 11 söner och 7 döttrar. Fru Gunillas dotter Maria Gyllenspets (f. 1664, d. 1723) blev gift med översten Lars Granfeldt (f. 1651, d. 1722) till Lökene, en skicklig och modig officer, som "med stor tapperhet" deltog i de för vårt

land så betydelsefulla fältslagen vid Halmstad (1676), Lund (1676) och Landskrona (1677). Maria Gyllenspets begrovs med sin make i dennes familjegrav i St. Kils dåvarande kyrka.

Gunilla Faxelius blev stammoder till den gren av adliga ätten Gyllenspets, som utgick från stamgodset Gylleby. Hennes nyssnämnda dotter blev stammoder till adliga ätten Granfeldt från Dal.

———

Omkring 250 år har de tre prästdöttrarnas, deras mäns och andra anhörigas stoft vilat på Sunne sockens kyrkoplats, de flesta i gravar, som den tacksamma kärleken med dryga offer redde dem i den vackra, för dem dyrbara kyrka, deras vördade fader och nära anförvant Sven Elfdalius anno 1641 invigde.

Var finnas deras gravhällar och gravminnen? — — —

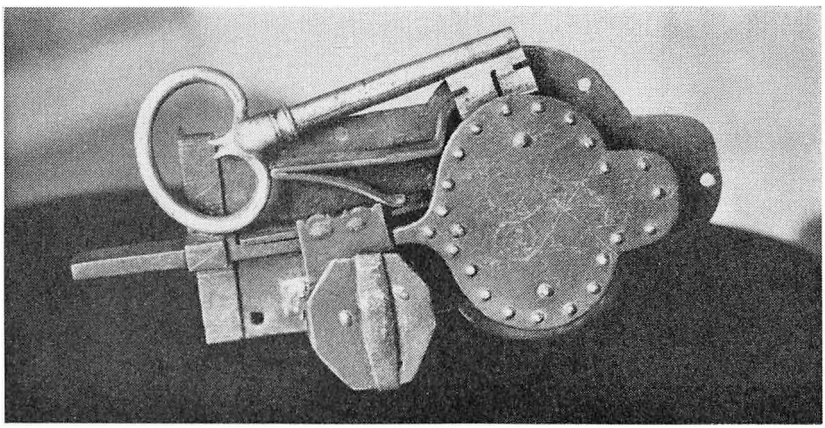

Kyrklås från n. dörren i Sunne kyrka.

Abelin, Engel 1770—1831 g. Vigelius 44
Adelheim, Ass. 87
Adelheim, Erik Adolf d. 1778 70
Adelheim, Johan Fredrik 1777—1806 (avsade sig adelskapet) 70
Adelheim, Maria Ulrika d. 1796, g. Hård af Segerstad 70
Adlersparre, Georg 82
Adolf, Fredrik 99
Agard, Carl Adolph 1785—1859 ..... 115, 152
Alldrin, Anders 1736—1794 ..... 101, 104
Alldrin, Johan Henrik f. 1775 104
Alldrin, Olof f. 1775 104
Alster, Lars 1739—1798 65
Althar, Carl Joh. 76
Anagrius, Zacharias 27, 103, 137, 138, 145, 146
Andersdotter, Ingeborg 42
Andersdotter, Maja 56
Antonsson, Bengt 1620—1799 82
Antonsson, Bengt 1774—1840 82
Antonsson, Bengt Reinh. 1758—1808 .... 82, 98, 101, 102, 105, 122, 136, 137
Antonsson, Britta Catharina f. 1758 g. Bratt 82, 101, 102, 105
Antonsson, Jan Anton f. 1757 82, 101, 102, 105, 116, 119, 122, 136, 137, 138
Antonsson, Olof 1714—1782 ..... 82, 101, 102, 109
Antonsson, Reinhold 1716—1800 82
Appelqvist, Stina g. Bergenhem 104
Arnell, Jonas 1642—1707 ..... 54, 55
Aureen, Bened. 77
Aurivillius, Elisabeth 56
Aurivillius, Hedvig g. Piscator 117
Aurivillius, Magnus 1673—1740 ..... 56, 57, 66, 67, 68, 69, 98
Aurivillius, Ulrika 1724—1804 ..... 56, 69, 98, 117, 118, 142, 144
Bellman, Carl Michael 126
Bengtsson, Johan 60, 67
Bergius, Anders 59
Bergius, Andreas 1671—1742 ..... 30, 59
Bergman, Carl 115, 135, 136, 137, 138
Bergenhem, Anders 104
Bergenhem, Daniel 1754—1827 95
Bergenhem, Haqv. 59
Bergenhem, Lisa Maja f. 1770 104
v. Bering, Elsa Catharina g. v. Wachenfelt 104, 105
Bildtsberg, Peter 88
Billingius, Peder Jonae 161

Biörkman, Johan 69
Bjur, Anna Stina 1792—1835 95
Bjur, Daniel 1789 95
Bjur, Jonas 1758—1794 94
Bjurberg, Johannes d. 1772 ..... 98, 103
Björling, Johan Henrik 84, 88
Björnson, Jöns 99
Björnsson, Oluf 42
Blomberg, Adam 86
Bondesson, Per Östmark 69
Borg från N. Borgeby 146
Borg h. Stina 146
Borgström, Britta Lovisa g. Hästesko 70, 74
Borgström, Erik 57, 70
Borgström, Erik Adolf 74
Borgström, Johan 1695—1763, adlad 43, 44, 56, 57, 63, 69, 70, 74
Borgström, Maria Ulrika 70
Brand, Matthias 99
Brant, Jonas 23, 43
Branzell, Bengt f. 1758 127
Branzell, Emanuel 1805—1888 127
Branzell, Johan, prost 1764—1833 ..... 127, 132
Bratt, Agneta Maria g. Uggla 63
Bratt, Anna Lisa f. Hiertzell 63, 69
Bratt, Catharina Charlotta f. 1762 103
Bratt, Elisabet Catharina g. Hiertzell 64, 70, 71, 104
Bratt, Elsa Maria g. Antonsson 102, 105
Bratt, Eva Christina g. Myhrman 1720—1752 ..... 43, 44
Bratt, Eva Lovisa g. Wennerstjerna 102, 105
Bratt, Gustaf Henrik f. 1784 105
Bratt, Gustaf Jonas 74
Bratt, Hedvig g. Lundstedt 63
Bratt, Helena Dorotea g. Leijel 102, 103
Bratt, Henrik Ass. —1779 ..... 88, 102, 103, 105, 109
Bratt, Jan Henrik 84, 87
Bratt, Jonas 1683—1737 ..... 44, 60, 62, 63, 70
Bratt, Jonas 1747— 87
Bratt, Jonas f. 1767 103
Bratt, Lena Cajsa 88
Bratt, Lisa Kajsa 43, 74
Bratt, Lovisa Ulrika 88
Bratt, Nils Svensson, adlad 1456 62
Bratt, Sofia Gustafa f. 1769 103

Brink, Britta Cathrina 88
Brink, Jonas 1711—1767 ..... 79, 82, 83, 88, 93
Broman, Ellika 1642—1697 159
Broman, Elisabeth g. Lagerlöf 162
Broman, Erlandus Svenonis, superint. 1632—1693 ..... 157, 159, 162
Broman, Maria g. Hasselblom 159
Brunius, Catharina död 1663 ..... 27, 28, 38, 157, 160, 161
Brunius, Ericus Erici, superint. 1597—1664 158
Brunius, Kristoffer Svenonis 156, 160
Brunmark, Greta g. Sundelin 104
Bröms, Ingemund 78
Bröms, Karin 158
Bängtson, Oluf 50
Böngren, Eva Elisabeth 87
Böngren, Nils 87
Börjesson, Nils i Rud 112
Böök, klåckjiutaren 54, 56

Camén, Anna 28, 51
Camén, Sara 1670—1745 g. Vigelius 51, 81
Caméen, Benedictus Svenonis 1635—1704 ..... 23, 27, 28, 47, 51, 77
Caméen, Erland, hovr.-sekr. 1631—1670 ..... 51, 164
Caméen, Sven 1667—1729 28
Carl XI 39, 45, 47
Carl XII 57, 58, 62
Carl, hertig, sedermera Konung Carl XIII 26
Carlberg, Eva Charlotta 1760—1820 g. Bergenhem 95
Carlberg, Johan Daniel 91, 94
Carlberg, Johanna 144
Carlheim, Maria Eleonora g. Gyllenspets 1690—1769 36, 55, 59, 64, 71, 108, 164
Carlmark, Sven 1672—1709 160
Carlsten, Adolf Fredrik 88
Carlsten, Torsten 88
Catharina af Ryssland 39
Cederholm, Maja Stina 56
Chenon, Dionysius 1676—1740 87
Chenon, Lena Cajsa g. Bratt 87, 88, 103
Chenon, Leonard Johan 88
Chenon, Lisa Engel 88
Christian från Norge 65
Clareen, Peter 83

Damgren, Christina 101
Duse, Ottiliana Albertina g. v. Wachenfeldt 1754—1799 109

v. Eckstedt, Bengt, Assessor 1723—1794 ..... 95, 124, 142
Edgren, Adolf Fredrik 1801—1840 127
Edgren, Erik 1767—1818 127
Edgren, Ida Alexia Elisabet 1829—1909 g. v. Sydow 127
Edström, Nic. 55
Egelström, Elsa Lisa 87
Ek, Helena Ulrika 1789—1826 g. Kjellberg 133
Ekeblad, Märta Svensson 39
Ekebom, Gustavus 1617—1682 34
Ekelund, Christina Margareta 1794 g. Lindblad 101, 103, 127
Ekelund, kom:r Jonas 1712—1784 ..... 63, 69, 73, 101, 104, 108, 109
Ekelund, Sofia g. Hallsten 102, 106
Eklund, J. A. biskop 115
Ekman, Anders 100
Ekman, Anna Helena g. Bjur f. 1765 94
Ekman, Daniel Laurentir 1730—1795 ..... 85, 91, 94
Ekman, Eva Lovisa g. Fryxell 100, 117
Ekman, Petrus 1708—1777 ..... 59, 94, 112
Eldh, Carl 23
Elfdalius, Anna 1621—1697 ..... 28, 29, 38, 156, 157, 158, 159, 164
Elfdalius, Bengt 158
Elfdalius, Daniel 1625— 156
Elfdalius, Sven 1588—1666 ..... 23, 24, 32, 34, 35, 51, 59, 156, 157, 165
Eliasdotter, Karin 134
Elofsdotter, Margareta 30
Elofsson, Håkan i S. Åmberg 123
Elofsson, Olof, Ransby 77, 78
Enberg, Olof 1690—1750 ..... 66, 75
Engholm, Axel, brukspatr. d. 1800 133
Engholm, Jonas 126
Engholm, Margareta Ulrika 1756—1821 g. A. F. Kjellin 126, 145
Eriksson, Jöns —1879 82
Erlandi, Catharina 1604—1647 g. Faxelius 30, 157
Erlandi, Gunilla 31
Erlandi, Kristina g. Brunius 157
Erlandi, Sara 1598—1651 ..... 27, 28, 51, 156, 158
Eurén, Erik 1722—1793 69
Eurén, M. 99
Eurenius, Margareta Lovisa 108
Eurenius, Maria Christina 108
Elowson, Gullbrand 1835—1908 ..... 31, 104

Faber, Peter 1709—1768 ..... 60, 67, 92, 108, 115
Falk, Christina d. 1700 g. Ågren 27, 28, 159, 160

Falk, Gustaf Magnus 87
Faxell, Erland 1696—1754 ..... 67, 68
Faxelius, Gunilla Svenonis 1631—1676 g. Gyllenspets 30, 31, 38, 61, 157, 163 165
Faxelius, Katrina 163
Faxelius, Sven Amundi 1589—1664 ..... 30, 157
Fernell, Lisa 56
Fernow, E. 14, 17, 45, 51, 85, 112, 164
Florin, Johan 1679—1760 160
Florin, Märta Johanna g. Malmstedt 160
Forsell, Anna Gustafva g. Branzell 127
Fredsberg, Anders 60
Friberg, Elisabeth Maria 1744—1821 128
Friberg, Haqvin 128
Frychius, Johan Magnus 1768—1841 99
Frychius, Magnus 1729—1811 ..... 99, 100
Fryckia, Maria 30, 55, 59
Frykblom, Petrus Nilsson 1759—1800 ..... 98, 132, 138, 144, 145, 146
Frykman, Erik Jonsson 1652—1720 ..... 35, 39
Frykman, Erik 159
Frykman, Magnus 1698—1765 30
Frykman, Sara Månsdotter 1647—1733 ..... 35, 39, 157
Frykner, Maria 44
Frykner, Maria g. Öhman 30, 44, 59, 60
Frykner, Sara 30
Frykner, Sven 1670—1734 ..... 30, 43, 60
Fryksell, Elof 1664—1754 ..... 43, 55, 61, 62, 97
Frykstedt, Jonas, präst 144, 145
Fryksten, Nils 144
Frykström, Erik 144
Fryxell, Anders 1795—1881 ..... 13, 14, 23, 43, 100, 117, 126, 142, 145, 151
Fryxell, Anna Lisa 1761—1837 g. Frykholm 98, 132, 139 144 145
Fryxell, Axel 1765 ..... 43, 98, 117
Fryxell, Carl 1758—1767 98
Fryxell, Elof 1752—1767 97
Fryxell, Eva, Mathilda, Louise 155
Fryxell, Fredrik 1725—1805 117
Fryxell, Hedvig 1763—1837 98
Fryxell, Helena 1749—1841 ..... 98, 102, 104, 139
Fryxell, Johan 1712—1786 .. 43, 55, 56, 78, 85, 97, 98, 99 100, 101, 103, 107 108, 110, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 132, 139, 142, 144, 146
Fryxell, Magnus 1751—1811 ..... 98, 100, 117, 145

Fryxell, Matthias 1751 ..... 98, 100, 117 124
Fryxell, Olof 55, 56
Fryxell, Olof 100, 126
Fryxell, Svante 69
Fryxell, Sven 55, 56

de la Gardie, Magnus Gabr. 163
Gefwert, Claes 93
Genberg, Jonas, prost 108
Genberg, Maria Catharina 108
Germundz son, Pether 79
Gertner, direktör 135
Granfeldt, Lars, överste 1651—1722 ..... 31, 164
Grimberg, Carl 123
Grotta, Sven 79
Grotte, Bengta 39
Gråberg, Georg Patrik 60
Gudmundi, Erlandus 1544—1630 ..... 27, 30, 59, 73, 155, 156, 157
Gunnar i Åhros 37
Gustaf III 85. 112. 123, 124, 125, 126, 142
Gustafsson, Per Skäggegård 86
Gustavi, Benedictus 81
Gyllenborg, G. F., greve 160
Gyllenspets, Johan, fänrik, 1657—1676 164
Gyllenspets, Jonas 1760—1821 107
Gyllenspets, Jonas Hansson 1609—1679 .. 30, 31, 34, 38, 51, 54, 61, 108, 163
Gyllenspets, Maria 1664—1723 g. Granfeldt 31, 164, 165
Gyllenspets, Matthias 1725—1825 ..... 108, 130, 136
Gyllenspets, Per Gustaf 1715—1765 ..... 87, 88, 107, 108
Gyllenspetz, Anna Elisabet 1729—1805 105
Gyllenspetz, Anna Maria 1770—1815 103
Gyllenspetz, Carl 1660— 38
Gyllenspetz, Carl 1666— 38
Gyllenspetz, Carl Johan 87
Gyllenspetz, Christina 87
Gyllenspetz, Elisabet 1665— 38
Gyllenspetz, Gunilla f. Faxelius 1631—1676 ..... 38, 95, 163
Gyllenspetz, Jonas 1682—1737 ..... 31, 61, 62
Gyllenspetz, Maria Eleonora g. Hervegh 60, 64, 74
Gyllenspetz, Maria Lovisa Sofia 1825—1892 ..... 31, 104
Gyllenspetz, Mathias, löjtn., 1684—1767 31, 55, 56, 64, 69, 73, 103, 107, 108 164
Gyllenspetz, Mathias 1748—1821 ..... 104, 105, 107
Gyllenspetz, Mathias 1794—1839 104

Gyllenspetz, Matthias f. 1769 103
Gyllenspetz, Otto Magnus 1776—1820 ..... 98, 103, 105, 122
Gyllenspetz, Otto Magnus 1738—1809 ..... 64, 103, 105, 136
Gyllenspetz, Peter, löjtn., 1662—1691 ..... 31, 164

Hagström, Oskar 86
Hallenius, Christina Gustafva 1759—1842 g. Sandelin 105, 143
Hallenius, Engelbrekt 1700—1767 106
Haller, Christian 32, 61, 66
Hamilton, Joh. Abr. 85
Hammarin, Joh. 59, 71, 79, 97, 125, 127, 128, 129
Hamnerin, Nils 1751—1806 71
Hamnerin, Per 1712—1766 71
Hans i Skål 39
Haraldus Johannis 39
Hasselbom, Ellika 1642—1697 ..... 29, 42, 51, 59
Hasselbom, Gabriel Månsson 36
Hasselbom, Sara 1647—1733 ..... 29, 35, 39, 159
Hasselbom, Sven, Ass. 159
Haqvinus, Arvidus 39
Hedén, Laurentius 1706—1743 64
Hedén, Magnus Laurentii 1758—1793 ..... 64, 128, 144
Hedén, Märta Cajsa 1775—1823 g. Sundin 128
Hedén, Sara g. Frykstedt 144
Hemmingsson, Lars 99
Henriksson, John 86
Hervegh, Adolf 102
Hervegh, Anna Christina 74, 105
Hervegh, Anna Stina 105
Hervegh, Anna Stina g. Sundling 133
Hervegh, Carl Henrik 48, 61, 64, 70, 74
Hervegh, Christina Catharina g. v. Echstedt 1718—1780 ..... 95, 124
Hervegh, Daniel 1720—1787 ..... 70, 71, 112
Hervegh, Eva, g. Bratt 1697—1725 ..... 63, 70
Hervegh, Gust. Henrici 1686—1721 70
Hervegh, Leonard Henriksson 95
Hervegh, Märtha 87
Hesselgren, Anna Cajsa g. Brink 79, 88
Hesselgren, Anna Catharina 29, 82, 84
Hesselgren, Britta Maria g. Antonsson 79, 82, 101, 105
Hesselgren, Catharina, g. Morell 29, 75, 114
Hesselgren, Elisabet g. Lyselius 114
Hesselgren, Lars 1686—1755 ..... 29, 75, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 88, 90, 108
Hesselgren, Margareta Christina 79, 82, 89

Hesselgren, Nils d. 1700 ..... 29, 82
Hierta, Sofia Lovisa g. Sandelin 1791— 102
Hiertzell, Anna Elisabet, g. Bratt 61, 63, 71
Hiertzell, Anna Fredrika 70
Hiertzell, Britta Johanna g. v. Kothen 70, 104
Hiertzell, Eva Elisabeth 70, 74
Hiertzell, Gustaf Jonas 70, 74
Hiertzell, Johan Henrik 64, 69, 70, 74, 104
Hindrichson, Mickel i S. Rögdåsen 100
Hofsten, Magdalena 1648—1691 g. Lagerlöf 162
Hofsten, Kristina Engel 162
Hofstenia, Magdalena 28
Hollsten, Cajsa f. 1820 106
Hollsten, Claes 1754—1809 ..... 102, 106
Hollsten, Elias 1785—1826 106
Hollsten, Jonas 1783 106
Hoof, Catharina Charlotta 1702—1784 g. Sundling 105
Horner, Gerhard 113
Hult, Cajsa g. Hallsten f. 1787 106
Hvalström, Gabriel 1701—1742 43, 56, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 71, 72, 92, 108
Hvalström, Sara Elisabeth 71
Håkansson, Oluf i Vennervijka 50
Hård af Segerstad, Gustaf 70
Hästesko, Carl 70
Högvall, Jonas, prost i Nor, 1662—1729 91
Högvall, Sofia Charlotta änkeprostinna g. Kjellin 91, 127, 143

Ingemarsson, Olof i Råmyren 93
Iser, Britta-Stina f. 1739 g. Eurén 69
Iser, Elisabeth 1720— 59
Iser, Ellika 1642—1697 f. Hasselbom 51
Iser, Helena 1717—1755, g. Hvalström 56, 59, 62, 63, 69, 71, 72
Iser, Johannes 1582—1669 39
Iser, Johannes d. ä. 1630—1689 .. 29, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 51, 57, 59, 108 156, 159
Iser, Johannes d. y. 1672—1737 ..... 39, 51, 56, 59, 60, 61, 62, 108
Iser, Kirstin 43
Iser Maja 56
Iser, Margareta (Greta) 59, 73
Iser, Mathias 1645—1725 ..... 39, 62, 71
Iser, Mats 59
Iser, Sara 1647—1733, g. Frykman 159
Iser, Sara 1668—1697, g. Vigelius 39, 42, 51, 59, 97, 159
Iserhjelm, Carl Olof 1681—1748 62

Jansson, Lorentz, Askierby 24
Jansson, Olof i Ransbytorp 86
Jansson, Pär i Solberg 86
Jansdoter, Sigrin 24
Johansson, Johan 88
Jonae, Petrus 21, 22, 35, 51, 140
Jonaeus, Erik 65
Jonsdotter, Carin 99
Jonsson, Måns 33
Jönsson, A. 114
Jönsson-Fons, Olof Stensjön 144
Jönsson, Olof i Askerud 93
Jönsson, Olof i S. Soneby 61
Jönsson, Peder, klåckare 30, 38, 44, 60, 103

Kaarberg, Britta, g. Hasselgren 78, 79, 91, 93
Kaarberg, Lars 1650—1728 78
Karl, Hertig, Karl IX 155
Karl X Gustav 163
Kenicius, Petrus, ärkebiskop 106
von Kicssel, Magnus Adolf, g. m. Sara Beata f. 1703 ..... 43, 81
Barn: Lotta Katarina, Anna, Brita Beata, Jonas, Ulrika, Magnus 43
Kihlman, Britta, g. Nornberg 128
Kiulander, Olof 76, 86, 100, 112
Kjellberg, Anders 1781—1844, prost 132, 133
Kjellberg, Anna Greta 1751—1799, g. Lars Sundén 128
Kjellgren, Johan 76, 78, 79
Kjellin, Adolf Fredrik 1750—1819 .... 13, 54, 76, 91, 95, 100, 113, 124, 125 126, 127, 132, 133, 135, 143, 145
Kjellin, Anna Charlotta 1781—1825, g. Branzell 127, 133, 145
Kjellin, Anna Margaretha, g. Carlberg 91, 94, 95, 144
Kjellin, Brynolf 13
Kjellin, Erik f. 1739 91
Kjellin, Erik 1698—1759 ..... 13, 54, 91, 93, 95, 108, 124
Kjellin, Erik Adolf 1783—1835 ..... 127, 144
Kjellin, Helge 18, 20, 24
Kjellin, Petrus 1662—1720 ..... 54, 55
Kjellin, Sara Maria, g. Ekman 91, 94
Kjellin, Ulrika 1781—1810, g. Edgren 127, 145
Klockar-Anders 64
Knidstedt, Jan Niklas 1776—1809 ..... 132, 133
Knutsson, Karl, konung 62
von Kothen, Otto Wilhelm 104
Kristina, Drottning 163

Lagerlöf, Andreas 1700—1769 162
Lagerlöf, Anna Katarina 1702—1741, g. Lagerlöf 162
Lagerlöf, Catharina 30
Lagerlöf, Daniel 162
Lagerlöf, Daniel 1651—1718 ..... 28, 160, 162
Lagerlöf, Daniel 1737—1784 162
Lagerlöf, Daniel 1776—1852 162
Lagerlöf, Erik Gustaf, löjtn., 1819—1885 162
Lagerlöf, Erland, profess., 1653—1713 162
Lagerlöf, Maria, g. Rudeen 160
Lagerlöf, Nikolaus (Nils) 1688—1769 ..... 28, 57, 83, 98, 112, 162
Lagerlöf, Petrus, professor, 1648—1699 ..... 28, 162
Lagerlöf, Selma 1858—1940 ..... 28, 29, 98, 115, 162, 163
Lanner, Magnus 85, 95
Larsson, Anders i Sörmark 100
Larsson, Casper 56
Larsson, Casper, fänrik 109
Laurell, Emanuel 45
Laurentzon, Laurentz 94
Leijel, Lars Fredrik 102
Lenngren, Karl Peter 1750—1827 160
Lidström, Gabriel 88
Lidström, J. 65, 104
Lidström, Jan Jonas 102, 104
Lind, Christina 1736—, g. Söderman 108
Lindblad, Brita Stina f. 1775 103
Lindblad, Greta Sofia f. 1787 103
Lindblad, Lisa Cajsa 1770—1773 103
Lindblad, Lisa Cajsa f. 1774 103
Lindblad, Matthias 1772—1773 103
Lindblad, Matthias f. 1784 103
Lindblad, Nils Nicolaus Gunnari 1741—1794 ..... 101, 103, 122, 127
Lindbohm, Hindr. 88
Lindgren, Christina, g. Faber 1707—1782 ..... 60, 108
Lindsfelt, Jan Samuel 1756—1828 104
Lindstedt, Erik, fänrik 105
Lundell, Sara Maria 101
Lundstedt, Gustaf 63
Luther, Martin 35
Lyselius, Erik 98
Lyselius, Erik 1720—1798 ..... 98, 112, 113, 114
Lyselius, Maja Kajsa, g. Wennervik 98
Lönholm, Anna, g. Engholm, 1754—1817 126

Löwenhielm, Sofia Maria 1804—1866, g. Gyllenspetz 104
Löwensköldska Ringen 54, 163
Magnusson, Jan 22
Magnusson, Magna 115
Malmstedt, prof., 1724—1798 160
Malmstedt, Anna Maria, g. Lenngren 160
Mariestadius, Magnus Svenonis 1615—1679 (Se Svensson, Magnus) 33, 157 158, 159, 161
Mathson, Olof i Mellmark 100
Mattsson, Lindorm (Läma) 62
Mattskål-Mascoll, Brynolf 1592—1674 ..... 29, 75
Mellman, från Persbytorpet 146
Mellman, h. Kerstin 146
Meyer, Johan 32, 33
Milander, Cari 56
Moberg, Erik Bryngelson 1699—1758 109
Morell, Nils 88
Morell, Olof 1682—1755 ..... 29, 67, 114, 115
Myhrman, Anna Maria Gustafva 1785—1853, g. Es. Tegnér 44
Myhrman, Christoffer 1712—1775 ..... 43, 44
Myhrman, Olof 43
Myrin, Claes 113
Måns i Soneby 38
Månsdotter, Ellika 39
Månsson, Nils i Tväråna 100
Månsson, Per Bonde i Skived 160
Månsson, Sven 158
Nackrei, Elisabet 82
Neüman, Chatarina Sofia, g. Gyllenspetz 103, 105
Nicolai, Benedictus 81
Nieliss, Beronis 81
Nikolai, Jonas 22, 140
Nils i Brårudh 37
Nils i Tåsberg 38
Nilsdotter, Maria, g. A. Vigelius 60, 73, 103
Nilsson, Jon i Långerud 100
Nilsson, Olof Bryggegården 93
Nilsson, Olof i Sörmark 100
Nordberg, Erlandus 1685—1731 73
Nordberg, Sara Maria 73
Nordenson, Johan 53
Nordenstråle, Olof 162
Nordeman, Anna Kristina, g. Lagerlöf 162

Nordmann, Petrus ... 127
Noreen, Adolf Gotthard ... 155
Noreen, Axel ... 61
Noreen, Claes Leonard ... 88
Noreen, Elisabet 1706—1776 ... 133
Noreen, Erik ... 156
Norelius, Erlandus 1641—1697 ... 59, 155
Norenius, Britta Beata, g. Iser 1692—1746 ... 59
Norling, C. A. ... 65
Nornberg, Britta Stina, g. Petter Sundén ... 128
Nornberg, Erik 1725—1796 ... 128
von Numers, Margareta 1694—1781 ... 56, 98
Nyquist, Christina ... 88
Nyqvist, Greta ... 73, 88
Nyqvist, Sara Catharina ... 88
Oldensköld, Bengt 1769—1818 ... 132, 133
Olofsson, Jon, Gullsby ... 86
Olsson, Arvid ... 99
Olsson, Bengt, klockare ... 56
Olsson, Lars ... 113
Olsson, Lars Björskotorp 1778—1854 ... 128
Olsson, Nils V. Ä. ... 65
Olsson, Olof i Prästbol ... 112
Olufsdotter, Britta ... 82
Olufsson, Erick i Tåsberg ... 49
Oscar I ... 65
Pafvelson, Oluf ... 24
Pelle i Uddheden ... 68
Persson, Jöns ... 69
Persson, Nils i S. Borgeby ... 123
Persson, Nils, Åsegård ... 86
Persson, Pehr, Häradsdom. ... 99
Petraeus, Pehr ... 76, 99
Petraeus, Zacharias ... 56
Pihlgren, Anders 1779—1828 ... 132, 133
Piscator, Agneta Beata ... 82
Piscator, Andreas 1659—1749 ... 54, 55, 77
Piscator, Andreas 1752—1801 ... 98, 117
Piscator, Anna Lisa d. 1759 ... 82, 101
Piscator, Bengt 1693—1776 ... 67, 68
Piscator, Bengt Reinhold 1785—1849 ... 132, 134, 148
Piscator, Olaus ... 77
Plenningsköld, Kristina d. 1693 ... 31, 43, 164

Pärsson, Pär ... 99
Raffn, Olavi ... 81
Raklitz, Anna Maria 1752—1833 ... 98
Rallo-Britta i Berg ... 65
von Rappolt, Bengt Gustaf ... 88
Ravingius, Paul d. 1673 ... 39
Reinholdson, Anton ... 82
Reinholdsson, Christina Catharina ... 87
Reinholdsson, Jan Reinhold ... 87
Reinholdsson, Margaretha Lovisa ... 87
Reinholdsson, Olof ... 87
Reinholdsson, Reinhold ... 87
Remmer, Sara ... 69
Rhizell, Fredrik, f. 1745 ... 107
Risell, Margaretha ... 29
Rolander, Anders 1689—1762 ... 88
Roman, Anders Persson ... 34
Roman, Anna ... 34
Roman, Maria ... 34
Roos, Christina Magdalena 1719—1784, g. Adelheim ... 70
Rudberg, Cajsa, g. Lidström ... 102, 104
Rudberg, Maria, g. Noreen ... 88
Rudeen, Haqvin 1699—1752 ... 33, 40, 67, 68
Rudeen, Lisa, g. Ågren ... 114
Rudeen, Petter ... 56, 67, 114
Rudén, Bengt, adlad Rudenhielm ... 160
Rudén, Christina, g. Ågren ... 44
Rudén, Sven 1669—1728 ... 28, 160
Rudén, Torsten 1661—1729 ... 28, 35, 160
Rudenius, Håkan Haqvinius d. 1697 ... 29, 33, 44, 114, 159, 160, 162
Ruus, Anna Gertrud 1743—1827 ... 99
Sahlin, Peter ... 88
Sandelin, Britta Cajsa 1799 ... 105
Sandelin, Christina Gustafva, f. Hallenius ... 102
Sandelin, Jan 1749—1824 ... 105, 122, 136, 137, 143
Sandelin, Jan 1782 ... 105
Sandelin, Johanna Gustafva 1780 ... 105
Sandelin, Elisabet 1787 ... 105
Sandelin, Gustaf Adolf 1783 ... 102, 105
Sandelin, Hedvig Charlotta 1790 ... 105
Sandelin, Lovisa Fredrika 1789 ... 105, 143
Sandelin, Martin Filip 1784 ... 105
Sandelin, Mauritz 1786 ... 105

Sandelin, Sofia 1792 105
Sandelin, Stina Maja 1778 105
Sandelin, Thure 1779 105
Schröder, Jöran 85
Schröderheim, Elis 1747—1795 ..... 124, 125, 126, 144
Schröderheim, Herman, biskop, 1749—1802 ..... 124, 144
Schivedius, Magnus Petri 1605—1674 .. 27, 29, 30, 38, 83, 101, 160, 161, 162
Schullström, Isak 22, 65, 66
Seidelius, Brita, g. Lagerlöf 162
Seidelius, Elof 162
Setterqvist i Örebro 86
Siggasson, Sone 81
Sigge i Skara 79
Sigrin i Småris 43
Silfverstolpe 29, 75
Sjöholm, Carl Peter 65, 103
Skapegård, Magnus 56
Skröder, Anna Maj, g. Gyllenspetz 1730—1769 ..... 87, 107
Staffan från Lekvattnet 65
Stake, Isak 86
Stecksenius, Nicolaus 99
Sundberg, Anton Niklas 1818—1900 ..... 43, 107
Sundberg, Sven f. 1786 106
Sundberg, Sven Johansson f. 1726 106
Sundelin, Johan f. 1775 104
Sundelin, Sven 101, 104
Sundelin, Sven Fredrik f. 1777 104
Sundén, Anna Maria 1779 128
Sundén, Cajsa 1785—1868 ..... 128, 129
Sundén, Johanna 1778 128
Sundén, Lars 1739—1809 ..... 127, 128
Sundén, Lars 1791 129
Sundén, Petter 1774—1824 ..... 127, 128, 131, 132
Sundén, Stina 1782 128
Sundgren, Charlotta Christina f. Knöppel 1775 129
Sundling, Anna Lisa f. 1780 ..... 105, 133
Sundling, Jan (Johan) 1735—1794 ..... 105, 122, 133
Sundling, Erik 1696—1787 105
Sundling, Ulrika, g. Hervegh 102
Svebilies, Olof 45, 55
Svedberg, Jesper 45
Svenske, Elin 158
Svenske, Petrus 158

Svensdotter, Ingeborg 61
Svensson, Magnus 1615—1679 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 51
Svensson-Sundberg, Jonas 106
Svinhufvud, Johan Magnus 1705—1754 70
von Sydow, Johan Fredrik 1826—1885 127
von Sydow, Ernst Fredrik Nikolaus 1859—1930 127
Svänsdoter, Christin 24
Söderman, Anders 1736—1783 ..... 108, 109, 115, 119, 120
Sörström, Ändreas, prost 107
Sörström, Andrietta 1759—1795, g. Gyllenspetz 107
Sörström, Anna Lovisa 1750, g. Rhizell 107
Sörström, Jonas 1760—1821 108
Sörström, Jonas 1797—1842 108

Tabeller 58, 72, 74, 75, 89, 90, 95, 97, 147, 148 149, 150, 151, 152, 153
Tegnér, Anna Maria Gustafva, f. Myhrman, 1785—1853 44
Tegnér, Esaias 44, 162
Thermander, Andreas d. 1658 ..... 27, 29
Thingelholm, Abr. 1725—1762 89
Thingelholm, Andreas 1688—1758 89
Thorstensson, Alexandri 81
Tilas, Sara Elisabeth 70
Törne, Margaretha, g. Högvall 91

Uggla, Gustaf 63
Uggla, Helena Catharina, g. Sörström 107
Uggla, J. G. 112
Ullberg, Ellika 55
Ullholm, Jonas 73, 83, 99
Ullman, Gustaf 73
Ullman, Magnus 1762—1826 73
Ullman, Magnus 1798—1842 73
Ullman, Uddo 1712—1781 ..... 71, 72, 73, 74
Ullman, Uddo Lechard f. 1837 73
Uranius, Petrus Erici 157
v. Utfall, Anna Lucretia 1735—1771 108
v. Utfall, Peter 109

Vermelin, Johannes 1714—1778 69
Victorius, Laurentius 35
Vigelius, Anders Bengtsson 1710—1771 ..... 44, 45, 60, 73, 92, 93, 109
Vigelius, Bengt Olsson 1670—1736 ..... 30, 44, 60
Vigelius, Helena 1691—1771 ..... 43, 55, 97, 103
Vigelius, Hilda, g. Laurell 45
Vigelius, Jenny, g. Ödman 44

Vigelius, John Gabriel 1743—1790 ..... 60, 73, 103, 109, 145
Vigelius, Olof Bengtsson 1705—1758 ..... 44, 57, 58, 77, 81, 84
Vigelius, Sara, g. Vigelius 42, 51
Vigelius, Sara Berta, g. v. Kiessel 42, 43, 81
Vigelius, Stina f. 1770 ..... 103, 109, 145
Vigelius, Sven 1660—1719 ..... 42, 44, 58, 77, 159
Vigelius, Sven 1756—1821 .... 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 55, 57, 58, 77 81, 84, 97, 108

Wallbom, Olavus 1708—1764 101
Wallbom, Stina Maria, g. Alldrin 101, 104
Wallmo, Cajsa Greta, g. Lars Sundén 128
v. Wachenfeldt, Catharina Andrietta f. 1779 104
v. Wachenfeldt, David 1732—1793 ..... 104, 108, 139
v. Wachenfeldt, fru Ottiliana Albertina f. Duse 104, 109
v. Wachenfeldt, Paul Anders 1738—1797 ..... 102, 104, 105
Wallencrona, Christina Maria 88
Wallencrona, Henrik 104
Wallencrona, Olof Lorentz 88
Wallencrona, Tomas 88
Wallvik, Elsa 87
Wallvik, Jöns 87
Warling, Hattmakare 106
Wennerstjerna, Catharina d. 1854 ..... 102, 105
Wennerstjerna, Hans Carl 1737—1802 102
Wennervik, Elisabeth Maria, g. Lagerlöf 98, 162
Wennervik, Erik d. ä. 1747—1801 98
Wennervik, Lisa Maja, g. Lagerlöf 98
Werner, Abelona 56, 67, 114
Werner, Anna 160
Werner, Håkan, länsm. 160
Westholm, Erik 104, 122
Wibelius, Sven 161
Widing, fru 133
Widmark, Conrad 1762—1809 98

Ågren, Jan 1741—1824 (Johan Gustafsson Å.) 113, 114, 127
Ågren, Johannes 1664—1730 ..... 44, 160
Ågren, Gustaf 114

Ödman, Nils Petter 45
Öhman, Anna Maria 60, 69
Öhman, Christina, g. Fredsberg 60, 88
Öhman, Elisabeth —1800 ..... 60, 69, 88, 109
Öhman, Erik 1644—1724 ..... 29, 39, 44, 59, 60, 101, 108

Öhman, Magnus Eriksson 1676—1741 ..... 30, 55, 59, 60, 64, 67, 69, 108
Öhman, Maria, g. Biörkman 60, 69
Öhman, Sofia, g. Gråberg 60
Örtensten, Klockare 135, 136, 137
Östling, Engelbert 1807—1870 104

Förord:
Vitalis Svensson

Ur innehållet

MANNEN OCH GÄRNINGEN

Bohlåsen eller Ransjöskog 14, 15
Församlingen under katolska tiden ..... 17—22
Sundsbron 14, 92
Minnen från träkyrkans tid ..... 18—22
Stavkyrka 17
Första stenkyrkan 23
Stappersbacken 24
Sven Elfdalius medhjälpare 27
Klockare 30
Gyllenspetzarnas ättefader 30, 31
Gräsmarks kyrka 20, 32, 48, 61, 64, 65
Lysviks kyrka 32
V. Ämterviks kyrka 33, 34
Sunne kyrkas inre 34
Tornspira 41
Bröllop hos Peder Klockare 44
Ny katekes m. m. 45
Befolkningsökning 45
Storhetstidens kyrka 46
Ur kyrkolivet. Sex män 49

År 1697 50
Gravar i Sunne kyrka 51, 53, 54, 59, 90
Sällsamman händelser. Kyrkobrand 1699 52
Kyrkklockor 53, 56, 57, 58, 68, 84
Återuppbyggnad 54
Fryxellska släkten 55
Sven Vigelius' tjänstetid 57
Ekonomiska förhållanden 57
Morgongåvor 58, 60, 61, 64, 83, 87, 88, 101
Iser d. y. 59
E. Öhman 59
Gåvor till kyrkan. Morgongåvor 60, 61
Karolinen Gyllenspetz 61
Bratt på Rottneros 62
Helene Iser och Gabriel Hvalström 62
Bröllop på Rottneros 63
Gräsmarks kyrka inviges 64
Sunne kyrka. G. Hvalström installeras 66
Protokoll från superintendent Aurivillius' besök i Gräsmark 68
Hvalströms barn 69
M. Öhman 69
Assessor Johan Borgström-Adelheim på Rottneros 69
Krigskommissarie J. H. Hiertzell och maka f. Bratt 69
Vigda, födda och döda 1737—43 72
Hög dödl.-procent 72
Dopnamn 72
Ullman 73
100-åringar 74, 75, 90, 96, 97, 107, 109
Hesselgren-Silfverstolpe 75
Fryksände kyrka 75
Trolldom i By pastorat 78
Bytesbrevet av den 25 maj 1435 80
Kiessel innehar Kolsvik och Giersby 81
Antonssons Sundsberg 82
Visitation av superintendent Nils Lagerlöf 1751 83
Ny kyrkklocka. Ljusstakar 84, 85
Lysviks kyrka 85
Ståndspersoner på 1740- o. 1750-talen 87
Vigda, födda, döda 1749—1758 89
E. Kjellin tillträder 1758 91
Prästen och klockaren ..... 92—94
E. Kjellins barn 95
Tabeller över födda och döda 1759—1788 ..... 95, 96

Johan Fryxell 1712—1786 97
Östmarks kyrka färdig 1765 99
Ståndspersoner under J. Fryxells tid 101
Döda 1763 ff. ..... 107—110
Rotar el. sexmansläggar 110
Ö. Emterviks kyrka brinner ner 112
Stenkyrka 1797—98. Klockor 112
Organister 115
Johan Fryxell avlider 1786 116
Prostinnan Ulrika Aurivillius donation 118
Fragment ur sockenstämsprotokollen 1781—87. Husbehovsbränning 119
Adolf Fredrik Kjellin 124
Elis Schröderheim 126
Sunnekomministrar under prosten Kjellins tjänstetid 127
Cajsa Sundén 128
Hur komministern avlönades ..... 129 ff.
Kjellins pastorsadjunkter 132
Piscator, själasörjare åt dödsdömda Karin Eliasdotter från Svinebergssätter 134
Sockenstämma för att återbesätta ledigbliven organistsyssla ..... 128 ff.
Visit i prästgården vid "Sundet" vid slutet av 1700-talet ..... 140 ff.
Födda, döda 1789—1798 147
Halvseklet 1749—1798 ..... 147, 148
Hundraårsperioden 1799—1898 ..... 149 ff.
Den sista avrättningen i Fryksdals härad 1816 148
Tre prästdöttrar: ..... 154 ff.
1. Anna Svenonis Elfdalius 156
2. Katarina Kristofori Brunius, g. Schidvedius "Mor i Östanås" 157
3. Gunilla Svenonis Faxelius, g. med general Gyllenspetz 157
Fryksdalspastoratet delas i två komministraturer 159
Personregister 167
Illustrationsförteckning 187

ILLUSTRATIONER I TEXTEN

Avskrift av 1546 års brev rörande Bolåsen efter Fryksdals härads dombok 1685 i Göteborgs landsarkiv 15
Karta över Sunne prästgård av H. Arfvedsson 1645. Originalet i Lantmäteristyrelsens arkiv i Stockholm 16
"Sunne Kyrka" på målad tapet från Boberg, Sunne. Troligen från mitten av 1700-talet enl. prof. Kjellin 17
Dopfunten från 1200-talet 18
Dörröverstycke och kyrkängel från den första stenkyrkan 19
Det medeltida altarskåpet, som tillhört Sunne kyrka. Nu i Statens Historiska Museum 20
Gravhäll Petrus Jonae, död 1623. Nu i kyrkans mittgång 21
Dopskål, tennkanna och ljusstakar 22
Sven Elfdalius 23
"Dessein till Sunne kyrkas utvidgande i Wermland". Originalet i Landsarkivet, Göteborg 25
Benedictus Svenonius Caméen 1635—1704 27
Daniel Lagerlöf, 1651—1718. 28
Magdalena Hofstenia, 1648—1691 28
Olof Morell, 1682—1755 29
Timglas 34
Lekvattnets kyrkas predikstol. Tillhört Sunne 1600-talskyrka 35
Gammal kollektkista. Nu åter i Sunne kyrka 41
Christoffer Myhrman d. ä. 1712—1775 43
Altartavlan från 1697, nu i Lekvattnets kyrka 46
Gamla sakristidörren 47
Kyrksilvret m. m. 48
Bytesbrevet av 1435 rörande 1/4 i Rottneros mot resp. Kolsvik och Laggargården. Fernows avskrift 80
Nicolaus Danielis Lagerlöf, 1688—1769 83
Tennljusstakar, tillhöriga Sunne kyrka 84
Ärkebiskop Anton Niklas Sundberg, 1818—1900 106
Från Prostgraven i Sunne med den runristade gravhällen i mitten 116
Detalj från Prostgraven i Sunne. Mittstenen över Gösta Berlings föräldrar 125
Fryksdals Härads fana 138
Salongen i Sunne prostgård 1852. Akvarell av John Rosendahl 140
Reuterfeltska funeralvapnet, det enda bevarade adelsvapnet i Sunne kyrka, räddat undan två förödande kyrkobränder. Det bars på sin stång före processionen, när löjtnant Erik Reuterfelt jordades år 1677 141
Anders Fryxell, 1795—1881 151
Carl Adolf Agardh, 1785—1859 152
Sundsvik. Tonlithografi av J. Schöpel (1858) 154
Kyrklås från n. dörren i Sunne kyrka 165